

glasul BUCOVINEI

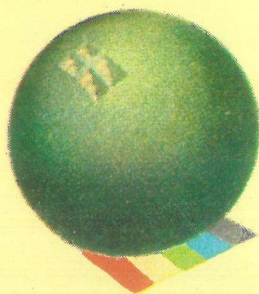
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

4 / 1996

An III. Nr.12

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1996, Nr. 4

Anul III, Nr. 12

Redactor-șef : ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
[prof. dr. Mihai Iordache (Suceava)], prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara),
prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Z. Ornea (București),
acad. Vladimir Trebici (București), prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Târâțeanu (redactor-șef adjunct).

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc – Alexandrina Cernov, *Dialoguri cu bucovinenii*** 3

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Radu Economu, *Relațiile politico-diplomatice dintre România și Ucraina în perioada 1918-1940*** 8
- Mircea Grigoroviță, *Ziarul Bucovina despre Max Hacman*** 13

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Acad. Vladimir Trebici, *Academicianul Radu Grigorovici la 85 de ani*** 15
- Pavel Țugui, *I.G. Sbiera – evocare*** 20
- Rodica Șcraba, *Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). Albumul mare, vol I.*** 28

TEORIE, ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

- Anatol Neamțu, *Modele culturale comune în literatura universală*** 39
- Ștefan Hostiuc, *Ion Cozmei: poezia de(s)prinderii*** 47

POEZIE

- Dumitru Mintencu, *Poezii (Cu o prezentare de Ștefan Hostiuc)*** 52
- Mihai Morăraș, *Poezii*** 58

ARHIVA BUCOVINEI

- Din arhiva familiei Nandriș: *Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu de dr. Ionică Nandriș (continuare)*** 63

FOLCLOR BUCOVINEAN

- Folclor din satul Dinăuți de lângă Noua-Suliță, cules de prof. dr. Ion Bejenaru** 84

CRONICA LIMBII

- Ștefan Munteanu, *O formă de hipercorectitudine: evitarea eliziunii. Neologisme și/sau barbarisme? Filosofie sau filozofie?*** 90

CĂRȚI. REVISTE

- Gh. Giurcă, *O nouă carte despre Bucovina*** 94
- Jana-Constanța Horga, *Alexandru Toma: Constantin Dimitrescu-Iași – un democrat al românilor*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., 1996, 114 p.** 98

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc – Alexandria Cernov

Î: Stimate Domnule profesor, sunteți bine cunoscut prin bogata activitate de istoric și critic literar, ați continuat și încheiat ediția integrală a operei lui Eminescu, întemeiată de Perpessicius. Sunteți un om integru și fără compromisuri. Tot ce ați făcut în viață este fundamental. Născut în Sucevița – veche ctitorie mănăstirească a lui Ieremia Movilă și a mitropolitului Gheorghe Movilă – ați reușit să păstrați în însuși felul de a fi al dumneavoastră amprenta acestor ținuturi de basm. De fapt, în toate epocile, bucovinenii au avut un destin aparte, fiind marcați de condițiile istorice specifice care le-au format caracterele și conduita: ordinea germană și vânzoleala slavă.

În ce măsură idealizați Bucovina și bucovinenii?

R: Bucovina are o individualitate bine definită prin oamenii care o locuiesc, spațiul geografic, monumentele de artă, creația populară. Idealizarea conduce la provincialism. Este obligația noastră să facem cunoscută Bucovina, pe toate căile, atât în țară, cât și în străinătate. Să o facem cunoscută așa cum este ea.

Î: În Cernăuți ați învățat la Școala normală de băieți. Între anii 1935-1943, unde i-ați avut profesori pe N. Enescu, Const. Loghin, Traian Ștefureac, Alois Grigorovici, Ipolit Tarnavski, Laurențiu Tomoiogă, Ilie Mandiuc. Mai târziu, la Universitatea din Cluj, ați auzit cursurile lui Dimitrie Popovici, Ștefan Pașca, Liviu Rusu, Lucian Blaga, D. D. Roșca, N. Mărgineanu, Ion Breazu, Alexie Procopovici, Onisifor Ghibu. Doctoratul l-ați trecut la București cu G. Călinescu. Cine a influențat mai mult asupra drumului dumneavoastră ca savant, îndrumându-vă spre cercetare științifică?

Dimitrie Vatamaniuc

R: Mi-am început pregătirea intelectuală la Școala normală de băieți din Cernăuți și la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți și am obținut, în 1943, diploma de învățător și diploma de bacalaureat. Diploma de învățător îmi dădea dreptul să intru în învățământ, iar cea de bacalaureat îmi deschidea drum spre învățământul superior. Am ales calea din urmă, deși familia se găsea într-o situație materială foarte grea. A și fost evacuată din comună, împreună cu consătenii mei, ca urmare a ocupării ei de armata sovietică.

Școala normală din Cernăuți se bucura de prestigiu, datorită corpului didactic, în cea mai mare parte cu studii la Viena și doctorate în străinătate. Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți se bucura de prestigiu prin profesori cu mare faimă, de matematică, de istorie și limbi clasice. Dintre profesorii de la Cernăuți se impune să-l amintesc pe Laurențiu Tomoiogă, specialist în științele naturale, traducător al lui Eminescu în germană, care a exercitat asupra mea o influență profundă în orientarea spre poezia eminesciană. Al doilea profesor de la Cernăuți care mi-a marcat destinul a fost Ilie Mandiuc, profesorul de română, care a intuit aplicarea mea spre cercetarea științifică și mi-a deschis drumul în publicistică. Sub îndrumarea sa am debutat ca prozator în ultimele clase la Cernăuți.

Multă lume are opinii rele despre Școala normală de altădată, pentru regimul de cazarmă cu îngrădiri și disciplină severă. Acest regim strict oferă însă condiții extrem de favorabile pentru studii și nu este o întâmplare că absolvenții acestei școli și-au putut continua pregătirea intelectuală și deveni specialiști în diferite domenii de activitate. Obiecția mea privește numai faptul că prin sistemul de învățământ de atunci, nu se acorda atenția cuvenită studiului limbilor străine. Și mai curios apare faptul că la Școala Normală din Cernăuți nu se predă limba germană.

Studiile universitare mi le-am început la Sibiu, unde era refugiată Universitatea din Cluj, și le-am continuat apoi în orașul de pe Someș. Sunt printre oamenii fericiți, cum am spus și cu alte prilejuri, că am avut șansa unică în viață să audiez cursurile profesorilor de la Universitatea din Sibiu și Cluj la apogeul carierei lor didactice. Am audiat cursurile lui Dimitrie Popovici despre Eminescu și m-am înscris și la doctorat la el cu teza *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, pe care, însă, nu am susținut-o, ca urmare a reformei învățământului. Profesorii mei, la Sibiu și la Cluj, Lucian Blaga, Sextil Pușcariu, Liviu Rusu, D. D. Roșca, Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, Silviu Dragomir, Alexie Procopovici, Ion Breazu – să nu-i amintesc decât pe aceștia – sunt personalități care se situează în primul plan al vieții științifice din țara noastră. Această școală, de cea mai înaltă ținută intelectuală, este suprimată de dictatura comunistă îndată după instaurarea ei în țara noastră.

Î: Ați colaborat timp îndelungat cu G. Călinescu. Ce ne puteți spune despre personalitatea distinsului savant?

R: Clălătoria mea pământeană mi-a rezevat și o a doua șansă unică în viață: întâlnirea cu aceeași personalitate a culturii noastre. Mi-am trecut doctoratul cu G. Călinescu la Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei Române și am funcționat, după trecerea doctoratului, ca cercetător principal la această instituție. Profesorul fusese scos de la Universitate și Institutul de Istorie Literară și Folclor fusese anume înființat pentru ca el să nu fie complet marginalizat. Profesorul venea la Institut sâmbăta și am asistat, în cursul anilor, la prelegeri magistrale despre literatura română și universală. L-am însoțit, împreună cu colegii mei, în călătoriile prin țară, după programul întocmit

de el: *Pe urmele scriitorilor*, și am văzut toată țara. În anii când am fost aproape de G. Călinescu, profesorul a reelaborat monografia sa *Opera lui Mihai Eminescu*, care se înscrie, cu cea mai largă deschidere, în universul creației eminesciene. Drumul meu este marcat de Eminescu de la Cernăuți la Cluj și de la Cluj la București. G. Călinescu elaborează în acești ani și piesele sale de teatru în care personajele sunt membrii de atunci ai Institutului. În aceste piese am interpretat și eu unele roluri, însă fără strălucire. Am considerat că am mari obligații morale față de G. Călinescu și i-am editat teza de doctorat.

Î: Ați cercetat atent manuscrisele lui M. Eminescu, lucru pe care, bănuiesc, nu a fost ușor de realizat. Continuând să lucrați asupra ediției integrale, asupra operei poetului, ați avut de înfruntat multe dificultăți. Cred că cititorilor *Glasului Bucovinei* le va fi interesant să afle cât mai multe despre această ediție, despre procesul editării acestor volume.

R: Ediția integrală a operei lui Eminescu este întemeiată de Perpessicius în 1939. Până în 1963 se tipăresc 6 volume. Primele cinci sunt consacrate poeziei antume și postume, iar al șaselea, creației populare din manuscrisele lui Eminescu. Marele editor își întrerupe activitatea la ediția integrală ca urmare a pierderii vederii în munca de uzură la descifrarea manuscriselor. Este meritul lui Alexandru Oprea, directorul Muzeului Literaturii Române, care își asumă răspunderea pentru continuarea ediției, după ce mulți ani nu se întreprinde nimic pentru împlinirea acestui deziderat al culturii noastre naționale. Colectivul de cercetători de la Muzeul Literaturii Române tipărește succesiv: *Opere*, VII. *Proza literară* (1977), *Opere*, IX. *Publicistică* (1980), *Opere*, XIV. *Traduceri* (1983), *Opere*, XI. *Publicistică* (1984), *Opere*, XII. *Publicistică* (1985), *Opere*, XIII. *Publicistică* (1985), *Opere*, VIII. *Teatru* (1988), *Opere*, XVI. *Correspondență* (1989), *Opere*, X. *Publicistică* (1989), *Opere*, XV. *Fragmentarium* (1993). Obiecția care ni se face, pe bună dreptate, privește dezordinea pe care am introdus-o în succesiunea tipării volumelor. Să nu se piardă, însă, din vedere că ediția este elaborată sub dictatură și volumele le tipăream pe măsură ce obțineam aprobările respective. Important este, însă, aici faptul că, cu toate piedicile de natură administrativă, textele le tipăream integral. Este pentru mine o mare satisfacție că măcar poetul nostru național are ediția integrală la acest sfârșit de secol și început de mileniu.

Î: Care este locul lui M. Eminescu în cercetările dumneavoastră, a căror arie s-a dovedit atât de complexă?

R: Există în biografia și în opera lui Eminescu încă foarte multe „pete albe”, pentru care nu avem documente, și G. Călinescu aprecia acest lucru în sensul că se putea crea o mitologie, chestiune importantă în cazul marilor creatori. O asemenea mitologie s-a creat și în legătură cu originalitatea familiei lui Eminescu din afara spațiului comunității noastre naționale. Consider că aduc o contribuție importantă prin stabilirea originii transilvănene a familiei poetului. Demonstrația, pe bază de documente, conduce la abandonarea unui întreg capitol din biografia lui Eminescu, în jurul căreia se poartă discuții de mai bine de un secol. Publicisticii lui Eminescu i-am consacrat două lucrări monografice și am elaborat numeroase studii despre viața și opera lui

Eminescu, între care figurează și cele privind legăturile familiei și ale poetului cu Bucovina.

Î: Într-un dialog cu Mihai Cimpoi ai afirmat „că singurul lucru ce-l poate face un cercetător, în general, este să stea în dosul cărților sale și să le lase pe acestea să vorbească în numele său”. L-ai citat în continuare pe Eminescu: „La artist, ca om de litere, e bine ca persoana ta să rămâie necunoscută cititorilor tăi și cu cât vei fi mai cu talent, cu atât aceasta-i mai necesar” (mss. 2257, 273). În acest sens, D. Vatamaniuc spune: „Când te laudă lumea, ascult-o, scrie Eminescu, numai lauda ce ți-o aduci tu singur n-o asculta. Vei vedea ce frumos se reduc laudele lumii la nimic și cum înveți a prețui exact valoarea propriilor acte.” Mi-am permis să vă citez și să vă rog să ne destăinuți ce ai făcut și ce a mai rămas de făcut în cercetarea operei lui Eminescu?

R: Multă lume este încredințată că odată cu încheierea ediției integrale nu a mai rămas nimic de făcut în legătură cu Eminescu. Încheierea ediției integrale este numai o etapă, adevărat, foarte importantă, însă numai o etapă. Idealul mai apropiat sau mai îndepărtat îl constituie elaborarea ediției ne varietur, cum exista în alte literaturi în legătură cu clasicii lor. Pentru realizarea acestei ediții de referință se impune să fie reluată lectura tuturor manuscriselor și a lucrărilor publicate de poet. Sfârșitul secolului nostru este al calculatoarelor. Pentru trecerea operei lui Eminescu pe calculator se impune să fie elaborat un indice de nume și de localități și un indice tematic pentru tot scrisul eminescian. Sunt obligații de îndeplinit față de Eminescu în mileniul următor.

Î: Reproduc un text al lui Eminescu, citat într-una din cărțile dumneavoastră: „Nu exista în adevăr decât două forme ale decadenței unui stat omenesc: despotismul și demagogia. Și despotismul egalizează pe oameni, supunându-i unuia singur, lăsând să degenereze cele mai nobile facultăți ale lor, pornirile bune și inteligența, precum demagogia are același fatal efect prin indiferentismul care îl inspira naturilor deschise și mari, văzând în față biruința constantă a mediocrității și a șiretlicului”. Sigur că aceste discuții, pe care poetul le-a relatat în mai multe articole, se refereau la structurile statale și partinice. Afirmările lui sunt încă dureros de actuale. Am impresia că, de fapt, despotismul și demagogia sunt armele preferate prin care mediocritatea își apără pozițiile ocupate. Dumneavoastră ați avut de suferit din cauza mediocrității?

R: Confruntările mele cu mediocritățile sunt numai în plan științific și nu și social. Explicația stă în faptul că am evitat tentațiile înălțării în ierarhia socială. Ar fi fost o imprudență din partea mea, cu partizani în familie, rude apropiate cunoscute astăzi în țară și în străinătate, să urmez și altă cale în afară de cea a cercetării științifice.

Î: Astăzi conduceți Centrul de Studii „Bucovina” (Centrul pentru Studiul Problemelor Bucovinei al Academiei Române), editați revista *Analele Bucovinei*. Ce v-a determinat să vă orientați preocupările spre acest domeniu de cercetare?

R: Când s-a înființat Centrul de Studii „Bucovina”, cu sediul la Rădăuți, al Academiei Române, în septembrie 1992, am acceptat conducerea acestei instituții, provizoriu. Se demonstrează însă și în cazul meu că provizoriul este lucrul cel mai sigur în această lume.

Î: Care sunt perspectivele dezvoltării acestei instituții?

R: Centrul de Studii „Bucovina” este o instituție de cercetare în problemele Bucovinei, însă și de pregătire de specialiști în cercetare. Avem un program concret de colaborare cu institutele similare din Augsburg și Cernăuți, cu vizite reciproce și conferințe internaționale, din doi în doi ani, care se țin succesiv la Rădăuți, Augsburg și Cernăuți.

Î: Ați depus un efort considerabil pentru a pune bazele unei colaborări eficiente între cele trei instituții de cercetări bucovinene. Conferința internațională de la Rădăuți din 31 mai – 3 iunie 1996 și din Aula Academiei Române din 3 iunie 1996 se înscrie ca un succes în activitatea Centrului de Studii „Bucovina”. Care sunt planurile de colaborare în viitor?

R: Pregătim tipărirea lucrărilor Conferinței internaționale într-un număr special din *Analele Bucovinei*, programat să apară anul viitor. Facem pregătiri de asemenea pentru următoarea conferință internațională care își va ține lucrările la Augsburg sau Cernăuți în 1998.

Bucovina – procese istorice și sociale

RELĂȚIILE POLITICO-DIPLOMATICE DINTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA ÎN PERIOADA 1918-1940

Radu Economu

București

Poporul ucrainean, ramură a slavilor de vest, a constituit o entitate etnolingvistică. Sunt, însă, și acum divergențe între istoricii ruși și cei ucraineni asupra vechimii și împrejurărilor conjuncturale când această populație protoslavă a devenit o entitate etnolingvistică aparte. Dintre popoarele migratoare, protoslavii sunt menționați în a doua jumătate a secolului VI, pătrunzând pe teritoriul României, fără a-și constitui forme de conviețuire prestatală.¹

Descoperiri arheologice și date istoriografice recente permit să se afirme că din străvechi timpuri, Moldova a fost locuită de o populație daco-romană deveniți români, cu caracter sedentar².

Cnezatul Haliciului, întemeiat în sec. XII de populația slavă străveche, a cărei întindere și componență etnică nu este clarificată, a avut o scurtă existență, fiind în 1224 împărțit între regatele Poloniei și Ungariei. Marea năvălire mongolo-tătară a împiedicat refacerea statelor slave din regiune³.

Prezența vremelnică pe teritoriul Moldovei a berladnicilor, populație de origine incertă, în secolele XII-XIII, formează un subiect de dispută între istorici. Susținerea că o formațiune slavă s-a format în Moldova cu centrul la Bârlad a fost infirmată de cercetările arheologice care s-au făcut în zona actualului oraș Bârlad. Urme ale unei reședințe cneziale, cu misterele specifice vechilor așezări slave, n-au fost identificate în zonă, ci numai vestigii funerare turanice. Este deci exclusă existența, în secolul XII, a unui centru la Bârlad, subordonat cnezatului Halici, cu întindere până în sudul Moldovei⁴.

Populația brodnichilor, semnalată în aceeași perioadă în Moldova, dat fiind natura lor seminomadă, n-a fost constituită într-o formă prestatală. Asupra originii lor etnice s-a considerat că ea este slavă⁵ și s-au emis și opinii că ar fi română⁶ sau turanică⁷.

În 1648, Bogdan Hmelnițchi, cuscru lui Vasile Lupu, domn al Moldovei, obține independența Ucrainei față de Polonia, dar după scurt timp, încrezător în promisiuni, face o uniune personală cu țarul Alexei al Rusiei care își va extinde dominația și asupra Ucrainei. În 1654, Ucraina este înglobată Rusiei și în 1667 între Rusia și Polonia se împarte teritoriul Ucrainei, având Niprul drept frontieră. Încercarea lui Mazepa din 1667 de a redobândi independența Ucrainei a durat numai 20 de ani. Refugiat în Voevodatul Moldovei, Mazepa moare în 1709 la Galați. Sub împărăteasa Ecaterina, în 1764, Ucraina devine o gubernie rusească.

Încercările ucrainenilor stabiliți pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, de a obține independența sau numai autonomia Ucrainei într-un stat federativ, au fost sortite eșecului. Nici după destrămarea acestui imperiu, ucrainenii n-au reușit să-și constituie un stat național. Zădărnica emigrația ucrainenă s-a străduit să convingă Conferința Păcii de la Paris din 1919-1920 asupra justetei aspirațiilor lor de independență statală.

Ramura orientală a ucrainenilor, aflată sub stăpânire rusească, a avut, după revoluția din februarie 1917, o scurtă perioadă de independență statală. Rada Centrală din Kiev declară la 20 noiembrie 1917 Ucraina (teritoriul care a aparținut Rusiei) autonomă și regimul comunist recunoaște această hotărâre, dar ulterior bolșevicii ocupă Kievul. În urma păcii de la Brest-Litovsk din 7/8 februarie 1918, Ucraina este ocupată de armatele austro-ungare.

Se instituia la Kiev, sub regimul ocupantului, un guvern al nou proclamatei Republici Democratice Ucrainene, sub conducerea hatmanului Skoropadski (29 aprilie 1918 – 25 octombrie 1918), care încearcă să obțină recunoașterea internațională a noului stat. La 2 iulie 1918, Ministerul de Externe al Ucrainei cere Ministerului de Externe al României, aflat la Iași, restabilirea relațiilor diplomatice, fiindcă „astfel va fi dată posibilitatea celor două națiuni, prietene, de a rezolva amical toate chestiunile privind interesele României și ale Ucrainei, care s-ar putea pune în viitor, și de a strânge legăturile dintre cele două națiuni”⁷. La 6 iulie 1918, Ministerul de Externe al României răspunde favorabil acestei cereri. Comisariatul General al Statului Ucrainean, la 10 octombrie 1918, informează Ministerul de Externe român că este dispus să trimită în România o misiune diplomatică. În mesajul Ministerului de Externe al Ucrainei din 21 octombrie 1918, se afirmă că „dorind de a lega relații pașnice și amicale cu nobilul popor român, guvernul Ucrainei a decis să trimită o misiune specială pe lângă Regatul României și a ales și a pus în fruntea acestei misiuni pe dl. Vladislav de Dochkiwitch-Gorbatski, atașat de persoana Alteței Sale hatmanul întregii Ucraine”⁸.

La răspunsul afirmativ al Ministerului de Externe român, misiunea diplomatică specială a Ucrainei, trimisă de hatmanul Skoropadski, sosește la Iași la 20 octombrie 1918 și este primită de regele Ferdinand, în audiență, la 27 octombrie 1918, în prezența primului ministru Alexandru Marghiloman⁹. În ceea ce privește România, în acea perioadă ea era într-o neutralitate impusă de armistițiul de la Focșani, exercitând suveranitatea pe un teritoriu restrâns din Moldova. Delegația ucraineană avea depline puteri pentru a încheia un tratat comercial de schimb de mărfuri și de a stabili relații de prietenie, politică și diplomatică. La 6 noiembrie 1918, ministrul de externe român, C. C. Arion, confirmă ministrului de externe ucrainean, Dorocenco, că România trimite la Kiev ca ministru plenipotențiar temporar, pe Conțescu, diplomat de carieră. La 31 decembrie 1918, primul ministru Ion I. C. Brătianu comunică la Kiev generalului Coandă că a fost numit reprezentant al guvernului român în Ucraina¹⁰.

La Kiev se produc între timp schimbări fundamentale. Pierzând războiul, trupele austro-ungare părăsesc teritoriul Ucrainei și se produce o revoltă națională populară. Ca urmare, hatmanul Skoropadski este înlăturat și puterea este preluată de un Directorat sub conducerea lui Vinicenکو și apoi a lui S. Petliura¹¹. Acesta își menține politica de întreținere a unor bune relații cu România. Este trimisă la București (regele și guvernul reveniseră în Capitala Țării la 1 decembrie 1918) o nouă misiune diplomatică în frunte cu George de Gasenco, care sosește la București la 1 ianuarie 1919. Misiunea este bine primită în România.

În Galiția, teritoriu care a aparținut fostului Imperiu austro-ungar, locuit de polonezi și ucraineni, se constituie, la Lvov, Rada Ucraineană, iar la 9 noiembrie 1918 se instalează un guvern al Ucrainei de Vest, condus de Petruzievicz, care intră în conflict armat cu polonezii¹².

Înfrânți, ucrainenii sunt nevoiți să părăsească Lvovul la 22 noiembrie 1918. Încercările de a-l recuceri nu reușesc. Pe un teritoriu restrâns pe care îl mai ocupau în Galiția, la 22 ianuarie 1919, ucrainenii proclamă unirea Ucrainei de Vest cu cea de Est, de la Kiev, dar la scurt timp bolșevicii recuceresc puterea la Kiev și, la 4 februarie 1919, Petliura este nevoit să părăsească orașul.

În Rusia crește în intensitate războiul civil dintre bolșevici și albgardiști, fideli țarului, iar Puterile Aliate se implică prin debarcarea cu trupe în sudul Ucrainei. Se dau lupte între armata petliuristă și bolșevică dar, atacată și de albgardiști și de polonezi, cu tot eroismul său, armata ucraineană este învinsă. În iunie 1919, Petliura deținea sub autoritatea sa numai un teritoriu restrâns în nordul țării. Se produce o nouă revoltă populară și Petliura reușește, în august 1919, să reocupe Kievul, dar pentru scurt timp, deoarece bolșevicii recuceresc orașul și restabilesc puterea sovietică sub conducerea lui Rakovski, un dușman învederat al României.

În această perioadă, critică pentru existența Ucrainei, Petliura încearcă să stabilească relații de prietenie, politice și chiar militare cu România.

Trimisul său extraordinar prof. Matzkiewicz*, în fruntea unei misiuni diplomatice care cuprindea, ca atașat militar, pe generalul C. D. Delvig, sosește la București, la 26 iulie 1919¹³. În aceeași zi, prof. Matzkiewicz, ca șef de misiune, și generalul C. Delvig, reprezentant al Comandamentului Suprem al armatei ucrainene, se adresează primului ministru român cu un memoriu prin care îl încunoștințează că „Guvernul Ucrainei este decis să stabilească cele mai amicale relații cu România, fără a interveni reciproc în viața internă a celor două state. Guvernul Ucrainei declară că nu voiește să discute chestiunea frontierei, considerând Nistrul ca frontieră definitivă într-ele și dorind să stabilească pe această frontieră cele mai bune relații de vecinătate”¹⁴.

Nici un fel de referiri sau pretenții nu se ridică asupra Bucovinei sau a unei părți a acesteia.

Prin același memoriu se cere ajutor material și militar României și concursul acesteia pe lângă Puterile Aliate pentru organizarea armatei ucrainene.

Într-un interviu dat ziarului *Argus* din 18 octombrie 1919, prof. Matzkiewicz declară: „În ce privește Basarabia, care e pământ românesc, Sfatul acestei țări s-a rostit și voința populației Basarabiei, limpede exprimată, este lege pentru noi”¹⁵.

Misiunea condusă de Matzkiewicz a continuat să rămână pe teritoriul României, împreună cu un grup de circa 6 000 (după unele date 20 000) de refugiați politici ucraineni, și după destrămarea Republicii Democratice Ucrainene în perioada când Petliura și ceilalți conducători ucraineni au fost nevoiți să emigreze, prin România, în Occident.

La 4 martie 1920, Matzkiewicz depune un memoriu generalului Alexandru Averescu, președinte al Consiliului de Miniștri, în care solicită guvernului român ca, pentru a bara expansiunea bolșevică, să dea ajutor tehnic și de instrucție pentru reorganizarea armatei naționale ucrainene pe teritoriul României¹⁶.

La 5 mai 1920, Matzkiewicz este primit în audiență de generalul Averescu. Cu acest prilej, șeful misiunii ucrainene repetă solicitarea guvernului său de a antrena România în lupta antibolșevică. Consecvență atitudinii sale de neintervenție în lupte-

* În documentele Arhivei Ministerului de Externe al României, numele Matzkiewicz apare și sub forma de Matzievici.

le interne ce aveau loc peste Nistru și ținând seama de poziția adoptată de Puterile Aliate, România, promițând în continuare o atitudine binevoitoare față de mișcarea națională ucraineană, nu se antrenează în conflictul armat ce se desfășura în afara granițelor sale¹⁷.

Prin jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 78304, din 2 octombrie 1923, s-a recunoscut tuturor ucrainenilor de peste Nistru, adăpostiți în țară, calitatea de refugiați politici, dându-li-se drept de rezidență nelimitată în România și eliberându-li-se în acest scop autorizații de ședere în țară cu mențiunea expresă a naționalității ucrainene. În 1929, li s-a eliberat și pașaport Nansen¹⁸.

Misiunea diplomatică a Ucrainei, după ce Republica Democrată Ucraineană a încetat să mai existe, s-a reorganizat sub forma unei asociații denumită Comitetul de existență al refugiaților ucraineni din România cu sediul în București, str. Alex Lahovary 3b, având și un oficiu de presă, condus de Ivașina (Herodot)¹⁹.

În perioada 1920-1932, ucrainenii refugiați au ținut cinci congrese, în care au fost liberi să-și exprime sentimentele lor naționale și antibolșevice.

Pentru Congresul ținut la 22 ianuarie 1923 în sala „Eintracht” din București avem date oficiale. În sală s-a arborat drapelul național ucrainean, galben-albastru, s-a expus fotografia lui Petliura și s-a pavoazat sala cu însemnele naționale ucrainene. S-a cântat imnul național ucrainean, fără nici o opreliște²⁰.

După stabilirea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S., în 1933, ni s-a cerut să restrângem și chiar să reprimăm mișcarea națională ucraineană pe teritoriul României, ca fiind ostilă statului sovietic. Dar, Asociația Emigranților Ucraineni n-a fost desființată, nici un emigrant ucrainean n-a fost obligat să părăsească țara și nici nu s-a intervenit prin organele de ordine pentru a opri manifestațiile publice. Emigrații ucraineni și-au trimis delegatul lor la Praga la 14-15 februarie 1934, însuși reprezentantul în emigrație al Republicii Democrate Ucrainene, Șulghin, stabilit la Paris, a vizitat România, fiind primit de oameni politici români, ca Gh. Pop, Grigore Gafencu, S. Mehedinți²¹.

În București, s-a ținut la 9-10 septembrie 1933, o adunare națională sub președinția lui C. Matzkiewicz, devenit rector al Universității ucrainene de la Praga²².

Activitatea refugiaților ucraineni a continuat și în perioada 1934-1940, sub raport cultural, fără nici o restrângere, manifestările lor fiind riguros supravegheate de sovietici. Astfel, la 29 ianuarie 1937, ministrul U.R.S.S. la București, Ostrovski, a protestat la Ministerul de Externe român că, la întrunirile lor, refugiații ucraineni strigă lozinci antisovietice²³.

În perioada de guvernământ autoritară a lui Carol al II-lea, ucrainenii au aderat la Frontul Renașterii Naționale, emigrația ucraineană consolidându-și statutul de refugiați politici, dar având și manifestări iredentiste²⁴.

România, fidelă tradițiilor de toleranță și omenie a poporului român, a avut în perioada 1918-1940 o atitudine binevoitoare față de refugiații ucraineni (petliuriști), ca și față de întreaga comunitate ucraineană stabilită în țară. Cei ce și-au pierdut țara și au fost nevoiți să pribegască în lume și-au găsit în România o patrie adoptivă.

NOTE

1. D. G. Tudor, *Populațiile migratoare pe teritoriul Daciei și raporturile lor cu autohtonii – slavii*, studiu, în: *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 324.

2. Victor Spinei, *Moldova secolelor XI-XIV*, București, Editura Științifică, 1982, p. 77.
3. Victor Spinei, *Unele considerații cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul XII și prima jumătate a secolului XIV*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, vol. IV, 1970, p. 21.
4. Victor Spinei, *Moldova secolelor XI-XIV*, Editura Științifică, 1982, p. 141.
5. M. Koramzin, *Histoire de L'Empire de Russie*, II, Paris, 1819, p. 274.
6. A. V. Boldur, *Țara brodnicilor într-o lumină nouă*, în *Revista Arhivelor*, an. IX, vol. XIX, 1975, p. 192.
7. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, E. 2, vol. 301, partea I, fila 26.
8. *Ibidem*, fila 36.
9. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, E. 2, vol. 9, fila 32.
10. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, E. 2, partea a II-a, vol. 34, fila 335.
11. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, E. 2, vol. 301, partea I, fila 51.
12. Borys Krupkyi, *Geschichte der Ukraine (Istoria Ucrainei)*, Leipzig, 1939, p. 263.
13. *Misiunea extraordinară a Republicii Democratice Ucrainene în România*, București, 1920, p. 10.
14. *Ibidem*, anexa I, p. 68.
15. Ziarul *Argus* din 18 octombrie 1919.
16. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, E. 2, vol. 301, partea I, fila 122.
17. *Ibidem*, fila 126.
18. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1929-1933, vol. 39, fila 340.
19. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, E. 2, vol. 301, partea a II-a, fila 121.
20. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1914, vol. 9, fila 235.
21. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1929-1933, vol. 39, fila 306.
22. *Ibidem*, fila 409.
23. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1934-1937, vol. 40, fila 217.
24. Arhiva Ministerului de Externe, Fond 71/1939-1944, vol. 42, fila 456.

SUMMARY

The study is centered on the political-diplomatic relations between Romania and Ukraina between 1918-1940. There are analysed the diplomatic missions in Romania of the Democratic Republic of Ukraina, both during hatman Scoropadski's and Vinicenco's and then Petliura's leaderships. The missions of October 1918, that of January 1919 (led by George de Gasenco), that of July 1919 (led by Prof. Matzkiewicz, with Gen. G. Delvig as military attaché) arrive in Romania with the aim to establish friendly relations. No references or claims on Bukovina or on any part of it are made. The mission led by Matzkiewicz remained on the Romanian territory together with a group of around 6 000 (20 000, according to some information) political Ukrainian refugees, even after the desintegration of the Democratic Republic of Ukraina. It reorganized itself later under the form of a society called the Committee for the existence of the Ukrainian refugees in Romania, having its headquarters and a press office in Bucharest. In the period between 1920-1932, the Ukrainian refugees held five congresses. Not even after the establishment of diplomatic relations with the USSR, despite the Soviet protests, Romania hasn't changed its amiable attitude towards the activity of the Ukrainian refugees (the petliurists) and towards the whole Ukrainian community settled in our country.

ZIARUL *BUCOVINA* DESPRE MAX HACMAN

Mircea Grigoroviță

București

Semnatarul acestor rânduri, aflându-se în posesia unui interesant document, o raritate bibliografică, este convins că publicarea din nou, după 52 de ani, a unui articol de fond dintr-un ziar românesc cernăuțean este mai mult decât bine venită. La 9 martie, într-o joi, 1944, ziarul de afirmare românească *Bucovina* (Anul IV, nr. 834) tipărea pe prima pagină cu iscălitura „Bucovina” și cu titlul: *Profesorul Max Hacman, noul președinte al Societății pentru Cultură*, următorul articol, pe care îl redăm acum în întregime:

„Bucovina nu este numai pământul trecutului nostru istoric, aureolat de siluelele fostelor cetăți voevodale și de cupolele ctitoriilor aciuete sub cetină de pădure, ci și stâlp de hotar la picioarele căruia s-au prăbușit toate vânturile de deznaționalizare ce-au bătut peste înținderile ei, când soarta a vrut ca s-o puie deoparte azvârlind-o dincolo de hotarele etnice. Miracolul întreținerii aceleiași spiritualități de veacuri și conștiința mereu vie a acestei nordice provincii românești s-a datorat numai unui mănunchi de oameni luminați și cu tragere de inimă pentru neam și țară.

Devotați tricolorului până la jertfă, dâșzii n-au ezitat o singură clipă de a-și da obolul în acțiunea lor de susținători ai naționalismului, ridicând pe pământul înstrăinat nevolnic cuibare de rezistență și promovare românească. Astfel s-a înființat în Bucovina și Societatea pentru Cultură, la cârma căreia s-a perindat tot ce-a avut Țara Fagilor mai de preț.

Odată cu reîntregirea Bucovinei la Patria-Mamă, Societatea n-a devenit o instituție de prisos, căci problemele vechi au rămas tot în picioare. Din pricina aceasta programul Societății a fost continuat cu asiduitate mai departe, fiind îndrumat până acum de cei mai destoinici oameni ai plaiurilor mușatine. Unul dintre aceștia este și noul președinte al Societății, d. prof. univ. dr. Max Hacman.

D-sale i-a revenit o sarcină grea, căci asupra țării continuă și azi să se învolbure norii nesiguranței și ai neliniștii, totuși, cunoscându-i-se strădaniile dintotdeauna pentru îmbogățirea patrimoniului cultural și avându-se în vedere bogata-i activitate națională desfășurată decenii de-a rândul. Societatea pentru Cultură are cheazășia celui mai sigur drum spre mai bine. Fiu de preot din nordul Bucovinei, dl. prof. univ. dr. Max Hacman este o personalitate cunoscută în țară. Suprafața aceasta și-a câștigat-o atât prin publicarea de opere de răsunet în domeniul dreptului comercial și internațional, cât și prin flacăra românismului, pe care a întreținut-o de cum a trecut poarta liceului.

Merite speciale îi revin însă odată cu terminarea războiului mondial trecut, când s-a pus în fruntea mișcării bucovinene de realipire la vechile hotare etnice. După

ce idealul acesta s-a realizat, d. prof. univ. Max Hacman a activat pentru aceeași idee în cadrul partidelor politice de pe atunci. Ales deputat și senator de mai multe ori, d-sa a ținut și calitatea de vicepreședinte al Senatului lungă vreme.

Paralel cu aceasta, destoinicul profesor de la Universitatea cernăuțeană a fost investit și cu însemnele de decan al Facultății de Drept și cu cele de rector al Universității. Fire blândă și suflet înțelegător, d. prof. univ. dr. Max Hacman s-a interesat de înaltul for de știință din Bucovina ca puțini alții. După refugiul din 1940, pentru meritele d-sale recunoscute a fost chemat la Berlin să colaboreze alături de d. Sextil Pușcariu, ca în felul acesta să ție contactul cultural dintre cele două țări amice și să ajute la elucidarea unor probleme ivite odată cu înființarea Institutului Român de la Berlin.

Dragostea de țară, și în special de Bucovina, nu l-a ținut mult în străinătate. Întors acasă, a pornit o vie acțiune pentru redeschiderea Universității din Cernăuți, înconjurându-se de întreaga elită spirituală a provinciei. Azi tot d-sa pășește în fruntea Societății pentru Cultură. În noul d-sale loc de cinste și de muncă, cei ce-i cunosc activitatea și știu cât suflet pune pentru tot ce-i românesc, nu-i pot decât dori succesul pe care l-a avut și în 1918, când împreună cu alți oameni de bine au făcut unirea Bucovinei cu România liberă.

Acesta este elogiul adus de ziarul *Bucovina* ultimului președinte cernăuțean al Societății pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina.

Dar la Cernăuți, în martie 1944, situația se precipita dramatic. Începuse din nou exodul populației din nordul Bucovinei. Iar pe data de 29 martie 1944, trupele sovietice ocupau din nou capitala Bucovinei istorice, municipiul Cernăuți. Max Hacman s-a refugiat la Turda, unde a și murit în 1961.

SUMMARY

The author speaks of one of the three most persons of Bukovina, the University professor doctor Maximilian Hacman, named only a few days before the Russian invasion of Bukovina as president of the Society for Romanian Culture and Literature in Bukovina (following after doctor Ion Nandris, whom numerous researches considered, not very long ago, to be the last president of the Society which had its headquarters in Cernowitz). As proof, the article in the „Bucovina“ newspaper, Cernowitz, year IV, Nr. 834, of March 9, 1944, is cited, a document considered a bibliographical rarity.

Personalități bucovinene

ACADEMICIANUL RADU GRIGOROVICI LA 85 DE ANI*

Acad. Vladimir Trebici

București

Academicianul Radu Grigorovici împlinește la 20 noiembrie venerabila vârstă de 85 de ani. Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, al cărei membru de onoare este distinsul savant și om de cultură, a hotărât, conformându-se unui protocol nescris, să-l sărbătorească, omagiind omul, savantul și bucovineanul exemplar. Mi-a fost încredințată cinstea – de care nu sunt vrednic – de a rosti cuvenita „laudatio”. Mărturisesc, cu sinceritatea cea mai deplină, că am încercat o mare sfială. Dacă pentru savantul fizician, evocarea personalității academicianului Radu Grigorovici este relativ ușoară¹ – la dispoziție ne stau lucrările, studiile, memoriile științifice, volumele publicate în țară și în străinătate – în schimb, pentru conturarea personalității ilustrului sărbătorit este nevoie nu numai de cunoașterea *omului și bucovineanului* Radu Grigorovici, ci și de priceperea unui Teofrast (372-287 a. Chr. n.) sau a unui La Bruyère – ambii autori ai celebrelor lucrări *Caractere* – fiindcă trăsătura dominantă a sărbătoritului de astăzi este *caracterul*.

Dacă am izbutit să-mi înving sfiala, aceasta se datorează mai multor factori. Am fost elev al aceluiași liceu – slăvitul nostru liceu „Aron Pumnul” – am urmat aceeași universitate, „Alma Mater Cernautiensis”, dar cu o diferență de cinci ani, iar din 1990 sunt coleg, mai tânăr, la Academia Română. Mai important însă este faptul că îi cunosc bine activitatea în cadrul Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, reactivată în primăvara anului 1990, și al Centrului de Studii „Bucovina” al Academiei Române, cu sediul la Rădăuți.

Să mai adaug, nu fără emoție, că mediul cernăuțean, în care s-a format viitorul savant, îmi este bine cunoscut, ca și oamenii și locurile îndrăgite odinioară.

Academicianul Radu Grigorovici s-a născut la 20 noiembrie 1911 la Cernăuți într-o familie de intelectuali bine cunoscuți mai ales vechilor bucovineni. Tatăl său, Gheorghe Grigorovici (1871-1950), a fost o personalitate de seamă a Bucovinei, atât în perioada austriacă, cât și în perioada când Bucovina revenise la Patria-Mamă**.

După studii la Universitatea din Viena, Gheorghe Grigorovici părăsește medicina, pentru a se consacra activității politice. Va fi deputat social-democrat în Parlamentul din Viena, până în 1918, iar după Marea Unire, deputat în diferitele legislaturi ale Parlamentului din București. Personalitate legendară a Cernăuților de altădată –

* *Laudatio* rostită cu prilejul sărbătoririi jubileului de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Filiala București.

** Eruditul Emanoil Grigorovitz, bine cunoscut nu numai bucovinenilor, îi este martor.

I-am cunoscut și eu, cu barba sa impozantă – a jucat un rol politic de primă însemnătate. Amintesc atitudinea sa hotărâtă în ședința Parlamentului vienez din 22 octombrie 1918, în legătură cu viitorul Bucovinei, în care social-democratul Gheorghe Grigorovici a fost categoric pentru unire, spre deosebire de alți deputați sovăielnici².

Despre mama academicianului, Tatiana Grigorovici, doctor în științe economice la Universitatea din Berna, și ea social-democrată, ar trebui să se spună multe lucruri. În Biblioteca Academiei Române se găsesc unele din lucrările semnate de dr. Tatiana Grigorovici – le-am consultat și eu – și care confirmă ceea ce s-a spus despre Domni-sa, anume că a fost o eminentă teoreticiană a social-democrației austriece³. Colegii mei mai vârstnici – printre ei, Octavian Tarasievici – mi-au amintit de opera de asistență socială, desfășurată de dr. Tatiana Grigorovici, în rândul populației nevoiașă din Cernăuți. Colegul meu, distinsul jurist Tit Gheorghian (n. 1914), ar putea spune multe lucruri în acest sens.

Copilăria și-a petrecut-o – așa cum mărturisește într-un recent material autobiografic⁴ – la Spitalul de obstetrică din Cernăuți, a cărui grădină – aidoma „Dumbravei fermecate” a lui Mihail Sadoveanu – i-a încântat acei ani, stăruindu-i și astăzi în amintire.

A frecventat Liceul „Aron Pumnul” (1921-1928), fiind a treia promoție școlită integral în perioada românească la acest liceu clasic – primul din Bucovina, înființat în 1808. Am fost „colegi” – cu diferența amintită de 5 ani – între 1926-1928. Mulți dintre profesorii viitorului academician Radu Grigorovici au fost și profesorii mei.

Un sentiment de recunoștință, împărtășit de ambii, l-am avut pentru profesorul de germană Arcadie Dugan și profesorul de chimie și fizică Orest Dragan. Mai târziu, academicianul va mărturisi că profesorul Orest Dragan a fost cel care l-a influențat în alegerea fizicii și chimiei la Universitate.

Printre colegii de liceu s-au numărat poetul Mircea Streinul (1910-1945) – pe care l-a evocat în „Jurnalul literar” din 1995 – și Mircea Hoinic (1910-1986), viitor compozitor și dirijor. De aici încep amintirile comune. Elevul Radu Grigorovici (pian) formase un trio instrumental cu M. Hoinic (violoncel) și cu Adrian Brăteanu (vioară) cu care se „produceau” la serbările de sfârșit de an, dar și la manifestările societății culturale a elevilor, „Steluța”. I-am cunoscut pe Mircea Streinul și pe Mircea Hoinic – cu acesta din urmă am fost prieten de-a lungul întregii vieți.

Când am scris studiul despre Liceul „Aron Pumnul”⁵ am cercetat anuarele liceului. Mare și plăcută surpriză! În toate clasele, elevul Radu Grigorovici este calificat ca premiant cu distincție. Prin bunăvoința Domniei-Sale am și fotografia ultimei clase (1928), unde, pe ultimul rând, – din cauza înălțimii! – se află sărbătoritul de astăzi.

Ca student la Universitatea din Cernăuți, a urmat chimia (licența 1931) și fizica (licența 1933). Printre profesori, viitori academicieni, matematicianul Gheorghe Vrânceanu, dar mai ales fizicianul Eugen Bădăraș (1887-1975), de care îl va lega o prietenie științifică de-o viață. În 1934, tânărul asistent Radu Grigorovici părăsește Cernăuțiul, urmându-l pe profesorul Eugen Bădăraș și stabilindu-se în București. Începe o nouă secvență din viața sa. În 1936, se mută la București și părinții săi. Despre această perioadă, ceva mai târziu.

Între timp efectuează serviciul militar la Școala de ofițeri de geniu din București, obținând gradul de sublocotenent în rezervă.

Mărturii despre studentul Radu Grigorovici le am de la unii din foștii săi colegi: Radu Negură, George Macrin, Numitor Cancer, Dimitrie Totoiescu, mai vârstnicul Traian Galan, cu care am fost prieten. Devotat studiului, Radu Grigorovici nu s-a înscris în vreuna din cele șase societăți academice române de la Universitatea din Cernăuți din acea vreme.

Plecând la București, unde își va desfășura activitatea didactică și științifică, bine cunoscută, tânărul Radu Grigorovici – în 1938 va deveni doctor în științe fizice la Universitatea din București – a luat cu sine *modelul bucovinean*, cărui i-a dat strălucire. Nu am calitate să folosesc tehnica „Bildungsromanului”, dar îmi voi permite să-l citez pe academicianul însuși. „Am crescut și m-am maturizat – declară D-Sa într-un material autobiografic – într-o familie de intelectuali bucovineni, într-o atmosferă tolerantă, cu educație tradițional românească. Experiența politică a părinților mei m-a făcut să nu iau niciodată parte activă la viața politică și să nu mă înscriu în vreun partid. De altfel mi se pare că atașarea la orice dogmă limitează grav libertatea de gândire de care trebuie să se bucure orice cercetător.” Este locul să amintim în legătură cu „experiența politică a părinților” că fostul deputat social-democrat, Gheorghe Grigorovici, este arestat de autoritățile comuniste, în anul 1949, și închis la Jilava unde va și muri, în 1950. Urmează, curând, moartea tragică a mamei sale, dr. Tatiana Grigorovici.

Din perioada formării sale la Cernăuți, tânărul savant aduce cu el o temeinică cultură clasică – latina se predă atunci la liceu, începând cu clasa I – și o stăpânire perfectă a limbii germane, însoțită de cunoașterea literaturii universale și germane. Mai vine cu o pasiune muzicală care nu l-a părăsit, rămânând un devotat al pianului.

Activitatea didactică și științifică a sărbătoritului* i-a permis să urce treptele consacrării în învățământ și în știință. Amintesc doar că în 1963, D-Sa a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar la 22 ianuarie 1990 este ales membru titular. În perioada 1990-1994, a îndeplinit funcția de vicepreședinte al Academiei Române. Grație stăruinței D-Sale și prestigiului necontestat de care se bucură, a reușit ca în 1992 să fie înființat Centrul de Studii „Bucovina” al Academiei Române.

Abia în acești ani am avut șansa să îl cunosc pe academicianul Radu Grigorovici și să am prilejul de a colabora cu Domnia-Sa.

A fost o mare bucurie, dublată de un firesc sentiment de mândrie, ca să aflu cât de respectat a fost și este academicianul Radu Grigorovici. Ca vicepreședinte, era un model de muncă și de corectitudine, la care se asociau comportamentul unei desăvârșite urbanități. Cele mai multe elogii se adresau *caracterului său*. De o exemplară consecvență și o corectitudine proverbială, Domnia-Sa aplica cu rigoare principiile – aș îndrăzni să spun – moralei kantiene. Tolerant, deschis, atent cu opiniile altora, nu a admis nici o concesie, când era vorba de principii și adevăr. A rămas credincios principiului „amicus Plato sed magis amica veritas”. Se spunea despre Domnia-Sa că este un caracter inflexibil. Ce elogiu mai frumos se poate aduce unei personalități? I-am mărturisit o dată că încerc în fața Domniei-Sale un sentiment de frică.

În acest ceas aniversar, am datoria să mă explic. În limba germană există expresia de „Ehrfurcht”, care se tâlmăcește cu „respect profund, venerare”. Da, acesta este sentimentul pe care îl încerc, iar geneza lui este cât se poate de simplă. Ca și alți

* Despre care a vorbit dr. Vladimir Țopa, membru corespondent al Academiei Române, bucovinean.

colegi, îl consider pe academicianul Radu Grigorovici un reper și un etalon moral. În diferite momente și situații mă întrebam: „Cum ar proceda Domnia-Sa în această împrejurare“, „cum ar fi atitudinea Domniei-Sale în cutare problemă?“ „Cum ar judeca atitudinea ta?“ Domni-Sa este și rămâne un autentic model paideic. Știu cât de străine îi sunt adulația, hagiografia și atitudinea encomiastică.

S-ar putea crede că academicianul sărbătorit este un om grav, rigid, de o seriozitate proverbială. Să nu dăm crezare acestor virtuți reale. Nu putem să uităm umanismul său clasic, hrănit cu cele mai alese lecturi. Nu avem dreptul să ignorăm umorul Domniei-Sale de cea mai bună calitate, de ironia care își găsește forma sa superioară în autoironie.

După 1990, în cadrul activității Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și a Centrului de Studii „Bucovina“, academicianul Radu Grigorovici ne dezvăluie alte valențe.

În comunicările și studiile publicate, Domni-Sa se dovedește a fi un filosof și un ... demograf! Să citim cu atenție studiile Domniei-Sale publicate în *Analele Bucovinei* și *Glasul Bucovinei* pe teme de demografie istorică a Bucovinei. Rigoarea fizicianului o regăsim aplicată la problemele Bucovinei, în acel spirit de „sine ira et studio“, care au stârnit admirația noastră, dar și a cercetătorilor ucraineni, germani și austrieci.

Pretutindeni, prestigiul Domniei-Sale este un prilej de bucurie și de mândrie, pentru noi toți.

Fiindcă m-am încumetat să vorbesc despre omul Radu Grigorovici, despre personalitatea sa exemplară, mă gândeam ca în final să recurg la tehnica lui Plutarh din *Viețile paralele*. Cu cine să-l compar? Ca unul care l-am cunoscut bine pe profesorul Grigore Nandriș (1895-1968), aș fi îndrăznit să fac această apropiere.

Marele cărturar bucovinean, cel mai vrednic președinte al Societății noastre, luptător pentru Bucovina în perioada exilului său (1940-1968), a rămas în amintirea celor ce l-au cunoscut un model de caracter. La moartea sa, într-un panegiric el a fost caracterizat drept „om al rectitudinii morale“. În căutare de analogiii, m-am gândit și la apropierea de marele Iancu Flondor, în privința trăsăturilor morale comune cu academicianul Radu Grigorovici.

Mă gândesc de pe acum ca la o viitoare aniversare a ilustrului sărbătorit să prezint o comunicare, *Academicianul Radu Grigorovici ca demograf*. Activitatea Domniei-Sale pe acest tărâm este un imbold pentru cei ce se apleacă cu seriozitate asupra istoriei Bucovinei. Să mai completăm informația! D-Sa a participat la campania din Est și este veteran de război.

Într-un material autobiografic, academicianul Radu Grigorovici, vorbind despre contribuția viitoare a Domniei-Sale la „cunoașterea adevărului despre trecutul Bucovinei“, folosește termenul de „anii supranumerari“ care i-au fost dăruite și pe care nu vrea să-i irosească. Credința mea neclintită este că Fortuna i-a rezervat încă mulți alți ani, fiindcă Domnia-Sa are de împlinit încă lucruri mari. Cât de mândri suntem că îl avem în mijlocul nostru pe academicianul Radu Grigorovici, figură emblematică a Bucovinei de astăzi și de întotdeauna, ceea ce ne oferă temeiul de a spune precum Miron Costin pentru Moldova: „Nasc și în Bucovina oameni!“

NOTE

1. Dr. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-1996. Mic dicționar*. Editura A 92, Iași, 1996, p. 150-151 (*Radu Grigorovici*).
2. *Nemuritorii. Academicienii români 1995*. În colecția: Personalitățile României contemporane. Agenția Națională de Presă. Rompres, București, 1995, p. 149-151 (*Radu Grigorovici*).
3. *Știința în Bucovina. Ghid bibliografic*, vol. II. Biblioteca județeană, Suceava, 1983, p. 99-101 (*Radu Grigorovici*).
4. *Dialoguri cu bucovinenii*. Acad. Radu Grigorovici – Alexandrina Cernov, în: *Glasul Bucovinei*. Cernăuți – București, Fundația Culturală Română, an. III, nr. 2 (10), 1996, p. 3-9.
5. N. Trebici, *Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1918-1940) și (1941-1944)*, în: *Almanahul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 20-47.

SUMMARY

The author presents the intellectual profile of the academician Radu Grigorovici, the well-known Bukovinean politician Gheorghe Grigorovici's son, a social-democrat deputy in the Parliament of Vienna, and after the Unification, a deputy in different legislatures of the Parliament in Bucharest. He graduates the Aron Pumnul High School (1928), then the University of Cernowitz, taking his diploma in chemistry and two years later in physics. He is pleased with the results of the School of Physics in Cernowitz, to which he adheres, assisting his professor, the future academician Eugen Badarau. Coming to Bucharest, he passes his examination for a doctor's degree (1938) and distinguishes himself as a young scholar, of a Bukovinean model, with vast perspectives. But after the war he is marginalized, because he refuses to enter the Communist party. Still, through honest work, talent and perseverance, he achieves international recognition as a physicist. After the events of December 1989, namely in January 22, 1990, he is elected full member of the Romanian Academy, at the same time becoming its vicepresident. He has a distinctive role in the founding, in 1992, of the Academy „Bucovina” Center for Studies. He applies his physicist's rigour to the problems of Bukovina, in that „sine ira et studio” spirit which has roused the Romanian scholar's admiration, but also the Ukrainian, German and Austrian researchers'.

I. G. SBIERA – EVOCARE

Pavel Țugui

București

La 1 noiembrie 1996 s-au împlinit 160 de ani de la nașterea învățatului bucovinean I. G. Sbiera, iar în ziua de 22 octombrie trecut am comemorat 80 de ani de la trecerea lui în neființă. Cărturarul bucovinean „cu suflet românesc exaltat” – cum scria Nicolae Iorga – a fost elevul lui Aron Pumnul, la Liceul german din Cernăuți, a urmat studiile la Universitatea din Viena, luându-și licența în drept, în iulie 1861. În timpul studenției călătorește în Ungaria și Transilvania, cunoaște numeroși intelectuali români din ținuturile transilvănene și Banat, încheagă relații de durată cu ei, se interesează de mișcarea culturală românească din Austro-Ungaria, împărtășind ideile naționale ale intelectualității românești.

Revenind în Cernăuți, Aron Pumnul, profesorul și îndrumătorul lui spiritual, îl introduce în cercul intelectualilor români din Bucovina, în frunte cu frații Eudoxiu, George și Alecu Hurmuzachi, așa că în toamna anului 1861 este propus și, până la urmă, capătă numirea de profesor suplinitor la Catedra de limba și literatura română, cu obligația să predea disciplina la clasele gimnaziale I-IV, de la Liceul german din Cernăuți. Când protectorul său Aron Pumnul era bolnav, I. G. Sbiera îl suplinea la clasele superioare (liceale) V-VIII. Meritul tânărului jurist constă în faptul că, de la început, a avut curajul să expună lecțiile lui numai în limba română și, totodată, a reușit să atragă la cursurile de limba română și unii elevi de alte etnii – germani, evrei, ucraineni și polonezi¹.

Activitatea didactică la liceul cernăuțean a fost încununată de succes, profesorul I. G. Sbiera dovedind calități de educator, mai ales generozitate și iscusință de a stimula pe elevii dotați, între aceștia fiind tineri ca Mihai Eminescu, T. V. Ștefanelli, V. Gr. Pop, Vasile Morariu, D. Scurei, Chibici-Revneanu și alții, o generație de români bucovineni ce a intrat în cultura noastră datorită strălucitului elev și viitor poet național Mihai Eminescu.

Elevul Mihai Eminescu a avut profesor de limba și literatura română în primele clase gimnaziale numai pe I. G. Sbiera. Fire entuziastă și animată de nobilă și responsabilă dragoste de Patria și graiul românilor, de tradițiile noastre culturale și istorice, I. G. Sbiera a îndemnat pe elevii lui să participe la manifestările artistice și culturale românești, cum au fost spectacolele teatrale ale ansamblului Tardini etc., a participat nemijlocit la organizarea, în casele lui Aron Pumnul, a bibliotecii gimnaziștilor români. Încă din toamna anului 1861, Aron Pumnul îi cere fostului său elev I. G. Sbiera să locuiască împreună cu el, să aibă grijă de bibliotecă, de elevii „în gazdă” și să-l ajute în anii de suferință.

La moartea mentorului său, I. G. Sbiera s-a ocupat de organizarea funerariilor și, din proprie inițiativă, publică broșura: *Laecrimioarele învațatelelor gimnasiați de'n Cernaueți la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul raeapaeusat într'a 12/24 Ianuarie 1866*, apărută în ziua de 27 ianuarie 1866, unde se oficiază debutul literar al poetului nostru național Mihai Eminescu. Se știe că unii cercetători uită acest merit al lui I. G. Sbiera, primul intelectual român care l-a îndemnat pe elevul său M. Eminovici să scrie versurile pe care profesorul le introduce în primele pagini ale broșurii.

I. G. Sbiera a avut un rol însemnat în elaborarea proiectului de statut al „Reuniunii române pentru lectură”, inaugurată în luna mai 1862, fiind ales secretarul ei. Prin activitatea lui susținută și eficientă la organizarea vieții culturale românești, câștigă stima și aprecierile intelectualilor mai în vârstă și este inclus în colectivul care a organizat Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, apoi ales în conducerea ei. După moartea lui Dimitrovița (15 iulie 1866), I. G. Sbiera preia conducerea *Foii Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina*, apărută la 1 martie 1865, asigurând editarea ei până în decembrie 1869. În acest fel, tânărul cărturar bucovinean își asumă răspunderi importante în dezvoltarea culturii și literaturii românești în Bucovina din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

La vârsta de 30 de ani, Sbiera este investit membru al „Societății literare române” din București, astfel că în august 1867 se află între *membrii fondatori ai Academiei Române*. În calitate de membru al Academiei Române el se alătură lui Vasile Alecsandri, Alecu Hurmuzachi și alții care s-au opus principial orientărilor lingvistice promovate de reprezentanții latinștilor din Ardeal. Confruntările acerbe s-au remarcat, chiar în primul an al înființării Academiei, în legătură cu principiile de unificare a ortografiei limbii române. I. G. Sbiera a devenit cel mai activ reprezentant al principiilor fonetice și prin cuvântările și rapoartele lui a respins categoric tezele etimologiștilor și „sistemul” ortografic propus de ei. Având sprijinul scriitorilor români de prestigiu național, Sbiera a susținut ortografia – elaborată și aprobată de Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, mult diferită de cea propusă de Aron Pumnul, publicată cu aproape doi ani înainte de ortografia propusă de Titu Maiorescu. De fapt, ortografia limbii române moderne a rezultat din îmbinarea sistemului fonetic susținut de bucovineni, în frunte cu I. G. Sbiera, cu cel publicat de Titu Maiorescu, adevăr istoric ce este, din motive inexplicabile, deseori ignorat sau eludat de unii filologi și istorici ai limbii române².

Personalitatea lui I. G. Sbiera depășește granițele provinciei natale și prin activitatea științifică desfășurată, de-a lungul anilor, se consacră între academicienii cu merite importante în dezvoltarea și afirmarea științei și culturii noastre naționale. Odată cu numirea lui ca profesor titular de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți (1875), munca didactică și de cercetare capătă prioritate în existența lui. Se dedică redactării cursurilor ținute în fața studenților, redactează studii monografice despre unii cronicari moldoveni, editează culegerile sale de literatură populară, colaborează cu studii și articole la diferite reviste și la *Enciclopedia română*, editată de dr. C. Diaconovich.

Cu toate că era licențiat în științe juridice, I. G. Sbiera s-a dedicat de la început studiilor filologice, de istorie cultural-literară și culegerii folclorului, aceasta de bună seamă la îndemnul lui Aron Pumnul și al fraților Hurmuzachi. Condițiile sociale și politice din Bucovina l-au obligat să lucreze ca profesor suplinitor de română și să fie redactor-șef al *Foii Societății*. Încă din anul 1867, I. G. Sbiera începe să publice în

Foaia Societății... lecțiile ținute la liceu, sub titlul: *Studii istorice literare*, epoca începuturilor – *Creștinarea românilor*, apoi *Mișcări literare*. Evident, el scria lecțiile respective la îndemnul lui A. Pumnul și Alecu Hurmuzachi și avea model *Lepturariile* protectorului său. Mai târziu, în calitate de profesor la Universitate, redactează și publică lucrările: *Originea familiei Urecheștilor*; *Grigoriu Urechie. Contribuiri pentru o biografie a lui* (1884); *Codicele Voronețean cu un Vocabulariu și Studiu asupra lui* (1885); *Scrierile lui Miron Costin* (1886); *Mișcări literare la Românii din Bucovina* (1890) ș.a.

I. G. Sbiera este unul dintre primii cercetători români care a elaborat și editat sinteze ample despre cultura și literatura română veche, cu referiri și la literatura noastră din secolul al XIX-lea. Lucrările lui fundamentale sunt:

1. *Mișcări culturale și literare la Românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504-1714* (1897) și

2. *Contribuiri pentru o istorie socială cetățenească, religioasă bisericească și culturală literară a Românilor de la originea lor încoace până în iulie 1504*, vol. I (1906).

Din titlurile acestor lucrări de sinteză, în total aproape 1000 pagini, se observă că autorul a izbutit să editeze două volume din cursurile sale, ținute ... la Universitate, întreaga operă fiind concepută însă în 3 tomuri, ultimul despre cultura și literatura română din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Tomurile tipărite relevă munca sistemică a autorului de adevărat pionierat, prin investigații neîntrerupte în arhive, biblioteci străine și românești, de unde a adunat faptele de cultură și literatură română, le-a sistematizat cronologic și în interdependențele lor „în strânsă legătură cu mișcările și întâmplările din viața socială, religioasă, condiționându-se reciproc” – cum precizează academicianul și profesorul de la Cernăuți.

Cursul ținut la Universitate e orânduit în forma unui cronograf și se întemeiază pe filosofia europeană, îndeosebi germană, pe cercetările din domeniul științelor naturii și al istoriei din epocă, inclusiv pe doctrina școlii „Völkerpsychologie” a lui Steinthal și Lazarus. I. G. Sbiera citează adesea, în lucrările sale, pe indoeuropenistul August Fick, pe Haeckel și Fr. Müller și alți savanți germani. În acest fel, el se impune ca un învățat de factură europeană, la curent cu tot ce se scrisese până la începutul secolului al XX-lea despre problemele culturii, științelor naturii, filosofiei și creației populare, despre literatura română care, la început, era orientată după *Lepturariile* lui Aron Pumnul. De altminteri, el a publicat în *Foaia Societății* din 1867 prima parte a cursului său despre epoca veche, în ciclul intitulat *Studii istorice literare*. Cu siguranță, dacă nu intervenea disputa în legătură cu *Foaia Societății* și apoi dispariția revistei, Sbiera ar fi continuat să publice cursul său ținut la liceu.

I. G. Sbiera concepe o istorie a culturii române ce are ca pivot *beletristica* – nescrisă și scrisă (cultă). Profesorul bucovinean a meditat îndelung asupra disciplinei istoria literaturii și, pe temeiul consultării surselor străine și autohtone, a exprimat câteva puncte de vedere originale în aria românească, pe nedrept date uitării de cercetători. După Sbiera, istoria literaturii este o sinteză a „monumentelor literare ale românilor” și „are ca scop expunerea sistematică și cronologică a tuturor produselor literare, scrise sau nescrise ale unui popor, cari au venit la cunoștința noastră, să arate cauzele care au înlesnit și împiedicat sau târâgănat înmulțirea lor: *direcția operelor, valoarea lor, înrâurirea exercitată asupra societății și culturii*”.

Istoricului nu-i scapă să analizeze distincția ce trebuie făcută între istoria literaturii, în sens strict estetic, și cea cu caracter mai larg, cultural. Istoria literaturii în

sens strict estetic este – după Sbiera – „... un curs sau un sistem al literaturii“ care arată ramurile ei (genurile), „caracteristica lor, modelele chiar“ și „... valoarea opurilor“. Recunoașterea conceptelor de *valoare*, de *model literar*, cât și opiniile sale despre *genurile literare*, despre particularitățile literaturii ca artă și *direcțiile operelor*, inclusiv *înfrâurirea* pe care ele o au asupra societății demonstrează inițierea cărturarilor în cercetări de filosofia culturii, de estetică și teorie literară, sursele ideilor și principiilor teoretice, îmbrățișate regăsindu-le în operele lui Kant, Hegel, Herbart și alți filosofi, esteticieni și filologi germani, cehi și maghiari, pe care Sbiera îi studiasse și, adesea, îi citează în scrierile sale. Surprinzătoare este și ideea lui Sbiera privitoare la relația dintre literatură și istorie, aceasta din urmă putând stimula, împiedica sau trăgăna apariția operelor de valoare. (Despre acestea vezi volumele: *Mișcări culturale și literare la Românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuți, 1897, și *Contribuiri pentru o istorie soțială cetățenească, religioasă bisericească și culturală literară a Românilor de la originea lor încoace până în iulie 1504*, vol. I, Cernăuți, 1906.)

Pentru realizarea unei istorii a literaturii române, autorul notează patru condiții necesare: biblioteci cu cărți adecvate; studii preparative, monografii; bibliografii generale și ale periodicelor și, curios, informații despre „comerțul cu cartea“.

Sbiera a fost preocupat de principiul periodizării. El a adoptat conceptul de *răstimp*, astfel că istoria culturii noastre se prezintă în scrierile sale sub forma următoarei scheme cronologice: răstimpul întâi – 107 e.n. – 272; al doilea, 272-476; al treilea, 476-861; al patrulea, 861-1186; al cincilea, 1186-1504. Evident, această periodizare este mecanică și depășită de cercetările moderne. Ceea ce trebuie reținut este obsesia lui I. G. Sbiera de a dovedi vechimea românilor și a spiritualității lor pe aria vechii Dacii, continuitatea lor în spațiul carpato-dunărean și unitatea limbii și a culturii, de pe ambele versante ale Carpaților. De aici și spiritul critic al autorului față de scrierile unor cercetători străini. Sbiera cultivă raționalismul și, de aceea, evită supralicitarea fondului nelatin, geto-tracic, preferând în schimb rigoarea științifică și vizionarismul. Nicăieri nu se observă în scrierile lui alunecări etnicisto-șovine, amnezii voite și ignorarea adevărului istoric, astfel că sentimentele lui patriotice se întâlnesc cu prețuirea contribuției altor neamuri la formarea limbii și culturii române. Opoziția lui față de purismul latiniștilor a exprimat-o nu o dată la Academie, precum și în comunicări și studii despre istoria culturii românești. Ca o particularitate a concepțiilor sale despre cultura română apare ideea că scrierile pe care românii, dintr-un motiv sau altul, le-au redactat într-o altă limbă aparțin culturii române, și acest principiu susținut de Sbiera avea, pentru generația sa, o anumită semnificație istorică.

Vorbind despre apariția, relativ târzie, a literaturii laice, culte, românești, profesorul bucovinean arată că ea se explică prin „lipsa libertății de gândire și exprimarea ei publică“, în epocile de dominație a teologiei. După Sbiera, cultura laică românească a apărut sub „impulsurile“ simțului național, contactului neamului nostru „cu noile curente de gândire europene“, ceea ce relevă că autorul înțelegea principiul „spiritului veacului“, procesul de sincronizare. În sistemul valorilor naționale, din cultura și literatura oricărui popor, un rol decisiv este conferit de profesorul Sbiera culturii populare autohtone, „însemnul particular al geniului unui popor“. În cursul de la Universitate se revine asupra beletristicii cu noi precizări: beletristica cuprinde producții raportate la „simțămintele omului, la dorurile și aspirațiunile lui“, operele literare „rădică pe om asupra realității“ și-l fac să uite „această realitate rece“, să-l transporte „în niște regiuni ideale, pline de frumuseață și de farmec“. În concluzie,

producțiile literare sunt „mai mult reflexul inimii decât al minții speculative“ (ediția din 1897, p. 155). Aceste creații „fermecătoare, ideale – repetă Sbiera – sunt înfățișate omului prin scrisoare, într-un grai înflorit, ritmic și armonios“ și ele se constituie în „ceea ce numim literatură poetică sau beletristică“.

Am stăruit asupra acestor idei, pentru că ele n-au rămas fără ecou între elevii lui Sbiera. Am dovedit într-o recenzie asupra ediției *Conspect asupra literaturii române și literaturilor ei ...*, publicată de Paul Lăzărescu la Editura Eminescu, în anul 1982, că Vasile Gr. Pop³ a frecventat Liceul german din Cernăuți și a fost, ca și Mihai Eminescu, Teodor Ștefanelli și alții, elev al lui I. G. Sbiera, încât pasiunea pentru istoria literaturii române și-a cultivat-o încă de pe băncile liceului. Oprindu-se asupra cărții elevului său, Sbiera scrie că ea „își are originea în prelegerile lui Pumnul și ale mele de gimnaziu...“. Paul Lăzărescu a analizat competent legătura dintre scrierile lui V. Gr. Pop și lucrările lui Aron Pumnul, dar urmează să se stabilească și convergențele cu opera lui I. G. Sbiera. Fără îndoială că la mijlocul secolului trecut, în Cernăuți, din inițiativa lui Aron Pumnul, îmbogățită de elevul său I. G. Sbiera, s-a afirmat o școală de istorie literară care a dăruit culturii române câteva lucrări de pionierat, în ce privește „cunoașterea tuturor faptelor literare românești“, metodologia și principiile de periodizare și analiză a fenomenului literar și cultural.

Înainte de Nicolae Iorga, cărturarul bucovinean realizează o sinteză documentată a istoriei culturii și literaturii române vechi, de la începuturi și până în anul 1714. Operă de mare erudiție, cu multe aprecieri și idei originale, animată de patriotism sincer, ea a întrunit aprecieri elogioase din partea unor specialiști care au remarcat obiectivitatea judecăților, profunzimea documentării și cunoașterea directă a izvoarelor, din mai multe culturi europene. Consecvent principiului, după care noțiunea de literatură trebuie interpretată în sensul ei larg, Sbiera include în istoria literaturii și istoria limbii, dar cere ca ea să nu se identifice cu teoria literaturii. Aceste opinii, interesante la vremea lor, astăzi sunt depășite, căci autorul lor considera ca obiect al istoriei literare fenomene eterogene, diferite ca natură și valoare.

În sintezele citate sunt comentate toate lucrările de istorie literară românească, apărute până în 1890, inclusiv studiile de critică literară ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Profile literare* de Tr. Demetrescu, *Principii de literatură* de N. Străjanu și zeci de comunicări și studii de B. P. Hasdeu, A. D. Xenopol, M. Gaster, Ion Bogdan, N. Petrașcu, L. Șăineanu și alții. Probabil, în manuscrisele volumelor următoare (1714-1880), Sbiera s-a referit și la scrierile de critică literară ale lui Titu Maiorescu. Foști elvi și studenți au relatat că profesorul lor a predat cursuri despre autori și opere din secolul al XIX-lea, inclusiv despre scriitori contemporani tineri. Sbiera însuși mărturisește, în mai multe rânduri, că a ținut prelegeri despre literatura română până în contemporaneitatea imediată. Deoarece nu se cunosc încă manuscrisele acelor prelegeri, este greu de precizat dacă profesorul a vorbit studenților săi despre fostul elev Mihai Eminescu și i-a comentat opera lirică, aceasta și din simplul motiv că, în circumstanțele istorice bine cunoscute, Sbiera își asumase răspunderea de a gira debutul poetic al tânărului Mihai Eminovici, cu poemul *La mormântul lui Aron Pumnul*.

Presupunem că Sbiera s-a referit în prelegerile sale universitare și la Eminescu, dar acest fapt trebuie confirmat prin documente. Presupunerea noastră pornește și este sugerată de o constatare, pe deplin verificată: în cărțile sale de istorie literară, Sbiera se referă, de pildă, la Ion Creangă, rânduindu-l pe marele povestitor între

reprezentanții prozei poporane, alături de Anton Pann și unii culegători de povești și basme populare.

În sfârșit, este necesar să revenim asupra unor aspecte ce privesc culegerile folclorice publicate de I. G. Sbiera. De mai multe ori, el a afirmat că poveștile le-a cules între anii 1855-1860, cântecele populare între 1865 și 1866, iar colindele și urările între anii 1861-1871. Până de curând, aceste informații n-au fost contestate de nimeni, astfel că poveștile lui Sbiera erau considerate a fi culese înainte de debutul lui Ion Creangă, produs în 1875. Pe această realitate istorică își întemeiază Ovidiu Bârlea excelentul său studiu – *Poveștile lui Creangă*, 1867. Mihai Apostolescu, în cartea sa *Ion Creangă între marii povestitori ai lumii*, 1978, pune la îndoială anterioritatea culegerii de povești editată de Sbiera, pornind de la o afirmație a acestuia că, prin anul 1886, le-a „revizuit”: „Nu știu în ce a constat – scrie M. Apostolescu – această «reviziune», pentru a spune cu siguranță că ne aflăm în fața unei culegeri «anterioare» operei lui Creangă” (p. 88). Ambiguității acestei afirmații îi urmează concluzia tranșantă a lui Petru Rezuș care, în valoroasa sa carte *Ion Creangă. Mit și adevăr*, 1981, scrie că prozatorul moldovean va avea și altă „surpriză din partea altui folclorist bucovinean (înainte se referea la S. Fl. Marian, n.n.), de astă dată cu mai multe merite personale, și anume I. G. Sbiera, care publică: *Povești populare românești*, Cernăuți, 1886, unde se va găsi, înglobat și mutilat, cu *Capra cu trei iezi*, *Fata babei și fata moșneagului* și multe alte motive din celelalte povești”. Concluzia: „întreaga colecție” a lui Sbiera „nu este decât o prelucrare livrescă a altor povești...”

În ce ne privește, reiterăm aprecierile tipărite în anul 1971, anume că Ion Creangă „este un mare artist, un scriitor de geniu...” , pe când I. G. Sbiera „rămâne un culegător sânguinos care a transcris cu pricepere narațiunile populare...”. Se pune întrebarea firească, dar și necesară: este sau nu este I. G. Sbiera un culegător onest și priceput de creații populare? Afirmația lui, preluată de Mihai Apostolescu, că în anul 1886 a supus poveștile sale unei noi „reviziuni” nu poate constitui o acuză, ci, dimpotrivă, „a revizui” ceva înseamnă a *revedea* o lucrare elaborată, existentă, a efectua „ultima corectură făcută în pagină...!” (cf. dicționarelor limbii române). Privind spusele culegătorului cu imparțialitate și respectându-i integral conținutul expresiei „reviziune”, înseamnă că el a revăzut texte pe care le culesese cu mult înainte. Se spune apoi că numeroase motive din poveștile lui Sbiera apar și pe alte arii sau sunt prezente și în culegerile altora. Aceste reproșuri sunt nejustificate, deoarece ele privesc, înainte de toate, aria folclorică din nordul Moldovei, de unde au fost culese poveștile. Or, este îndeobște recunoscută originalitatea, precum și excepționala bogăție a producțiilor populare în zona Rădăuți, Suceava și Botoșani. Problema esențială constă, deci, în a dovedi că Sbiera a făcut – cum scrie apodictic Petru Rezuș – „o prelucrare livrescă a altor povești...”. Afirmația comportă, evident, o analiză obiectivă, fără prejudecăți. În mai multe rânduri, Sbiera a declarat că poveștile le-a cules între anii 1855 și 1860, a încercat să le tipărească prin anii 1867-1869, dar n-a izbutit, între altele, din pricina observațiilor făcute de Gh. Hurmuzachi asupra manuscrisului. Aceste informații și mărturisiri ale culegătorului nu pot fi puse la îndoială și este greu de crezut că, format într-o anumită mentalitate morală și de o franchețe aproape șocantă în tot ce a făcut și a scris, să recurgă, în anii când era profesor universitar, la compilații, „înglobând” și „mutilând” poveștile publicate de Ion Creangă. Asemenea acuzație, spre a fi credibilă, trebuie demonstrată cu argumente pertinente. Există însă fapte care o infirmă. Astfel, dacă citim cu atenție textele publicate de Sbiera în 1866, observăm că la unele dintre ele culegătorul indică, la sfârșit, locul

unde a auzit povestea și prezintă variante auzite de la alți săteni (vezi *Petrea Făt-Frumos și zânele*, *Doi Feți Logofeți cu părul de aur*⁴ etc.). De bună seamă, culegătorul a notat, la toate textele pregătite pentru tipar, locul unde le-a înregistrat și data, încât aflarea manuscriselor ar putea clarifica definitiv disputa. Până acum, am găsit doar manuscrisul *Draga mamei și fata tatei*, caligrafiat de Sbiera pe hârtie existentă în Bucovina, în epocă, pe care apare data „*Voitinul, vara lui 1858*”. Materialul este o probă irefutabilă că povestea respectivă a fost culeasă de tânărul Sbiera cu aproape 20 de ani înainte de debutul literar al lui Ion Creangă. Eventuala recuperare a tuturor manuscriselor poveștilor ar limpezi această chestiune literară. Nu se pot ignora însă și alte aspecte, îndeosebi cercetarea limbajului folosit de folcloristul bucovinean în poveștile editate în 1886. Lectura textelor arată că vocabularul și construcțiile gramaticale sunt specifice graiului din ținuturile depresiunii Rădăuți, iar culegătorul, la cei 26-32 de ani, le transcrie cu fidelitate și acuratețe, evitând orice formulă pumnulistă sau expresia neologistică, livrescă. Cu totul în alt fel procedează profesorul universitar Sbiera la maturitate, în 1896, când transcrie povestea *Babele și moșnegii scăpați de omor* (vezi I. G. Sbiera, ediția noastră din 1971, p. 413 și urm.). Limba este împestrită acum de expresii neologice și formule pumnuliste ca: „învingorșară”, „comoditățile”, „cetățeni”, „Medici”, „flagel”, „mănositatea” (holdelor), „înmorboșare”, „cunoștințării”, „progenitură”, „subterane” etc. Ar fi oare cu puțință ca înainte cu zece ani și ceva, același profesor „să compileze” după Ion Creangă și să nu-și trădeze măcar o singură dată preferințele sau obsesiile sale filologice? Atât *Capra cu iezii*, cât și *Fata babei și fata moșneagului*, ca să ne limităm doar la textele incriminate, sunt transcrieri curate și fidele ale graiului românesc de pe Valea Sucevei, așa cum l-au vorbit strămoșii noștri, în texte fiind absente expresiile neologice și formele pumnuliste, deoarece, după părerea noastră, în anii când le-a cules, I. G. Sbiera era tânăr și nu traversase încă perioada experiențelor sale filologice și culturale.

NOTE

1. Informații ample despre viața și activitatea lui I. G. Sbiera, inclusiv *Bibliografia scrierilor sale și a referințelor despre autor și opera lui*, în vol.: I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*, Ediție îngrijită și prefată de Pavel Țugui, Editura Minerva, București, 1971, p. V-LIV și p. 511-523. În *Prefată* se realizează și o descriere și analiză a operei lui I. G. Sbiera.
2. Despre acestea, vezi cercetarea noastră: *Filologia bucovineană și ortografia românească (1864-1869)*, în *Analele Bucovinei*, an. I, nr. 1, 1994, p. 99-111.
3. Vezi: Pavel Țugui, *Vasile Gr. Pop, istoric literar*, în *Analele Bucovinei*, an. II, nr. 2, 1995, p. 263-274.
4. Vezi ediția noastră din 1971.

SUMMARY

The author evokes the path followed by the Bukovinean scholar I. G. Sbiera, one of the founding members of the Romanian Academy, in the scientific and cultural life of

Bukovina in the second half of the XIXth century. A devoted pupil of Aron Pumnul at the German High School in Cernowitz, a University of Vienna graduate, the young jurist I. G. Sbiera follows as teacher his illustrious forerunner at the Romanian Department of the German High School; he also participates actively in the working out of the project for a statute of „the Romanian society for reading“ (1862), later changed into the Society for the Romanian culture and literature in Bukovina; in 1866 he becomes chief editor of the „Society's Newsletter“. As a member of the Romanian Academy, he takes part in the elaboration of the Romanian orthography. In 1875 he becomes full professor of Romanian literature and language at the University in Cernowitz. He is one of the first Romanian researches who elaborated and edited comprising syntheses about the old Romanian culture and literature. The author of the study suggests a re-evaluation of the merits of the great Bukovinean scholar, sometimes not recognized as such by some researches of the history of the Romanian philology in the XIXth century.

**MEMBRI MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE
„JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI (DE LA ÎNFIINȚAREA EI
ÎN 1878 ȘI PÂNĂ LA
JUBILEUL SEMICENTENAR DIN 1928)**

ALBUMUL MARE, VOL. I *

Îngrijire și note de Rodica Șcraba

Nr.298. CORNELIE DE TARNOVIEȚCHI¹

stud<ii> jur<idice>

Cuibul strămoșesc al vechii familii moldovenești Topor-Tarnovietchi e comuna Darabani. Un căpitan Topor-Tarnovietchi era în anturajul lui Ștefan cel Mare. Unica fiică a hatmanului Topor se căsătorise cu căp<itanul> polon Tarnovietchi, care primi în slujba Voievodului și numele nevestei sale.

Bunica lui Cornelia, Ecaterina Baloșescu, fiind orfană, fu crescută de unchiul ei, episc<op> Isaia Baloșescu. Darie Tarnovietchi a fost starețul Măn<ăstirii> Sucevița unde a murit. Mama, Monica, născ<ută> Romanovici, era fiică de preot; fratele ei, Nicanor Tarnovietchi e unul din eroii Reg<imentului> inf<anteriei>, a escalat <în> 1848 contra ungarilor ca locotenent. Din familia Tarnovietchi au ieșit 11 prof<esori> și 9 preoți.

Cornel s-a născut la 16/9 1872 în Cernăuți, unde tatăl său Gheorghe era prof<esor> la școala reală.

Junimean activ 1889/90 – 1893/4. De la 4/II 1892 membru în Comis<ia> reviz<uitoare>, în locul lui C. Hostiuc, dar a demisionat cu totul în 1892. A fost ales în comisiunea p<entru> aranjarea de serate cu muzică etc. În 1892/3 *Controlor*<ales> cu 19 voturi. Ca student era singurul stenograf român în dieta Bucovinei.

Eméritat 18/11 1894. A intrat în serviciul căilor ferate (Ițcani – Stanislau – Cernăuți). Devine <în> 1894 subdirector (<în> 1915- 1916 era militarizat la C.F. din Polonia). Trimis în multe și însemnate Comisiuni (Cf. dosarul<298>).

El a salvat valoroasa bibliotecă a Universității din Cernăuți, refuzând să puie 18 vagoane la dispoziție pentru transportarea ei la Viena.

* Continuare. Începutul vezi în: *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996.

În guvernul Iancu Flondor a fost secretar de stat p<entru> comunicație. <În> 1921 conduce Direcția a 8-a Regională CFR din Cernăuți; <în> 1926 e Director de exploatare, <în> 1927 Inspector de control admin<istrativ>.

De la 1926 *Membbru sprijinitor* cu 300 lei anual. p.360

Nr. 304. CLAUDIU STEFANELLI²

stud<ii> jur<idice>

<Vezi> datele familiare sub nr.47.

Născut la Cernăuți la 28/XII 1827 ca fiu al arhimandritului Juvenal Stefanelli. A absolvit* liceul în Cernăuți.

Activ 1890/1 – 1894/5. Primit în ședplen** din 17/X 1891; în 1891/2 e *secretar II*, ales cu 28 de voturi. A vorbit la Comers pentru dame (primul caz).

Reprezintă Junimea la înmormântarea lui Gh. cav<aler> de Flondor, tata lu Iancu. În 1892/3 a fost membru numai în sem<estrul> I. La Comers a vorbit iarăși către dame. Era membru în *Comisia reviz<uitoare>*.

În urma criticii vehemente din partea lui Dori Popovici, demisionează la 2/II 1893.

În ședplen din 18/11 1892 e secretar ad-hoc.

În 1893/4 – e *vicepreședinte* – vorbește la Comers p<entru> Alma Mater – reprezintă Junimea la Comersul Soc<ietății> „Hygiea”.

În 1894/5 e *membru în Comis<ia> reviz<uitoare>*, *propune în ședplen din 31/III 1895 vot de neîncredere Comitetului cu Dori Popovici în frunte (primul caz) dar nu reușește*.

Numit Emeritat 17/XI 1901.

Fost membru sprijinitor 1912/13, 1913/14.

Protestează telegrafic 1903/4 contra numirii lui Gh. Bărtoiu de membru emeritat. A condus lucrările de organizare p<entru> congr<esul> stud<enților> români din Constanța.

Intrând în magistratură, a ajuns Consilier de Curte în Cernăuți. Deosebit de mult a lucrat ca judecător șef în Storojineț, ajutat de Iancu Flondor. Era persecutat ca naționalist, dar nu i s-a putut face nimic. Fiind „proscris” de generalul Fischer, el pribegeste, cu unicul său fiu Radu, prin Rusia și Basarabia. A fost Secretar gen<eral> de Interne sub Iancu Flondor (1918-1919) și Dori Popovici (1920-1921).

Pentru Cămin: 500 lei; pro 1919-1925; de la 1926 *membru sprijinitor cu 1000 lei anual*.

18/XI 1929

Cron<icar>,

p. 366

* În text: a absolvat.

** Ședința plenară.

Nr. 307. GHEORGHE TOMA³

st<udii> jur<idice>

Dosarul 307 scurtat.

S-a născut la 16 ianuarie 1871 în Vama, jud. Câmpulung, ca fiu al moșneanului fruntaș Gavril Toma și al soției sale Ana, născută Lupașcu. [...] Tatăl său a fost lung timp primar în Vama. Carte nu știa dar era inteligent, statornic și hotărât. Familia e veche, de ea amintesc: Dealul Tomii, „Prilucile Tomei“ [...]

Școala primară a făcut-o la Ilie Albu în Vama, liceul la Suceava. Ca licean (cl. V-a) începu a scrie versuri, era „actor“ într-o trupă de elevi diletanți și înființează o bibliotecă secretă de literatură română.

Activ 1890/1 – 1895/6.

Primit în ședplen. din 17/X 1891, în 1891/2 e *membru în Comisia literară*, citește conferința: „*Datoriile noastre față de alții*“ după Gizycki; <în> 1892/3 *Biblioteca* (18 voturi), *membru în Comisia literară*, avea să vorbească la Comers pentru membrii onorari; colaborator la *Încercări literare*.

În 1893/4 citește critica la două elaborate literare. Cf. Rap<ortul> an<ual> pro 1893/4. În sem<estrul> I e secretar I, *membru în Comisia literară*. La Comers a vorbit pentru dame. În sem<estrul> II, în urma lui R. Grigorcea.

Președinte al „Junimei“ cu 13 voturi.

Sub Toma s-a discutat cu toată seriozitatea ideea de-a edita un *Almanah literar*. S-a introdus *examenul regulamentar*. Cf. *Cronica*.

El participă, <în> 1894, la Congresul din Constanța cu pașaportul lui Eugen Tarnovschi, care suferi urmările.

După stagiul militar de un an, reîntră la 27/X 1895 și e ales *președinte al Comis<iei> reviz<uitoare>*.

În 1895/6 citește: *Românul în veselie sau chiuuiturile și strigăturile în joc*. Conferința avea, pentru că era deosebit de bună, să se publice în rap<ortul> an<ual>. Ideea a fost abandonată.

Până la șed<ința> extraord<inară> din 21/1896, pentru a doua oară.

Președinte al „Junimei“, în care ședință dizolvă comitetul aranjator pentru bal, aducând pentru această măsură 11 acuze. Tot atunci demisionează și trece în opoziție față de urmașul său Victor Wassilko.

Pentru participarea la demonstrația contra vicarului general Arc. Ciupercovici, primește o *dojană*. El face *istoricul acestui conflict*, anexat procesului-verbal de la ședplen din 5 martie 1896. Pentru activitatea sa primește în ședplen din 9/6 1896 vot de laudă.

Numit *Emeritat* la 15/XI 1896, fost m<embru> sprijinitor 1911/12, 1912/13, 1913/14. După acte intrate 1900/1901 cere cu Dr. Nicu Blându, Alecu și Dori Popovici ședplen. în „*afacerea Florea Lupu*“ (chestia tricolorului). După acte intrate <în> 1903/4 vorbește de un curent subversiv și are temeri de o catastrofă (Coliziune la cochetarea unor junimeni cu „*Voința poporului*“ condusă de Dr. Fl. Lupu exclus din „Junimea“).

În 1897 intră în magistratură la tribunalul din Suceava, avansând până la rangul de Consilier de tribunal. A fost însă tot timpul activ pe terenul cultural, social, politic și literar.

În Rădăuți (1889-1906 cf. nr. 356) înființează cu alți foști junimeni și prieteni „Clubul român“, „Internatul de băieți români“, reactivează „Școala Română“ și „Societatea Doamnelor române“; conduce chiar un teatru de diletanți și devine membru în Comitetul Central al Partidului Național Român – condus de Iancu Flondor și Dr. Gh. Popovici. În 1908 e în Suceava președintele „Școalei Române“, organizează jubileul de 25 ani – secretarul lui era Arc. Dugan – și scrie *Monografia „Școalei române“* în 204 pagini.

Colaborează la mai multe foi și reviste – Cf. dosarul cu articole politice și literare, foiletoane etc.

<Anul> 1912 <il> petrece din cauză de boală în Elveția.

După izbucnirea războiului mondial, trece, la 14/V 1915, în Vechiul Regat, e cu Emilian Slușanschi informator la Ministerul de Interne, făcând propagandă pentru românii din Bucovina în scris și în grai viu, redactează cu alții – toți junimeni – *Revista Bucovinei* (1/IV – 1/VIII 1916).

Guvernul austriac îl face „candidat de pedeapsa cu moartea“ ca dezertor și trădător.

În Kiev pune bazele „Corpului de voluntari români“ din Rusia, face parte dintr-o misiune specială și colindează cu această ocazie Basarabia, Kievul, Moscova, Siberia și ajunge până la Vladivostok unde organizează un nou corp de voluntari români și scrie manifeste energice în limbile: română, franceză și rusă.

În Tokio (Japonia) publică, în 1918, *La question des Roumains opprimés d'Autriche-Hongrie*.

Pe mare, prin Suez și Constantinopol, se întoarce acasă. E avansat ca Consilier de Curte, numit, în 1919, Secretar general al Ministerului Bucovinei (Iancu Nistor) și vicepreședinte al Partidului Democrat al Unirii. În repetite rânduri a fost deputat de Câmpulung, a vorbit adese în Parlament, discursurile sale au apărut în broșuri separate (Cf. dosarul).

În Vama a construit 3 școli primare și a ridicat satul său la orașel, esoperându-i și o judecătorie. E membru în Consiliul Eparhial al Bucovinei, membru de onoare al multor comune și orașe; ca decorații are între altele și „Coroana României în grad de mare ofițer“.

S-a ocupat mult cu traduceri din limba germană, franceză, italiană și rusă; colaborează și azi încă la multe reviste și foi (Cf. dosarul).

Are în manuscris *Stiburi din alte graiuri*, *Cid Compeador* după Harder, *Munteniada* (o epopee umoristică, eroul e legendarul prof. Ironim Munteanu din Suceava), operele lui Nicolaus Lenau, un feliu de Eminescu al germanilor.

Jertfe pentru „Junimea“. Pentru Cămin: 500 lei; pentru arh. III – 100 lei, pro 1919-1927 – de la 1928 membru sprijinitor cu 500 lei anual.

10/11 1929
Cronica,
p. 369

stud<ii> jur<idice>

Grigori Pantasi se trage dintr-o veche familie boierească. Străbunicul Pantasi a fost comis în Divanul Domnului Moldovei; mama, Nadina Pantasi este descendentă a vechii familii moldovenești Talpa (<consemnată>, între cele 40 de familii de boieri, în cartea de aur a lui Cantemir). O străbunică Talpa a fost soția fratelui lui Movilă – Barnovschi, Domnul Moldovei. Tata, Const. Pantasi, mare proprietar la Baișești și apoi la Costiceni.

Activ 1890/91 – 1894/95.

Primit în ședplen. din 17/X 1891. În 1891/2 e ales într-o mare comisiune, împreună cu Const. Onciul și alții, pentru aranjarea de serate cu muzică. Comisiunea nu lucră nimic și e destituită. La serata din 25/XI 1892 a declamat: *Ursita mea*. El a fost suflatul întreprinderilor din 19/I și 9/II 1884 (tablouri vivante sub îndrumările prof. Eug. Maximovici); la Comers a vorbit pentru dame. A compus o feerie (Cf. ședplen <din> 23/XI 1913) <de> 292 pag<ini>.

Emeritat 8/XI 1903.

Numit m<embru onorar, în adgen.* din 30/XI 1913.

După ședcom.** din 22/XII 1913 „lasă tantienele (probabil veniturile, n.n) baletului său *Nippes*, după moarte, „Junimei“. E primul caz de donațiune. În 1928 reprezintă, cu ocazia jubileului, feeria *Tricolorul*, care nu-i altceva decât istoria „Arboroasei-Junimei“ în apoteoză.

A condus, prin 18 ani, ediția în limba română a *Monitorului oficial austriac* în Viena. A fost în România prefect, consilier, prim consilier la Adm<inistrația> Bucovinei, Inspector general la Min<isterul> Cultelor și Artelor, subdirector la Min<isterul> de Interne în București; acum viceconsul român la legația din Viena.

Grigori Pantasi a montat în Cernăuți, dând concurs neprețuit „Armoniei“, operele naționale *Crai nou*, *Moș Ciocârlan*, *Noaptea Sf. Gheorghe*.

A condus festivalurile liceului I din Cernăuți: „Crai nou“ în Suceava. *El este membru onorar al „Armoniei“* și a lui „Ciprian Porumbescu“ – feeria *Luceafărul* a fost reprezentată în Cernăuți și în București – *Povesta soarelui*. *Miorița* se prelucrează acum de componistul Drăgoiu; feeria națională *Cântecul neamului* s-a reprezentat la Viena și Cernăuți. Baletul *Nippes* s-a reprezentat în Viena și București, atât la curțile regale, cât și la operă. În Viena actorii erau arhiduci și arhiducese, în București persoane din elita Capitalei (cf. *Rampa*, nr. 2955, din dosarul 318).

Prometeu, muzica de Beethoven, s-a dat în Teatrul Național din Praga; *Fluierul fermecat* la Budapesta, *Floarea nufărului*, *Cămașa de urzici* (reprezentată la Cernăuți), *Vis de vară*, *Rose de amiază* (reprez. în Cernăuți), *În semnul crucii*, *Aventurile ceferistului*, reprez<entate> la Viena.

Opera lui Grig. Pantasi:

Norocul, feerie (Cernăuți); *Cântecul neamului*, feerie (Cernăuți și Viena); *Femina*, feerie (Cernăuți); *Elada*, feerie (Viena); *Din istoria dantelei*, feerie (Viena); *Tricolorul*, feerie (Cernăuți); *Oița pierdută*, balet național, muzica de G. Enescu

* Adunare generală.

** Ședința comitetului.

(București); *Farmecul fetelor*, balet (Viena); *Strușiada* (Viena); *Idilă de vară* (Cernăuți) și altele, amintite mai sus.

Muza lui Pantasi și-a luat zborul în lume din „Junimea”; „Junimea” e datorare să-i serveze în mod cât se poate de festiv ziua natală a 60° din anul 1930.

8/XI 1929
Cron<icar>,
p. 382

Nr. 333. DORIMEDONT POPOVICI⁵

stud<ii> jurid<ice>

<Vezi> date familiare sub nr. 142.

Dori Popvici s-a născut la 6 ianuarie 1847, în comuna Rușii-Mănăstioarei, județul Suceava, ca fiul cel mai mic al preotului Leon Popovici și al soției sale.

Studiile primare le-a făcut în Suceava. Cele secundare în Cernăuți, dând bacalaureatul <în> 1892.

Activ 1891/2 – 1895/6.

Petiția de primire cu data de 15/X 1892, primit în ședplen din 19/X 1892. În 1892/3 e *secretar II*, ales cu 11 voturi, reprezintă „Junimea” la comersul „Hygiei”. La comersul „Junimei” a vorbit pentru „Școala Română”, „Armonia” etc. În ședplen din 2/II 1893 critică aspru comisia revizuitoare, necesitându-l pe Claudiu Stefanelli la demisie; în ședplen din april 1893, vorbește așa de vehement și întrebuintează în consecință termeni de așa natură, încât i se retrage cuvântul pentru întreaga ședință (primul caz în analele „Junimei”). În acest an el ține o prelegere: *Limba de conversare la românii din Bucovina*.

A neglijat resortul său, căci lipsesc o mulțime de procese-verbale. De la 16/V 1894 e *secretar I* (p<entru> externe). În 1894/V e *președinte* al „Junimei”.

„Sub președinția lui „Junimea” a fost consacrată ca cel mai desăvârșit regulativ al conștiinței românești din Bucovina, atât în chestiile culturale, cât și <cele> politice naționale” (Cf. ședplen 1894 – 19/V).

Sub el se aranjează primul comers festiv cu popor și aceasta rămase obiceiul sfânt prin zeci de ani.

Din cauza unei epistole anonime, anunță demisia din comitet (Cf. ședcom din 4/XII 1894); o retrage în ședința gen<erală> extr<ordinară> din 8/XII 1894 și, în ședplen din 31/III 1895, primește, la propunerea lui Leonida Bodnărescu, vot de încredere (primul caz) contra propunerea lui Claudiu Stefanelli („Comitetul întreg cu Dori Popovici în frunte să primească vot de neîncredere”) <care> nu reușește.

Dori Popovici conduce ca preș<edite> al Societății delegația de junimeni la vicarul general Arc. Ciupercovici, care evacua „Junimea” din edificiul metropolitan; aruncă cheile de la cabinet cât colo, dar nu mulțumește, căci acela căruia trebuia să-i

* Jubileul de 60 de ani.

mulțumească, Mitropolitul Silvestru, era mort. „Junimea“ rămâne pe drumuri. Ciupercovici devine un mare dușman al „Junimei“.

În 1895/6, președinte al „Junimei“ era Wassilko. Reprezintă, cu acesta și Andrian Onciul, Societatea la jubileul de 25 de ani al „României June“.

În 1896/7, după terminarea studiilor, își face stagiul miliar la Reg<imentul> 41 Infanterie Cernăuți. După un an e sublocotenent în rezervă.

După un scurt stagiul la procuratura de finanțe, trece în serviciul fondului bisericesc, secția activă, unde a rămas până în 1907.

Emeritat de la 15/XI 1896, fost m<embru> sprijinitor.

El cerceta în timpul acesta foarte des, s-ar putea zice *chiar regulat, ședințele „Junimei“*. [...]

„Junimenii să nu fie așa de înclinați la splendoare, căci numai jocul (dansul) li-i în cap“.

La Comersul din 1899 a predat cu autorizația plenului eșarpa tricoloră nou alesului președinte Eugen Halip (Iancu Nistor era plecat la oaste) [...]

În ședplen din 13/X 1901 e ales în *comisiunea pentru modificarea statului*. [...] e numit, împreună cu Radu Sbiera, examinator pentru examen regulamentar și examinează consecvent și istoria politicii din Bucovina, convins că junimeanul trebuie să cunoască și situația politică din țară. După acte intrate 1900/1 cere, <împreună cu> Dr. N. Blându, Alecu Popovici și Iorgu Toma, ședință plenară în „Afacerea Dr. Florea Lupu (chestiunea tricolorului) [...] Tot pe atunci are un conflict cu V. Bodnărescu care cere juriu de arbitri (primul caz între un m<embru> emeritat și un m<embru> activ).

A avut mare influență asupra „Junimei“. Istoria ei fără Dori Popovici ar fi incompletă.

Ca student a luat parte la manifestările politice ale lui Gh. Popovici și Iancu Flondor. În direcția națională a fost activ. În Societatea pentru Cultură, ca secretar al ei, a pledat pentru cumpărarea actualului Palat Național, a dezvoltat o activitate deosebit de mare, accentuând necontenit drepturile românilor asupra pământului Bucovinei, <în> 1904, vorbește la *marea serbare din Putna către poporul adunat*, cu deosebită vervă oratorică, stârnind un entuziasm de nedescris. Colaborează la „Apărarea Națională“. În campanie electorală se măsură cu protejatul guvernului, Dr. Aurel Onciul; i-au lipsit numai 109 voturi ca să învingă. A doua zi după alegeri, guvernul îl suspendă din serviciu; urmează, prin 7 ani, diferite anchete. Dori Popovici învinge. În 1910 e ales deputat în Dieta Bucovinei și viceprimar al orașului Cernăuți. El organizează mitingul național din 25/III 1912, paralizând pofta rutenilor de a împărți fondul bisericesc și dieceza, și ține în Dietă, la 10/I 1913, un discurs de 7 ore cu privire la asanarea însoțirilor economice din Bucovina, vârate de Fl. Lupu în gheșefturi ruinătoare. El apără biserica și neamul [...]

În războiul mondial, fu mobilizat, scurt timp a fost pe front, pe urmă* supravegheat și confinat. În 1918, organizează, cu Iancu Flondor, Consiliul Național, rezoluțiunile lui se primesc în Adunare Constituantă din sala sinodală din Cernăuți – 27/X 1918.

Bucovina se unește cu Patria-Mumă. Sub Iancu Flondor el e Secretar de Stat p<entru> interne; <în> 1920 e ales după retragerea lui Iancu Flondor – preș<edinte>. al Partid<ului> Național Român cu care trece la Partidul Poporului. Dori Popovici a fost în repetate rânduri *deputat și ministru*.

El aparține istoriei naționale.

După reactivarea „Junimei”, Dori Popovici participă la convocarea Societății din 16 maiu 1919, sprijinește „Junimea”, dar pe urmă* interesul lui pentru „Junimea” sa dispare, absorbit de interesul politic. El devine „domn bătrân” la *Bucovina*.

Jertfe pentru „Junimea”: pentru Căminul Junimei, pro 1919: 170 cor., pro 1920-1923 – pro 1924: 300 lei, suprasolvite la Serata Mare, la care a participat, pro 1925 – pentru Rap<ortul> anual (1908-1926).

12/XI 1929
Cron<icar>,
p. 398

Nr. 363. VICTOR BARON WASSILKO⁶

stud<ii> jur<idice>

Familia Wassilko e familie boierească din Moldova; moșia lor e Berhomet pe Sirete cu atinențele sale, ce se află, de la 1428, în posesiunea familiei. Nobilimea polonă⁷ (1679), de la regele Ioan III Sobieski, pentru frații Vasile și Gavril Wassilko; titlul de „baron” cu sufixul de „Serecki” (ddto Viena 1855) pentru Iordachi cav. de Wassilko și descendenții lui; titlul de „conte” (ddto Viena 1819) pentru frații Gheorghe, Ștefan, Alexandru, Victor și descendenții lor.

În registrele festive al „Junimei” se află următorii membri ai acestei familii: *Alexandru baron Wassilko-Serecki*, m<embru> onorar și fondator; D-na Ana baroneasă Wassilko, m<embru> sprij<initor> 1879/80 și 1885/6; D-na Ecaterina baroneasă Wassilko m<embru> sprij<initor> 1879/80; Gheorghe conte Wassilko-Serecki, m<embru> onorar și ctitor; un Gheorghe cav. de Wassilko, stud<ii> jurid<ice> (vezi: nr. 152); Leon cav. de Wassilko, m<embru> sprijin<itor> 1889/90; Nicu baron Wassilko m<embru> fondator al „Arboroasei”; D-na Pulcheria baroneasă Wassilko, m<embru> sprij<initor> 1885/6; Ștefan baron Wassilko-Serecki, stud<ii> jur<idice> (vezi: nr. 252).

Un rol nefast în istoria „Junimei” joacă Nicolai – Coco Wassilko. Ne-a fost dușman.

Victor s-a născut la 19 maiu 1872 în Berhomet pe Sirete din părinții Alexandru și Ecaterina (născ<ută> de Flondor). A făcut școala primară în Berhomet, liceul (cl. I-VI) în Cernăuți și Rădăuți (VI-VIII) [...] <În> 1892/3 a servit ca voluntar la reg<imentul> 9 dragoni în Jucica;’ <în> 1893 e numit sublocotent în reg<imentul> 3 de ulani.

În 1893-1898 înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

Activ 1893/4 – 1896/7.

Vreo două luni e jurist, trece apoi la teologie. În 1893/4 sem<estrul> I e controlor, în sem<estrul> II bibliotecar; ca atare era foarte activ. În 1894/5 e vicepre-

* În text: în urmă.

ședinte ales cu 18 voturi, în sem<estrul> II e casier, ales în urma lui Leonida Bodnărescu [...] La 30/III 1895 primește de la senatul academic o dojană pentru că provocase la duel pe prof. univ. Hiller. Acesta și-a fost permis, în cole<ctiv> (= la cursuri), o observare ofensatoare la adresa românilor.

În noiembrie 1895 primește de la senatul academic o a doua „dojană” cu *consilium abundi* „pentru participarea la o demonstrație în contra unei înalte persoane bisericești. N-a participat la demonstrația contra lui Ciupercovici, dar citat la rectorat, s-a declarat solidar cu demonștrânții (Cf. *Cronica* și Raportul anual pro 1908-1926, p. 22, 23).

De la 21/V 1896 până la adgen e *Președinte al Junimei*, ales cu 11 voturi; raportul lui anual n-are introducerea cea obișnuită, cu teorii și scuze; e cel mai scurt și precis din toate câte au apărut până azi.

În calitate de președinte e adesea nervos, dar retrage cuvântul spus în mânie. El iscălește „Ehreneklärung” la adresa „Armoniei”, merge în numele „Junimei” la rector și cere deslușiri.

Ca președinte al „Junimei” a participat la Jubileul de 25 ani al „Rom<âniei> June” (9-11 april 1896) împreună cu Dori Popovici și Ad. Onciul.

În 1896/7 e membru în comis<ia> reviz<uitoare> ales cu 13 voturi, contra Taniu Dracinschi (12 voturi), care a renunțat; demisionează din comisie, dar demisia nu se primește; în ședplen din 22/V 1897, el capătă vot de încredere.

Numit *Emeritat* în adgen. din 27/11 1898, fost m<embru> sprij<initor> 1897/8 – 1903/4, 1911/22, 1912/13.

În ședplen. 12/V 1900 e ales în *Comisia p<entru> modificarea statutelor*. După proc<esul>-verbal al ședgen. 17/XI 1901 a donat „Junimei” o părtășie de la o bancă. La 16/II 1910 anunță ieșirea din Societate din cauza unor afaceri încă neaplate (Cf. ședplen. <din> 23/II 1910, p. 199).

Demisia se lasă în competența viitorului Comitet. Primit. După acte intrate în 1910/11 retrage demisia și „Vroeste să lucre mai departe pentru „Junimea” sa”.

La 24 maiu 1903 se căsătorește cu Florica de Goian.

La 15/XII 1905 e numit „Kâmmerer”, la 18/VIII 1912 e hirotonit în presviter, la 10/IX 1912 e numit cooperador la bis<erica> Sf. Nicolai în Cernăuți. În războiul mondial a servit (1914-1918) ca preot militar în rang de căpitan. Are decorații: 1. Cruce preotească de merit cl. II; 2. Karl truppenkrenz; 3. Medalia de jubileu 50 ani; 4. Medalia de jub<ileu> 60 ani.

La 23/IX 1926 exarh, la 1/XI 1927 numit expoz. parohial, la 1/III 1928 paroh pentru spitalele și institutele similare din Cernăuți. Jertfe pentru „Junimea”: A donat pentru Cămin 5 000 lei, e ctitor al „Junimei” – pro 1919: 60 cor.; 1920: 40 cor.; 1921: 50 lei; 1922: 200 lei; 1923: 50 lei; 1924: 850 lei; de jubileu (1928): 500 lei; rap. an. suprasolv. 200 de la 1927, membru sprijin<itor> cu 500 lei anual.

3/XI 1929
Cron<icar>,
p. 432

Nr. 371. CONSTANTIN DRACINSCHI⁸

stud<ii> jur<idice>

Dosarul 371* se poate citi ca o novelă! [...]

Taniu Dracinschi s-a născut <în> 1875, în Volovăț, lângă Rădăuți, din părinții: Mihai, fost rector seminarial și arhipresv<iter> staurofor, și Elena, născ<ută> Tarangul (+ 1875). Taniu n-a cunoscut dragostea de mamă, a crescut la bunici în Volovăț, sat cu pădure și toloci. Bunicul, tata Tarangulenilor, avea cărți și ținea jurnale, cânta frumos și cântece naționale.

A studiat liceul în Rădăuți, era membru în societ<atea> secretă a elevilor „Traian”. Sentimentul lui național s-a dezvoltat în „Junimea”, al cărei membru activ a fost <între anii> 1893/4 – 1897/8.

Primit în ședplen. din 16/X 1894, trece la 15/V 1895 – ca *cel dintâi junimean!* – *examenul regulamentar* introdus atunci în „Junimea”. În 1895/6 era *membru în Comis<ia> de reviz<uire>*. A vrut să demisioneze din societate și să devină m<embru> sprijinitor, retrace demisia la 26/IV 1896, e dispensat de a participa la șed<ință>. Primul caz de concediere (n-avea timp, era înaintea examenului de stat). În 1896/7 *membru în Comi<sia> literară* (18 voturi), a renunțat la alegerea *de membru în Comis<ia> reviz<uitoare>* (avea 12 voturi). În sem<estrul> II pleacă la Viena, e reprimat în ședplen. din 15/X 1897. În 1897/8 se produce cu 4 poezii lirice: *Ei, Fluturașul, Stă bradul, Bate vântul și e membru în Comis<ia> revizuitoare*. A primit botezul și panglica în <h>otelul Hussie, *bădiță i-a fost Dr. Gh. Popovici*.

Taniu a participat la „Marele bucluc de pe muntele Mestecăneștilor” în vacanțele din 1898, când începe lupta pentru tricolorul național.

Mare i-a fost – mare e și azi – interesul lui pentru bibliotecă. Îi plăcea societatea ardelenilor, în consecință era m<embru> onorar al „Marelui Sud”.

Pe Cristea Geagea (macedonean – n.n.) l-a animat, în București, să vie în Bucovina.

Taniu, poet gingaș, a publicat poeziile sale în: *Gazeta Bucovinei*, an. V, nr. 28; *Patria*, an. II [...], *Deșteptarea*, an. IX, nr. 25, a colaborat prin ani de zile la *Junimea literară*. În *Patria* (nr. 281) a apărut povestea *Mitropolitul și dracul*. Pe timpul confiscărilor *Patriei*, a fost confiscat întreg articolul cu titlu cu tot, rămânând numai iscălitura: Lucifer

Numit Emeritat în ședplen din 27/XI 1898. În ședplen din 14/XII 1902 i se mulțumește, căci se interesează de bibliotecă, deosebitul lui interes e relevant și în rap<ortul> an<ual> pro 1908-1926 sub „Biblioteca”.

În cariera sa de magistrat ajunsese până la rangul de cons<ilier> sup<erior> de tribunal în Cernăuți.

În 192<indescifrabil> l-a lovit soarta cum nu se poate mai crud. Suferind de „embolie” a fost transportat la spitalul din Cernăuți, unde i s-a amputat un picior, cel sănătos, căci Taniu era schiop din tinerețe.

Fără tată și mamă, înconjurat numai de puține rude (Tarangul) și de fiul său, Geagea, *a rămas tare!* Ce comoară de om era!

* Dosarul în baza căruia s-a făcut articolul nr. 371 din *Albumul Mare*.

Jertfe pentru „Junimea”, în afară de bogatele donațiuni p<entru> bibliotecă: pentru Cămin: 1000 lei; p<entru> Jubileul din 1928: 1000 lei; p<entru> arh. III: 200 lei; pro 1919: 40 cor., 1920: 150 cor.; pro 1921-1924: câte 150 lei; pro 1925: 200 lei; pro 1926: 100 lei; de la 1926 – *membru sprijinitor cu 200 lei anual*.

11/XI 1929

Cron<icar>,

p. 442

NOTE

1. Textul conține 2 fotografii:
  - a. Ca student, cu autograf;
  - b. Dr. Cornel Topor-Tarnovietchi, oficer al (ord.) *Steaua României* și *Coroana României*, 1928.
2. Textul conține 2 fotografii:
  - a) soția, Aristița Stefanelli, născută Petrovski-Petrescu (căsătorită la 1/IX 1907);
  - b) Claudiu Stefanelli, 1928.
3. Textul conține 1 fotografie, datată 1928.
4. Textul conține 4 fotografii:
  - a) ca student;
  - b) ca poet în „Norocul”;
  - c) ca Moș Ciocârlan – rolul titular;
  - d) (matur) cu autograf.
5. Textul are 1 fotografie cu autograf: Dr. Dori Popovici, 1927.
6. Textul are 1 fotografie. Cuprinde și spița familiei.
7. Aici: titlul de nobil polon.
8. Textul conține 2 fotografii, datate 1900 și 1928.

MODELE CULTURALE COMUNE ÎN LITERATURA UNIVERSALĂ

Anatol Neamțu

Cernăuți

Procesele renașterii spirituale a societății și debarasării ei de clișeele și dogmele trecutului presupun readucerea în contextul vieții de zi cu zi a acelor idei și imagini ale gândirii general-umane care nu o dată i-au ajutat pe oameni să se pătrundă de legitățile dezvoltării lor, să se orienteze pe calea dramatică a ascensiunii seculare. Istoria culturii universale cunoaște mai multe subiecte, imagini și teme repetându-se în literatura diferitelor popoare din diferite timpuri și, de fiecare dată, având un conținut și o rezonanță ideatică-semantică nouă, mai aproape de spiritul epocii care le valorifică. În fazele de început ale dezvoltării omenirii, în mituri, legende și datini se cristalizează experiența individuală și colectivă, marile realizări ale intelectului uman, care nu numai că supraviețuiesc, ci continuă să rămână actuale.

Structurile tradiționale posedă, în linii mari, legitățile social-istorice și moral-psihologice, codificate artistic, ale existenței general-umane în corelarea și interconexiunea lor substanțială. Concentrarea experienței individuale și colective seculare în subiecte și imagini tradiționale a determinat manifestarea lor comportamentală și axiologică ulterioară. În majoritatea variantelor literare, noi structuri tradiționale de origine mitologică, religioasă și literară apar în calitate de catalizatori estetici, care transformă substanțial raporturile cauzale și motivarea faptelor din viața reală sau ficțională, imprimându-i vibrație ontologică universală.

Prin conținutul lor, majoritatea imaginilor tradiționale sunt tipuri psihologice sau modele de comportament originale, care reflectă aspecte esențiale ale existenței umane (în terminologia lui W. Dilthey – „viața psihică obiectivizată”) ¹. Inițial, asemenea structuri preconizează un grad înalt de universalizare semantică, prin care sunt percepute de cititor ca imagini-simbol (semne, noțiuni, embleme), devenite polisemantice în circuitul spiritual al epocii cultural-istorice, cu o altă viziune și înțelegere a lumii. Ca urmare a universalității receptiei s-a extins și s-a îmbogățit substanțial personajul (schema de subiect), au devenit mai complexe caracteristicile integrale și diferențierile de funcționare a acestuia în sincronie și diacronie. Procesul nu este însă obligatoriu pentru toate imaginile tradiționale, unele chiar orientate, din momentul apariției, protoimaginii, spre o evoluție formalizată, respectând principiul ciclizării și multiplicării acțiunii. Bunăoară, cu toate schimbările de subiect și de motive, continuarea, oricare ar fi, a călătoriilor lui Gullyver (anchetele lui Sherlock Holmes, aventurile lui Frankenstein etc.) este, în esență, doar una din multiplele ei continuări posibile, pe deplin independentă de protoimaginea canonizată și pretându-se examinării fără a pune o miză deosebită pe materialul inițial. Determinanta unificatoare,

în aceste opere, este personajul (mai precis, reputația cunoscută de toți a acestuia) care, prin acțiuni, contribuie la formarea în conștiința cititorului a unor raporturi formale sau de asociere simbolică între model și noua (următoarea) lui continuare (completare). Cu alte cuvinte, extinderea planului acțiunii nu presupune în mod obligatoriu complicarea conținutului de idei, imaginea tradițională a unui asemenea tip fiind în stare să funcționeze, în unele invariante literare ulterioare, cu totul independent.

Altfel stau lucrurile cu personaje ca Sisif, Cassandra, Iuda, Hamlet, Don Quijote, Don Juan, Faustus ș.a., care, după o îndelungată complicare („multiplicare“) formală se transformă esențial și urcă treptat la un nivel calitativ nou de dezvoltare a conținutului. Dacă, de exemplu, modificările suportate de motivul robinsonadei (geografice, temporale, cosmice, social-psihologice, atomice și de altă natură) respectă principiul fundamental al romanului clasic (o anumită formă de izolare, față de civilizație, a individului sau a grupului de oameni), caracteristicile tradiționale ale imaginilor la care ne refeream își schimbă determinantele axiologice, astfel încât fiecare epocă cultural-istorică oferă o explicație proprie statutului lor comportamental. Prin aceasta se explică, bunăoară, mobilitatea semantică a unor noțiuni ca hamletism, faustianism, donjuanism etc., în timp ce altele, ca „odisee“, „prometeism“, „Complex oedipic“, narcisism“ etc. rămân, practic, neschimbate.

Multe structuri tradiționale sunt predispușe să obiectiveze ceea ce e individual-subiectiv, să stabilească legătura originară cu universul realist sub toate manifestările multiple. Pentru aceasta, de regulă, este necesară concretizarea, sub aspect istorico-național și social, a particularităților schemelor de subiect, includerea conținutului de idei al personajelor în contextul realist modelat ori subînțeles. De obicei, rezultatul acestui proces este complicarea semantică a banalului, a cotidianului, includerea coliziunii particulare în continuumul general-uman, pe de o parte, și obiectivarea realistă a calităților și particularităților notorii sau de interes general, pe de altă parte.

Lumile modelelor culturale universale de origine legendară-mitologică (aici pot fi incluse și multe mituri cu „paternitate“: Frankenstein, doctor Jecil și *mister* Heid, lucrările lui K. Capek ș.a.) se caracterizează printr-un grad înalt de concentrare semantică și dramatism axiologic. De aceea, orice element al noului, cu valoare funcțională, îl provoacă întotdeauna pe recipient la apropierea, compararea sau confruntarea noii variante a structurii tradiționale cu modelul inițial, ceea ce permite o evaluare a dialecticii tradiționalului și originalului de autor în interpretarea concretă la nivel comun. Structurarea dinamică complexă a materialului imaginii-subiect tradiționale, funcționarea mai multor variante ale sale în literaturile naționale, pentru care este caracteristică nu doar simpla evoluție a unor anumite coliziuni de subiect, ci, mai cu seamă, dramatismul moral-psihologic tot mai pronunțat, la lansarea de noi motive, netradiționale, grefarea schemelor de subiect tradiționale pe materialul realității național-istorice și cultural-psihologice concrete (M. Renault, *Teseu*; J. Joyce, *Ulise*; T. Mann, *Doctor Faustus*, M. Zarin, *Faustus cel fals* ș.a.), actualizarea problematicii, iar într-o serie de cazuri și disocierea structurii unitare în diverse linii de subiect și motive: complexul lui Agasfer, arhetipul umbrei, motivul împăcării omului cu diavolul, redarea statutului comportamental tradițional neschimbat personajelor-perechi etc. (K. Capek, *Remediul Marcopulos*; L. Jullenstein, *În umbra lui Don Juan*; P. Langerquist, *Moartea lui Agasfer*).

Structurile tradiționale conțin, în forma cea mai generalizată, legitățile și noțiunile social-istorice, ideologice și morale, codificate artistic, ale existenței general-umane în corelația și interdependența lor. Concentrarea experienței seculare individuale și colective în 'subiecte-imagini tradiționale a condiționat orientarea lor comportamentală și axiologică, actualizată în contextul interpretărilor literare ulterioare, de așa manieră încât să permită cercetarea stării existențiale a persoanei și a socium-ului prin modelarea artistică, conștientizarea opozițiilor *bine vs rău; eul individual vs general-umanul; viață vs moarte* etc.

Procesele de remitologizare (un fel de „asalt al imaginilor“, cum se exprima K.G. Jung)², desfășurate activ în literatură, se caracterizează prin caracterul complex al nivelului de asimilare a tradițiilor folclorico-mitologice, prin orientarea evidentă către analiza contradicțiilor din universul spiritual al omului. În noul context cultural-istoric miturile și legendele bine cunoscute sunt actualizate în mod nemijlocit sau pe căi ocolite, dobândind particularitățile național-psihologice specifice poporului care le preia. În consecință, are loc un proces de verificări ontologice și axiologice complexe și interdependente ale dominantelor de sens și de fabulație ale structurilor tradiționale: pe de o parte, realitatea contemporană contribuie la conștientizarea profundă a problemelor moral-psihologice universale aparținând modelelor culturii general-umane, iar pe de altă parte coliziunile extratemporale ale „lumilor“ legendar-mitologice, suprapuse materialului național istoric concret, preconizează frecvent analize, neașteptate din punct de vedere al bunului-simț, al izvoarelor profunde ale continuum-ului spiritual contemporan (J. Gendon, *Trei Margarete*; J. Apdaic, *Centaurul*; M. Berg, *Veșnic jidan*).

Caracterul polifuncțional al subiectelor tradiționale se explică prin faptul că după conținutul lor valoric ele sunt sisteme artistice deschise, care nu numai că etalează relații evidente sau bine evaluate cu realitatea percepută, ci reprezintă și structuri imanente față de existența socială, posedând un complex de funcții principale și auxiliare. De aceea planurile de interpretare culturală generală și istorică concretă a subiectelor deseori nu corespund, de unde și necesitatea unor cercetări multilaterale a proceselor de interacțiune a „perioadei mici“ a spiralei evolutive a protosubiectului (protoimaginii) cu „perioada mare“³ a ei. Analiza dihotomiei presupune și analizarea valorii funcționale a categoriilor de timp și spațiu, în legătură cu interpretarea polivalentă a problemei caracterului⁴.

Abordând subiectele tradiționale, literatura modelează artistic stările existențiale ale psihologiei individuum-ului și a socium-ului, concepute în contextul experienței morale general-umane; astfel, individualul se transformă în cosmogonic, persoana separată este receptată ca reprezentant plenipotențiar al mulțimii, tipologic omogene, a constantelor psihologice.

Caracterul temporal al idealurilor etice se manifestă mai cu seamă în funcționarea literară, în diacronie, a subiectelor tradiționale, una din funcțiile inițiale ale acestora fiind fixarea sistemului de raporturi etice între indivizi, popoare, generații. Prezentările etice universale, concepute artistic în structuri tradiționale, îndeplinesc, în invariantele literare, funcții de legătură, relevând interconexiunea trecutului, prezentului și viitorului. De aceea, dominantele moral-psihologice ale subiectelor tradiționale se manifestă ca niște concentrate originale de imagini cultural-istorice ale timpului, care, în interpretări literare noi, capătă o problemă actuală.

Investirea cu virtuți artistice noi, în subiectele tradiționale, a concordanței (armoniei) temporale a lumii se produce în sensul valorificării gnoseologice a timpu-

lui și reprezintă, în diacronie, sinteza istorico-culturală a diverselor aspecte ale experienței materiale și spirituale a umanității. Deschiderea, „nedesăvârșirea” specifică a structurilor tradiționale determină procesul de extindere și complicare permanentă a „spațiului” caracterelor lor. În consecință, constanțele lor arhetipale își modifică fundamental sensul, fapt care duce la lichidarea distanței dintre perioada în care a fost conceput subiectul tradițional și realitatea curentă a noii lui variante. Caracterul extratemporal al personajului sau reperarea tradiționalizată a cronotopului schemei de subiect sunt depășite fie prin introducerea unor caracteristici temporale noi ale planului fabulației, în contradicție cu cele bine cunoscute, fie prin crearea unor stări existențiale ușor de ghicit ale personajului, care distrug vechile stereotipuri de interpretare (J. Giraudoux, *Nu va fi război troian*; G.E. Nossac, *Orfeu și ...*; C. Wolf, *Cassandra*).

Prin reactualizarea problematicei structurilor folclorico-mitologice se distruge distanța epică dintre cronotopul protosubiectului și coordonatele conținutului din epoca-recipient. Prezentul nesfârșit (prelungit), prin interacțiune multilaterală cu trecutul închis, păstrat ca valoare și readus într-un nou context literar, creează acel model temporal complex (național sau general-uman) al lumii, care, în subtext, comportă o eventuală orientare spre viitor. Atunci aspectul valoric al caracteristicilor moral-psihologice ale modelului folosit se transferă din trecutul absolut (materializat în cronotopul protosubiectului și în componentele de conținut, ce s-au mai păstrat, ale acestuia) în prezentul imperfectiv, deci nefinalizat, dezvăluind în el probleme și stări existențiale. Cu alte cuvinte, are loc transferul de la modelul artistic al așa-numitului „secol de aur” la cotidianitatea marcată dramatic de controverse. De aceea, structurile tradiționale joacă rolul de „oglină” etică, în care se reflectă și se explică tendințele profunde ale epocii-recipient, în interconexiunea și interdependența lor.

În literatura secolului XX asemenea structuri îndeplinesc, de regulă, funcția de modele moral-psihologice, cu o vădită orientare gnoseologică, prospectivă, comportamentală și axiologică. Caracterul activ al multor subiecte legendar-mitologice și literare se explică, pe de o parte, prin popularitatea modelelor culturale folosite și prin ambiguitatea caracteristicilor structurale ale conținutului, iar pe de altă parte – prin transferul atenției artistice de pe planul elaborării fabulației pe acela al cercetării multilaterale a motivelor conceptuale și morale producătoare de situații canonice. Grație acestui fapt, în operă se formează un subtext asociativ-simbolic stratificat, care instituie legături și interpătrunderi substanțiale între național și universal, între faptul istoric concret și acela cu temporalitate nelimitată.

Aspectele psihologice ale acestui fenomen le-a cercetat încă K.G. Jung, care, reflectând despre influența arhetipurilor asupra creației artistice, a subliniat că ele „sunt rezultatul nominalizat al experienței tipice uriașe, acumulate de numeroase generații de strămoși, sunt, ca să zicem așa, rămasita psihică a trăirilor fără număr ale unuia și aceluiași tip. Reflectând media a milioane de trăiri individuale, ele reprezintă astfel o imagine unică a vieții psihice, dispersată și proiectată pe diferite fețe ale panteonului mitologic... În fiecare din aceste imagini s-a cristalizat o părticică a psihicului uman și a destinului uman, o părticică a suferințelor și a plăcerilor – trăiri care se repetă la nesfârșit de-a lungul numeroaselor generații de strămoși și care, în genere și în totalitate, urmează totdeauna unul și același drum. Ca și cum viața, care mai înainte curgea nesigur și pe dibuite pe o vale întinsă, dar afănată, a început dintr-o dată să curgă într-un șuvoi puternic printr-o albie adâncă, săpată în suflet, – atunci când a repetat acea înlănțuire specifică de împrejurări, care din vremuri străvechi

contribuie la formarea protoimaginii⁵. Cu alte cuvinte, structurile mitologice și legendare reprezintă un fel de concentrat al memoriei comune a omenirii, care permite, prin depunerea de numeroase straturi de substanță din diverse epoci, introducerea proceselor concrete în contextul căutărilor spirituale mondiale, cercetarea determinantelor axiologice ale modelelor artistice în procesul de creare.

Interpretările moderne ale structurilor tradiționale se caracterizează, de regulă, prin psihologismul acut al configurării caracteristicilor substanțiale ale acestora. Dacă, bunăoară, grecii antici (Homer, în particular) nu puneau în dezbatere laturile etice ale lui Achilles, Paris sau Elena; dacă pe Tirso de Molina nu-l interesează latura morală a aventurilor seducătorului din Sevilla (pedeapsa lui din final reprezintă mai degrabă un clișeu didactic, decât o soluție rezultând din funcția activă a subiectului), atunci, literatura secolului XX nu va mai pune pe primul plan întrebarea: „*Ce se întâmplă (ori ce s-a întâmplat)?*”, ci „*De ce s-a întâmplat așa, și în ce măsură consumă acest fapt cu imperativele morale ale epocii respective?*”. Asemenea deplasare a accentului semantic în structura de fond a imaginilor (coliziunilor) tradiționale deschide un spațiu deosebit de larg pentru modelarea diferitelor aspecte ale cadrului de existență a lumii spirituale a omului sau ale tabloului lumii sale materiale, reconstruit de scriitor. Astfel, dacă în robinsonadele clasice amintite mai sus cauzele izolării omului față de civilizație sunt destul de convenționale (naufragiu, exil forțat, nepuțința de a găsi calea de întoarcere ș.a.), atunci în variantele literare actuale ale motivului se pune accentul mai cu seamă pe cercetarea antinomiilor moral-psihologice din conștiința persoanei care, în virtutea unor circumstanțe, pierde toate legăturile formale cu societatea (W. Golding, *Suveranul găzelor*; R. Merle, *Malville*; A. Adamovici, *Ultima pastorală*).

Numărul exemplurilor de acest fel poate fi prelungit, dar în cazul dat este importantă tendința clară de subordonare a contextului ontologic al imaginilor tradiționale față de determinatele lor comportamentale și axiologice, care, influențate de acest proces, își pierd ele înseși sensul canonizat de tradiția seculară. Bunăoară, în secolul XX, personajele Agasfer și Don Juan practic și-au pierdut legăturile elementare vizibile cu protoimaginile lor și s-au urcat la un nivel calitativ nou al funcționării structurilor de conținut. Totodată, motivul dedublării, care timp îndelungat a fost un procedeu formal foarte folosit, primește în secolul XX un sens cu totul deosebit, acela al pătrunderii în esența fenomenului prin concursul altuia, asemănător sau străin lui.

Importantă pentru funcționarea personajelor arhicunoscute este tendința spre umanizare a semanticii lor tradiționalizate, realizată sub influența proceselor reale ale epocii în care scriitorul le invocă. Desigur, multe interpretări nu se „încadrează” în schemele de mai sus. Totuși, cele mai importante interpretări ale materialului legendar-mitologic atestă activizarea acestui proces, subliniază caracterul profund al determinării axiologice și al motivării lui logico-psihologice (T. Mann, *Josif și frații săi*; V. Korotkevici, *Hristos a aterizat la Gorodno*; G. Gorin, *Același Münchhausen*). În acest caz, contextul social-psihologic al epocii-recipient provoacă într-un fel evoluția substanțială a caracteristicilor semantice, incluse potențial în materialul tradițional, redându-le astfel conștiinței epocii. Uneori aceasta se realizează prin suprapunerea coliziunilor universale peste realitatea modelată a vieții verosimile (N. Kazantzakes, *Hristos răstignit din nou*; M. Kunțevici, *Tristan 1946*; V. Havel, *Ispita*; J. Marek, *Tristan sau Despre dragoste*, alteori prin includerea în materialul tradițional a simbolurilor, aluziilor, reminiscențelor actuale pentru epoca-recipient (L. Mașterhazi, *Enigma lui Prometeu*; Shon O'Faolein, *Și iarăși?*; E. Jonshon, *Fluxul și țărmurile*). Aceste

procedee atât de diverse de „contaminare” a actualului și eternului se apropie nu numai prin actualizarea cronotopului tradițional, ci și prin crearea unui spațiu larg de motivare psihologică, care, acumulând experiența atâtor generații, se îndreaptă clar spre viitor prin afirmarea unui prezent umanizat.

Încă I. Annenski a observat că „miturile au ajuns până la noi nu numai *umanizate*, ci și profund *umane*, în strânsă legătură ba cu legenda istorică, ba cu visul frumuseții plastice, ba cu cerința etică a tragediei”⁶. Acest subtext umanist al structurilor notorii se acumulează treptat și se manifestă cât se poate de pregnant în procesul examinării evoluției literare din punctul de vedere al diacroniei funcționale comparative. În *Noul prolog la „Antigona”*, B. Brecht chema „să ne amintim de faptele asemănătoare din trecutul neîndepărtat. Sau, dimpotrivă, de lipsa faptelor asemănătoare”⁷. Acest fenomen al reiterării se observă atunci când sunt examinate temeiurile funcționării structurilor tradiționale „pe linie ascendentă”, adică de la o interpretare separată până la o oarecare mulțime de lucrări artistice, folosind unul și același subiect (imagine) în epoci cultural-istorice diferite. Numai în acest caz se relevă caracteristicile constante specifice materialului tradițional concret și având o stabilitate relativă. Cu alte cuvinte, cercetarea legităților evoluției unei structuri tradiționale concrete în literatura secolului XX va ține cont de tendințele funcționării ei în perioadele cultural-istorice precedente.

Funcționarea unor asemenea structuri în literatură se caracterizează prin manifestarea deosebit de activă a „memoriei” protosubiectului (subiectului model), inclus în întregime sau sub formă de sistem al elementelor de subiect, în schema de subiect tradițională, supusă unui mod specific de transformare, reglementat de motive și particularități inerente ei. De aceea, de exemplu, în contextul operei literare „memoria” mitului, a legendei etc., universală prin esența sa, deseori este opusă memoriei istorice concrete a civilizației, fapt care o determină pe ultima să se debaraseze de clișeele ideologice, politice și de altă natură și să pună stăpânire pe caracteristicile axiologice de importanță generală. Structurile tradiționale frânează procesul de eroziune a memoriei culturale comune, sunt componente stabilizatoare ale volumului ei de informație. De aceea „cultura se prezintă nu ca o îngrădire moartă de... «imagini» și «modele» ce veșnic se repetă, ci ca o intensă activitate de creație a oamenilor, dornici să-și «aranjeze» viața în corespundere cu ele, corelându-i curgerea cu caracterul lor neschimbător; or, corelate, aceste «imagini» și «modele», veșnic folosite, își dezvăluie noi laturi, noi comori ale conținutului lor inepuizabil; mai mult chiar, în acest proces de creație se nasc noi «imagini» și «modele» care completează fondul de bază al tradiției culturale. Astfel, cu ajutorul culturii, omul, prins în vârtoarea istoriei, nu se topește... în ea fără urmă, ci-și păstrează identitatea”⁸.

Prin caracteristicile sale ideatico-estetice noua variantă a structurii tradiționale va corespunde logicii evoluției personajelor în alt context cultural-istoric, fără a se ajunge la deteriorarea completă a trăsăturilor pertinente de conținut ale materialului arhicunoscut (excepție făcând doar apocrifele și parodiile). Majoritatea versiunilor noi ale imaginilor tradiționale transfigurate păstrează anumite trăsături esențiale ale situațiilor și motivelor arhicunoscute, care le garantează *recunoașterea* de către cititor, premisă inițială pentru stabilirea caracterului de transfigurare a materialului tradițional. De aceea, perceperea problematicei versiunilor actuale ale structurilor tradiționale presupune un anumit grad de pregătire artistică și estetică a cititorului, cunoașterea contextului folclorico-mitologic și literar folosit de autori⁹.

Asemenea opere literare ca și cum ar solicita „depășirea materialului“ (expresia aparține lui M. Bahtin), întrucât construcția lor și la nivel de compoziție se întemeiază, de regulă, pe apropierea, prin asociații simbolice complexe, și pe sinteza multor tradiții literare și dominante semantice, acționând în regim de reciprocitate. În caz contrar, se produce formalizarea caracteristicilor ideatico-estetice ale imaginii,ducând la interpretări subiective sau imitative.

Acumulând, sub diferite aspecte, experiența seculară a omenirii, subiectele tradiționale, în noua realitate social-istorică și culturală, la început par a se acomoda la cerințele mediului național străin, iar pe urmă se ridică la un nivel ideatico-tematic de percepție, modelare și cunoaștere a realității, mai înalt în comparație cu interpretările precedente. Prin gradul înalt de concentrare în structurile tradiționale, universalitățile etico-sociale contribuie la crearea, în contextul literar al operei, a unui „program“ original de acțiuni *posibile* ale individului în cutare sau cutare situație existențială. Un rol deosebit de important îi revine caracterului polifuncțional, prin esența sa, a materialului tradițional, care se manifestă mai des prin influența, exercitată asupra lui, de coliziunile și problemele timpurilor noi. Pe de o parte, subiectele tradiționale reprezintă un fel de formă artistică a memoriei universale, care păstrează și conștientizează experiența umană comună (unele situații de viață au mai apărut cândva, fie chiar și în alte forme sau condiții, într-un număr enorm de mare, în fața omenirii, care s-a văzut nevoită să-și formeze o anumită atitudine față de ele); pe de altă parte, imperativul etic al majorității structurilor legendar-mitologice, prin suprapunerea sa peste planul de viață reală verosimilă al operei literare, formează un sistem special de repere valorice.

(va urma)

NOTE

1. W. Dilthey, *Opisatelnaia psihologhia*, Moskva, 1924, p. 74.
2. K.G. Jung, *Arhetip i simbol*, Moskva, 1991, p. 105.
3. M.M. Bahtin, *Estetika slovesnogo tvorcestva*, Moskva, 1979, p. 369
4. A.E. Neamțu, *Mifi leghenda v mirovoi literature*, Ciasti I, Cernovți, 1992; M. Laslo-Kuțiuk, *Velika tradiciia: Ukrainska klasicina literatura v porivnealnomu visvitlenni*, Buharest, 1979; A. Dima, *Printipi sravnitel'nogo literaturovedenia*, Moskva, 1977; C. Mănescu, *Mitul antic elen și dramaturgia contemporană*, București, 1977; M. Moroianu, *Marii damnați: Variații pe trei teme mitice*, București, 1983.
5. K.G. Jung, *Ibidem*, p. 283.
6. I. Annenski, *Anticiniu mif v sovremennoi frantuzskoi poezii*, Izd. „Ghermes“, 1908, nr. 7, p. 178.
7. B. Brecht, *Obrabotki*, Moskva, 1967, p. 167.
8. Iu.N. Davidov, *Kultura-Priroda-Tradiția*, în *Tradiția v istorii kulturi*, Moskva, 1978, p. 54-55.
9. A se mai vedea: E. Șațki, *Utopia i tradiția*, Moskva, 1990; E.M. Meletinski, *Poetika mifa*, Moskva, 1976.

SUMMARY

Anatol Neamtu – a researcher at the University of Cernowitz – analyses the cultural patterns common to the entire world literature, those subjects, images and themes which, repeating themselves in the literature of different peoples in the course of time, get each time a new ideatic-semantic essence and resonance, closer to the spirit of the epoch that appraises them. In this part of his study, the author reveals that the polyfunctional character of the traditional subjects can be explained by the fact that, according to their value contents, they are open systems. Accumulating under different aspects the secular experience of mankind, the traditional subjects seem in the new socio-historical and cultural reality to accommodate themselves to the requirements of the alien national environment, rising then to a higher ideatic-thematic level of perceiving, shaping and knowing reality, as compared to the previous interpretations.

ION COZMEI: POEZIA DE(S)PRINDERII

Ștefan Hostiuc

Cernăuți

Revenirea la poezie, prin *Pacient la vama destinului*, a poetului sucevean Ion Cozmei, după cum mărturisește el însuși într-o *Precizare necesară* din *Calendar la cumpăna satului*, s-a produs în urma unei experiențe personale tragice. Mărturisirea trimite, evident, la un episod biografic, dar, pusă în legătură cu destinul creației, se extinde și asupra modului de a trăi în poezie.

Transparentă, metafora titlului, prin care poetul își anunță revenirea la uneltele sale, e în măsură să ne sugereze o anumită strategie de lectură, necesară înțelegerii, în profunzime, a mesajului cărții și, vom vedea în continuare, a întregii sale poezii de până acum. Ea trădează o intersectare de actanți și de acțiuni în diverse planuri de existență. Atâta timp cât e legat de ideea de vamă, pacientul lui Ion Cozmei e un călător, iar din moment ce această vamă aparține destinului, el este un călător îngrijorat care trăiește o dramă, drama trecerii dintr-un plan al existenței în altul, drama morții ce ar putea să se întâmple. Meditând, în atmosfera apăsătoare de spital, pe care o transcende, asupra inițierii, pacientul simte nevoia să se consulte asupra spiritului pornit într-o călătorie spre văile Neantului, vama transformându-se într-un prag al liniștii: „Semnul întrebării /.../ îmi consultă spiritul ca pe o răscumpărare a misterului/ transcendental/ îmi sincronizează respirația/ la (sic!) împăcarea cosmică/ a existenței/ prelungind rezonanța trupului/ până aproape de pragul/ liniștii// „privește înlăuntru” îmi poruncește/ acoperindu-mi ochii/ cu copertile Cărții de inițiere// sufletul meu/ își începe călătoria spre moarte/ luminând văile Neantului“ (*Călătoria*). În aceste condiții, poeziei i se face, prin cunoscuta metodă a inserției metaforice, o perfuzie de lexic spitalicesc. *Avertisment*-ul *Manualului de supraviețuire* (prima din cele două secțiuni ale cărții) anunță (r)acordarea limbajului poetic (la rețeaua de alimentare artificială) cu practicile tratamentului clinic. E un avertisment cu ecouri stilistice din Emil Brumaru, mustind de ironie „posttransfuzională” (scris, bineînțeles, după ce drama propriu-zisă se consumase sau era pe cale de a se consuma în planul existenței imediate): „Să motivăm pentru început aluzia:/ Rima mea preferată este acum perfuzia,/ Mersul înainte al ceasului/ Stă obiectiv la dispoziția pancreasului,/ Domeniul exclusiv de inspirație/ Locuiește în mâna creștină de la operație,/ Dreptul meu normal la introspecție/ Se află în biroul șefului de secție,/ Sentimentele mele, femininele,/ Se confundă de astăzi cu vitaminele,/ Criticul meu cel mai aspru și mai fidel/ Este ecograful domnului Daniel./ În concluzie, poezia mea existențială/ Este de natură posttransfuzională”.

Aflat într-o stare de „incomodă semiexistență”, pacientul contemplativ își atârnă de perfuzii privirea, urmărește scurgerea, în ritm de tensiometru, a timpului,

așteaptă să i se facă o transfuzie de speranță, se lasă invadat de vise care îi picură, obsedat, „neliniști/ prin tubul aparatului/ de respirat“, ascultă, „prin labirint“, cum „ecoul pașilor tributari unei înțelegeri/ târzii/ se pierde în ritm de anestezie“. Atunci, „timpul existențial/ se transformă treptat/ într-o linie“ (imagine unind, extraordinar, cardiograma morții cu ideea de infinit și eternitate). Măștile vitaliste ale poetului se retrag ostentive, iar spiritul, din rațiuni deontologice, are nevoie de o cură de tristețe: „sunt pacientul incurabil/ al tristeței tale/ vindecătoare“ (*Pacient incurabil*).

Pe măsură ce avansăm în universul imaginar al poeziei lui Ion Cozmei, ne dăm tot mai mult seama că ea duce, pe căi ocolite, dar sigure, spre acel enigmatic „dincolo“ angoasant și, totuși, râvnit, aflat sub stăpânirea lui Saturn. Acesta „poate favoriza înaltele fapte ale spiritului sau cele mai grave tulburări ale lui“ (Jean Starobinski): „Planeta Saturn/ îmi va răscoli vechi sentimente/ dragostea va traversa/ o aventură dificilă/ debarcând într-o experiență mistică// izolat și romantic/ îmi scriu horoscopul/ ca pe o rețetă de astrologie/ a reîncarnării“ (*Rețetă de astrologie*). Lirismul curge prin eprubetele melancoliei: „nici măcar culoarea pixului/ nu-i mai poate tulbura/ normalitatea/ atât de simetric se dispersează/ sângele/ în eprubetele de melancolie/ de pe masa de serviciu ...“ (*Poem de supraviețuire*). La un moment dat, Ion Cozmei întoarce melancolia pe dos, pentru a se declara autor de utopii. Or, utopia, după același teoretician al „bilei negre“, nu este altceva decât reversul melancoliei: „între două coperti rănite/ respiră ireal/ cartea mea de utopie“ (*Între două coperti*). Generate de tragicul incident ce pare să fi zdrunciant, pe moment, jovialitatea băiatului de lume care este, îndeobște, Ion Cozmei, supărările contingentei ar putea să pună stăpânire pe *Manualul de supraviețuire*, transformându-l într-un jurnal de suferință, într-o cronică de spital a unui pacient ca și mulți alții din jurul său, dacă dincolo de „tristețea inimii“ nu și-ar face loc „tristețea metafizică“.

Transfer, transplant, transfuzie, transcendență sunt vocabule ale poeziei de spital a lui Ion Cozmei, care sprijină traficul existențial, trecerea ființei prin vama destinului, implicând, deopotrivă, teluricul și spiritualul. Ființa se călătorește, traversând, mercurian, timpul. Iar ceea ce, de obicei, se consideră a fi alienarea sa, înseamnă, de fapt, dobândirea unei noi identități. „Am devenit purtătorul ocazional/ al propriului meu trup/ răvășit de nostalgia/ unei copilării suspendate /.../ voci străine/ îmi traversează independența/ proclamând război trupului/ neobișnuit/ cu singurătatea de după călătorie“ (*Singurătatea de după călătorie*). „Timpul existențial“ se manifestă ca des-ființare și în-ființare concomitentă. Des-ființare, în planul de existență al unui „dincoace“ adus în camera de reanimare, unde, paralel cu „transferul de vitamine“, se face și transfuzia de ființă. În-ființare, în planul de existență al incompreensibilului „dincolo“, unde nu se mai poate face nimic în paralel. Dar cum timpul poeziei este un timp reversibil, trecerile dintr-o lume în alta, din real în ficțional și viceversa, se fac permanente. Mai puțin importă *sensul*, și mai mult *actul* trecerii, încetenit, sau chiar întrerupt pentru un timp oarecare. Căci nu o trecere rapidă, nerăbdătoare, lejeră, ci una lentă, tensionată, cu probleme, îl frământă, la vama destinului, pe eul creator. Iar temporizarea trecerii în spațiul tranșant a ceea ce într-un titlu de carte se numește „vamă“, în celălalt „cumpănă“, nu se poate face cu prepoziția „prin“, care e prea lunecoasă. De unde și opțiunea pentru vectorul sintactic „la“, cu calități fixative, capabil să anunțe nu numai sensul liniei destinului, ci și *marginea* segmentului de existență, care, în funcție de necesitățile paradigmei imaginilor, specifică poemelor cercetate, se va numi: „vama destinului“, „marginea gării“, „marginea patului“ (de spital), „marginea peșterii“, „marginea imaginației“.

Proiectată asupra unei „perspective înjumătățite“, cum ne sugerează titlul unui poem, *marginea* mai degrabă tranșează, decât îngrădește ființa, preconizând, pe lângă ideea de capăt, de final, de barieră în calea *dincoacelui*, și ideea de prag, de punte, de escaladare, de breșă făcută „în cealaltă jumătate de existență“. Cântecul ființei, acel „cântec mare“ (Rilke), produs de spiritul creator, va avea rezonanța cuvenită numai după ce se va lovi de marginile ființei înseși, răscolind-o profund, în dorința desprinderii, în căutarea nestăvilită a unei ieșiri în afară, în calea sa „spre celălalt capăt al realității“ (p. 24), „... al universului“ (p. 36), „... al răscolirii“ (p. 15). Există și o poartă, de care pacientului îi este frică să se apropie, dar care îl tentează, o „ușă metafizică“ (*Călătorie*) de intrare în și de ieșire din ființă, o ușă a „rezervei de respirație“ (*Cartea poetului tăindu-mi respirația*), la care se bate discret. Există și un „pact semnat cu o viață-nainte“ (ce nu e numaidecât una care *a fost*; ea poate să fie și una care *va fi*), de trecere liberă dintr-un registru de existență în altul.

La fel de liberă, pentru poetul Ion Cozmei, e și trecerea dintr-un registru de expresie în altul. Printr-o inversare de formulă, „rezerva de respirație“ devine *Respirație de rezervă*, titlul următoarei (și ultimei) secțiuni a cărții. Odată cu inversarea formulei pentru titlu (care s-ar putea să fie și inconștientă, dar tocmai prin aceasta și valorează, spunând ceea ce autorul nici nu-și dă seama că vrea să spună), se produce și o răsturnare sau, mai exact, o returnare de paradigmă. Autorul revine la modelul șaizecist de poezie. Iar ca spirit și ca metodă de creație se apropie de generația de poeți ai anilor '70 din nordul Bucovinei. Bunăoară, versurile „De ziua sortită cândva pentru daruri/ Mă caută-un cal să mă joace la zaruri“ din *Tristețe solemnă* parcă ar fi scrise de Ilie T. Zegrea. Există la ambii poeți un fond elegiac, care se menține constant la autorul *Crinului îngândurat*, și fluctuează, stilistic, la poetul sucevean.

Calendar la cumpăna satului este și ea o carte de poezie cu mai multe registre. Și aici poetul ne demonstrează aceeași vocație a scindării: „... colocvial și tragic/ neliniștit și tandru/ optimist și crispat/ triumfător și învins/ eu/ vânătorul de cuvinte/ nepoetice/ las mărturie/ la curtea melancoliei tale/ această creangă de măceș vorbitoare/ ca un poem neterminat...“ (*Creangă de măceș vorbitoare*).

Cu „un picior în imaginație“ și cu „altul în realitatea obiectivă“, poetul trăiește stări umorale (și poetice) contradictorii, compensând mereu feblețea sentimentală de „romantic întârziat“ (p. 82) cu zeflemeaua și umorul optzecist. Realitatea scindându-se, elanul metaforic cedează supremația, în special în ultimele două cicluri ale volumului, frondei demetaforizante. Expresia (fie chiar și aparent) filosofică (dar având girul formulării grave) nu rezistă tentației de a deveni contrariul: „formulă de împăiat tristețea metafizică“ „Și-mi spun mereu/ că nu e timp pentru vise/ că ochii fiului meu/ împart realitatea în două/ că realitatea însăși/ se împarte în sute și mii de ochi/ nu e timp pentru îmblânzirea legilor/ pentru conservarea pășunilor// iată/ vine un copac înspre mine/ iată/ cum își scutură ramurile de metafore/ și dezgolit/ îmi dictează formule de împăiat/ tristețea metafizică// și iarăși îmi spun/ că a trecut/ timpul iubirilor cu salcâmi de duminică/ și iată/ vii tu/ ca un copac spre mine/ și-mi scuturi din păr trei ciorchini de foneme/ și-mi spui că nu-i timp și te pierzi în poeme“ (*Și-mi spun mereu*). Denudarea realului înzorzonat, scuturarea arborelui sintactic al poeziei de prețiozitățile vechii retorici au la bază acea schimbare a viziunii moderne (cu puternici filoane romantice), produsă cu mereu aceeași (ne)răbdare metafizică (și ea de efect, bineînțeles), pe care o anunță încă volumul anterior: „... schimbarea viziunii/ asupra semnelor meu astral/ prevestește/ renașterea căinței/ lui de lemn /.../

sfatul tău de dimineată/ se adevărește proporțional/ cu procentul meu de răbdare/ metafizică (*Procentul meu de răbdare metafizică*). De fapt, la un poet cum este Ion Cozmei, care-și amestecă stilurile și vârstele poetice, publicând după un volum, apărut deja, ceea ce scrisese înaintea lui (bineînțeles, cu adăugiri și retușuri recente), a vorbi în termeni de anterioritate/posterioritate e destul de dificil. Autorul nu reușește să se afirme într-o formulă, într-o dimensiune conceptuală, într-o stare, într-o paradigmă, că imediat le și schimbă. Nestatornică, bolnavă chiar de nestatornicie („o boală ciudată/ îmi colindă sufletul/ ca un rău nestatornic“), poezia nu-și află loc, oscilând de la un mod de expresie la altul. Desprinsă de „orgile“ (vezi p. 67 din *Pacient...*) dulcelui stil clasic, ea încearcă să se deprindă cu reportajul. Dar abia deprinsă cu reportajul, ea se desprinde de el și se întoarce iarăși la recent părăsitele catedrale de rouă: „Și totuși/ mă întorc către poetul/ locuind în cântec/ ca-ntr-o catedrală de rouă“ (*Jertfă de vară*).

Se poate spune, deci, că poezia lui Ion Cozmei este, în bună parte, o poezie a *de(s)prinderii*. Desprindere de cotidianitate (transcendere, deci), pe de o parte, și, pe de altă parte, atașare de cotidian, proclamare a unui cult al scrisului apoetic, deprindere cu limbajul străzii, libertate de a da cu tifa în canoane și în idoli literaturii. Ea ba se înalță, cu „tristețe solemnă“, spre spații de „purpură și mister“, ba plonjează în ironii, umor crispat sau bagatelizări textualiste. Cu un ochi râde și cu altul plânge. Aceasta este starea ei umorală, stilistică și conceptuală: de cumpănă, de vamă.

Cele trei secțiuni ale volumului *Calendar la cumpăna satului* diferă sub toate cele trei aspecte. Primul ciclu, *Subiect pentru o nuvelă*, scris înainte de 1985, când autorului îi apărea la Editura „Junimea“ (Iași) și o plachetă cu acest titlu, ar fi întregit, atunci poate într-un chip mai fericit, proiectatul volum *Extemporal cu tristețe*. El trădează atașamentul aproape rousseauist pentru natură. Peisajul rustic, de margine de sat (obsedanta „margine!“!) este plin de cireși, meri, nuci, salcii, arini, cânepă topită, cai, ghiocci și, mai ales, lacrimi, foarte multe lacrimi (ale „bobului de grâu“, ale „zilei de vară“, ale morții, tristeții, lunii, nopții, ale botului de cal etc.), revărsându-se de așa manieră încât, în final, „izvorul de lacrimă“ (p. 21) al ciclului va scoate chiar o „lacrimă de aur“ (p. 62).

A doua secțiune, *Reportaje de toate zilele*, se constituie într-un dialog textualist, ușor persiflant, cu poezia anterioară, dar și cu cea a contemporanilor: „Înapoi la natură zice tata Rousseau/ îmbrăcat (sic!) în sandale și-n bască maro// cu țuică de prune și-o felie de caș/ urmăresc pe țăranii mergând la oraș/ cerul cade în șanț autobuzul e plin/ cum o fi la Neptun ce mai scrii Severin...“ (*Reportaj cu domnul Rousseau*), sau: „Fac bagajul rațiunea mă-ntreabă-ncotro/ înapoi la natură la tata Rousseau// E-o revoltă în casă atunea când plec/ vaza mov supărată se ceartă c-un bec...“ (*Reportaj despre democrație*). Altă poezie, altă călătorie. Parodia și pastișa („peste praful de cărți se strecoară pastișa subțire“) sunt, aici, mijloacele de bază, poetul jonglând, în cea mai pură manieră optzecistă, cu stilizări și segmente din Eminescu, Bacovia, Labiș, Coșbuc, Proust, Cărtărescu etc., cu nume străine celebre: Calvino, Sienkiewicz, Kazantzakis etc., cu nume de cântăreți în plină vogă: Dolănescu, Șeicar, Hrușcă etc. Nicăieri în altă parte (la Ion Cozmei, bineînțeles!), umorul, coroborat cu intertextualitatea, nu corodează atât de adânc poesis-ul: „te aștept în saboți/ tot mai vântă-i iarba/ adă-mi lame gillette mi-a crescut iarăși barba“ (*Reportaj despre dragoste*).

Și totuși... „... și totuși// Bate vânt de toamnă peste poezie“. Poetul *Reportajelor* ... nu se poate desprinde chiar atât de ușor de starea sa anterioară. Prin *Creangă*

de măceș vorbitoare, ultimul ciclu al volumului, poetul revine, parțial, precum îi este feleșagul, la soliloc și tristeți funciare. O undă de nostalgie după vechea ontologie poetică, după vechile suavități verbale, se revarsă, cu o duioșie abia reținută, peste textul noilor poeme: „... adio metafore cu parfum/ de romanță târzie/ adio descripții de pictor/ din celălalt veac/ ochiul tău nu mai poate vedea/ în afară/ luciditate maximă/ iată dictonul superb/ al mașinii de scris“ (*Poem de noiembrie*).

Ezitănd între mister și luciditate maximă, poezia suceveanului Ion Cozmei e, încă, în cumpănă, în delimitică și mereu deschisă căutare de sine. Oricum, până nu se va statornici într-o formulă stilistică unică, pe care s-o exploateze la maximum și în întreaga diversitate, nu vom putea vorbi despre un singur poet Ion Cozmei, ci despre câțiva coabitând în unul singur și aflați într-un raport de permanentă de(s)prindere reciprocă. Or, dacă până acum Ion Cozmei nu s-a postat pe un loc (mai) de frunte în „plutonul liricilor noștri“, cum apreciază Adrian Dinu Rachieru, nu e pentru că nu ar avea talent, ci din cauză că el însuși e un pluton de voci care nu și-a găsit, încă,ahas! comandantul.

SUMMARY

The author analyses Ion Cozmei's poetry. He deciphers the Sucevean poet's profound message and reveals the specific character of his work within the frame of the contemporary Bukovinean letters. His last volumes – *Pacient la vama destinului* (A Pacient on the border of destiny) and *Calendar la cumpăna satului* (Calendar at mid-store), both published in 1995 – are proof of an existential turmoil and of quests of a poetic formula suitable for it. Written under the sign of a „point of balance“ in life, the poems in the first volume intend to transform „the sadness of the heart“ in a „metaphysical sadness“. Hence the grave tone of the meditation. The song of the being, that „big song“ (Rilke) produced by the creative spirit, will generate the adequate resonance only after it will have hit the „margins“ (here obsessive) of the being itself, profoundly stirring it up, while trying to detach itself, in its way „towards the other end of reality“, „... of the universe“, „... of the emotional perturbation“. Ion Cozmei's poetry has more than one register. The vocation of inner split is manifest not only on the existential level, but also on the stylistic and ideatic ones. Having „one foot in the imagination“ and „the other in the objective reality“, the poet experiences humoural and poetical contradictory moods, always compensating the „late romantic's“ (his own epithet) sentimental feebleness with the bunter, the humour and the '80's generation's rebelliousness. And if till now he hasn't occupied a (more) leading position in „our poets' platoon“ (A.D. Rachieru), it is not because of his talent (of that he has a lot), but because he himself is a platoon of voices that hasn't found its leader yet.

Poezie

POEZII

Dumitru Mintencu

Cernăuți

Dumitru Mintencu

Dumitru Mintencu s-a născut la 29 octombrie 1976 în comuna Voloca de lângă Cernăuți. După absolvirea școlii medii se înscrie la Facultatea de Litere (secția de română) a Universității din Cernăuți. E student în anul IV și ziarist la *Concordia*, săptămânal social-politic, economic și cultural al românilor din Ucraina (cu sediul la Cernăuți). Publică versuri în *Zorile Bucovinei*, *Gazeta de Herța*, *Plai românesc*, *Concordia*, *Arcașul*.

*
*   *

Versurile tânărului Dumitru Mintencu anunță o schimbare de stil și de viziune în poezia românească din nordul Bucovinei. Modelul optzecist de practică poetică, dar și grila de lectură preconizată de acesta, abia în ultimul timp au devenit familiare sau, cel puțin, accesibile cercurilor studențești cernăuțene.

Cu numai jumătate de an în urmă, Dumitru Mintencu scria o poezie încă destul de pestriță, eclectică, amestecând semănătorismul cu avangarda, ora stelelor ce „*cad într-un cuib de ciocârlie*” cu „*ora pietrelor ce nasc umbre*”. Numeroase expresii nefirești sau greșite, unele chiar cu rol central în structura poemului, de tipul „*speranțe evadate-n* (recțiune prepozițională improprie – n.n.) *rugăciuni*” sau „*Unde-i existența* (pleonasm cu efecte emfatică – n.n.) *erorii?*”, atestau, din păcate, un grad de „subdezvoltare” a poeziei nouăzeciste la Cernăuți.

Bucuria depășirii acestui stadiu, preformativ, nu a întârziat să vină, totuși. Prin actualul grupaj de versuri, Dumitru Mintencu ne demonstrează că și-a conștientizat vocația, devenind mai exigent cu sine, mai atent cu limbajul, mai familiar tipului de creație împărtășit de colegii de generație din Țară. Chiar dacă mai multe versuri lasă, încă, impresia unor exerciții, ele se apropie, prin fiecare nou contact cu publicul cititor, de faza experiențelor reușite. Pentru Dumitru Mintencu, „*bineînțeles, ... forma*

stării de a fi e poemul“, dar nu poemul închis în carapacea autoreferențialității, ci poemul „*blocat între două etaje*“. Acționarea scripetelui dicteului automat deblochează telecabina poemului, făcând posibilă continuarea comunicării (normale din punctul de vedere al poeziei în cauză) între cele două nivele: cotidianitatea și transcendența.

Prin modul original de gândire poetică și prin aplicarea tot mai sigură a tehnicilor de limbaj adecvate acestuia, Dumitru Mintencu aduce un suflu nou, aș zice chiar înnoitor, în poezia din nordul, încă izolat, sub aspect cel puțin cultural, al Bucovinei. Și dacă ar fi să-i dăm un sfat, desigur subiectiv, dar care ar putea să-i fie și folositor, la început de cale, acesta e să-i lase pe alții să se înghesuie în jurul mărilor de aur rostogolite de zeul suveran pe masa virtuților poeticești. Căci zeul, de fapt, se amuză de naivitatea, aproape paranoică, a acestora, știind prea bine că grația poetului adevărat este modestia.

ȘTEFAN HOSTIUC

*
*   *   *

Astăzi mi-a fost dor de tine
Spre seară mi-am umplut cu amurg
paharul
Câteva picături
pe fila de hârtie
și iată acest poem de dragoste

GARA ȘI TU

Doar această gară
fluturând noaptea
în urma ultimului tren
va sta în poem nemișcată
Gara și tu
nemișcați veți privi
în urma nukului tăiat
în traverse
Gara și tu
și seva ronțăind cu poftă
calea ferată

*
*   *   *

Scripetele suspendat de felinar
îți ridică umbra
ca pe o potcoavă la răscrucea drumurilor
Politețea călăului te poartă prin dimensiuni
afișate în noapte
și timpul tăindu-și nasturii la cămașă
ți-i aruncă-n priviri
drept alarmă peste care întârzii să treci

*
*   *

Bineînțeles, vei spune,
forma stării de a fi
e poemul
Dar nimic nou –
e naivitatea cu care te tratezi
pe tine însuși într-un ascensor
blocat între două etaje

*
*   *

Când copilul din sala cu oglinzi deformate
o să te ia de mâini
și o să dansați sub melodia obscură
a plafonului
o să cauți în jur cu insistență
printre oglinzi jonglând cu lumini
umbra
dar nu vei găsi decât un
P.S. ne întâlnim în poemul următor

POEMUL DUPĂ CARE TE ASCUNZI

Dă-te în spatele acestui poem și ascultă
cum ploaia de toamnă râgâie
expectorând zborurile rătăcitelor păsări
Să stai chitic și să taci
Orice cuvânt rostit devine ținta zborurilor
rătăcitelor păsări
Și atunci treci și tu în lista expectorațiilor
Și atunci ce te faci cu poemul
în spatele căruia nu te mai poți ascunde

CABINETUL METODOLOGIC

În cabinetul metodologic călăul bea
din paharul cu lapte și-și sterilizează
unealta. Ne răsfoiește pe toți ca pe niște
fotografii vechi cunoscute. La fiecare
pe spate, cu sângele ultimei jertfe,
își scrie poemele. Călăul, paharul cu lapte,
poemul ce-l port în spinare așteptându-mi
rândul la cabinetul metodologic și această
toamnă cu ploaie – motiv de-ntristare.

CONTINUAREA RESPIRAȚIEI

Traseul era o continuare a respirației
arpentorului K. Pășeam prin zăpadă și
lăsam urme câte-o câmpie în care
cuvintele, galopând, se izbeau în inscripția
de pe crucea năvăliților la vis. Vom umple
un gol din inimile noastre. Ceaiul de seară
va deveni un autograf pe sărutul nopții
înregistrat pe bandă magnetică.

POEM CU STILOU ÎN MÂNĂ

Te uiți în palmă și vezi cum liniile
duc undeva în stradă. Te iai după ele și dai
de castel. Bați încet să nu trezești locatarii
să te audă paznicul și sticla cupărată la colț
îți șoptește: „Iubirea e în palma stângă“

CONDICA DE BUCĂTĂRIE

Curăţam cartofi şi din coji făceam sperietori.
Le-nşiram pe ată când Amina a intrat aruncându-mi
din sânul decoltat trandafirul prins în coroza
ceţii şi îndemnul: „TREBUIE SĂ TE ÎMBEŢI. ASTA-I
TOT: UNICA PROBLEMĂ“

Nu i-am spus nimic. I-am împodobit gâtul cu
sperietori. I-am dat un sărut. Am surâs.
Doar atât pentru ziua de azi.

POEZII

Mihai Morăraș

Chișinău

Mihai Morăraș

Mihai Morăraș s-a născut în anul 1942 în orașul Cernăuți (suburbia Roșă). După terminarea Școlii medii românești Nr. 10 din Cernăuți, urmează un colegiu tehnic. În anul 1970, absolvă Universitatea din Chișinău, Facultatea de Ziaristică. Funcționează mai întâi ca redactor la postul de radio pentru tineret „Luceafărul” din Chișinău, apoi la ziarul *Viața satului*.

Publică poezie în majoritatea revistelor din Basarabia, precum și în câteva culegeri editate la Chișinău și Kiev. Are în pregătire un volum de versuri și altul de publicistică.

ELEGIA CLIPEI

Suverani pe timp, stăpâni pe spații
Clipa totuși ne-a încătușat
În formula unei ecuații
Cu un radical codificat.

Și s-o ocolim nu mai e vreme
Timpu-i dus și spațiul – suspendat.
Clipa de trecut nu se mai teme
Iar prezentu-n ea-i precipitat.

Să fugim, la fel, nu avem unde
Suntem strâns în cursă prinși oricum –
Toți ostateci ai unei secunde
Ce-ar putea să ne prefacă-n scrum.

Clipa s-a desprins din timp și spații
Și în templul ei ne-a-ncătușat –
Prizonieri ai unei ecuații
Într-un radical codificat.

ÎNSTRĂINARE

Nu știu cum, adesea-mi pare
Că și vrăbiei la noi
I se face dor de mare
Când nu vin la vreme ploi.

Și de muntele cel verde
Parcă mielului i-i dor
Când de arșiță-i se pierde
Urma stinsă pe răzor.

E străină marea-albastră,
Muntele-i străin și el
Pentru vrăbioara noastră,
Pentru-nfometatul miel...

SEMNUL MIORITEI

Să nu se-ntâmplesse marele păcat
Mioara-a evadat din mitul ei;
Prin câte văi și munți o fi umblat
Să dea de urma celor ciobănei.

Să lumineze chipul celor doi
Și de la neagră fapta să-i abată,
Ferindu-i poate pentru mai apoi
De un blestem și aspră judecată.

O fi mai bună lumea de atunci
Sau poate dimpotrivă – mult mai rea?
E ca și cum ai încerca s-arunci
În soare pietre spre-a-l întuneca.

E-o cale lungă care ni s-a dat
Și o ispită pentru fiecare –
A rămânea cu sufletul curat
Sau a-l ucide-n ură și trădare.

RĂSCRUCE

Să ne-ntrebăm măcar din când în când
Oprindu-ne pe-o clipă la răscruce:
Această goană ce o fi-nsemnând
Și încotro ea ne mai poate duce?

În urma noastră oare ce-am lăsat
Iar rana pocăinței ne mai doare?
Fie chiar pentru cel mai mic păcat
Ce ne pândește-oricum pe fiecare.

Mai calculăm ce-avem și ce-am pierdut
Și cât din toate ne va mai rămâne
Pentru acel neprețuit tribut
Ce-l vom plăti cu ziua cea de mâine?

Cum ne mai fură veacul galopând!
Doar noi mai zăbovim la vreo răscruce
De parcă-am aștepta minunea când
Viața-n sens opus o să apuce...

BARBU LĂUTARU

De dor să-mi cânti și de durere
Când sufletul repaos cere.

Să-mi cânti de lacrima de ploaie
Când sufletul mi se-ncovoie.

Să-mi cânti de floarea de pelin
Când sufletul de frig mi-i plin.

Să-mi cânti de datina străbună
Cât la un loc ne mai adună.

Să-mi cânti așa tot mai departe,
Să-mi cânti și dincolo de moarte.

LA MASA ÎNVIERII

Un neam cu sufletul crucificat
Și rățacit în propria lui casă,
Purtând blestemul de a fi uitat
Cum se sfințește Cel de Sus la masă?

Un neam din mândră viță provenit
Cu glorie neștearsă milenară
Să fi ajuns la margine de schit
Ca un străin în propria lui țară?

O, neamule, ce-ai fost crucificat
Și de Pillat, și de-ale lui imperii
Tu ispășește-ți cel mai greu păcat
Și-adună-te la Masa Învierii?

FLUTURII DE NOAPTE

Fluturii de noapte –
Vai, ce joc banal!
Se aruncă-n flăcări
Ca-ntr-un ritual

Jocul e teribil
Miza e fatală –
Se preface-n pulberi
Clipa cea de gală.

Fluturii de noapte –
Ce cumplit hazard!
Râd de jocul sorții
Chiar atunci când ard.

VIRTUTEA NU SE DĂ ÎN RATE

Lui Ilie Ilașcu

Comoara ce-i a mea o port cu mine
Și codul mi-l păstrez din străbunei
Nici când să nu dau cinstea pe rușine
Și drept să fiu cum drepti au fost și ei

Și nimeni n-ar putea să mi-o descuie
Când ea-i de lacrimă, de scut, de dor
Din care crește câte o statuie
Cum cresc stejarii-n măreția lor

Virtutea deci nu ni se dă în rate
Dacă o am și dacă tu o ai
Ea este-ntreagă, nu pe jumătate
Cum nu sunt jumătăți de iad și rai.

DIN ARHIVA FAMILIEI NANDRIȘ:
SATUL NOSTRU MAHALA DIN BUCOVINA
ÎNSEMĂNĂRI PENTRU MAI TÂRZIU
de dr. Ionică Nandriș
(continuare)

XVIII

Îndată ce-au trecut rușii prin România, căci nu ei ne-au eliberat, ei au trecut în plimbare până la granița ungurească – zic îndată ce-au pus stăpânire pe noi, au început vânătoria după refugiații din Bucovina și Basarabia și-i repatriau cu vicleșug și forță. Am văzut în Slatina – Oltenia cum îi căutau cu lanterne noaptea în pod, în dulapuri, până și în fântâni. Erau conduși și informați de „un rus” așa-zis alb, care era spionul lor. Acest rus a făcut școala de laborant la „Institutul Cantacuzino” din București și lucra de mulți ani la Spitalul din Slatina. Din „economii” își cumpărase casă la București și avea copii ingineri și profesori. Asta numai pentru a ilustra o realitate și a arăta miopia și inconștiența noastră. Un alt caz l-am găsit la Câmpulung-Muscel. Era diriginte de poștă și făcea același serviciu pentru ruși. Și câți nu vor fi fost din soiul acesta și D-zeu știe în ce posturi, de mari îndrumători?!

Timp de 4-5 ani, legăturile dintre refugiații din România și neamurile lor, rămase pe locurile vechi, din Bucovina ocupată, au fost cu totul tăiate. Încet, unii mai curajoși au început a scrie încolo, așa la întâmplare. Au primit răspuns de la unii mai cu curaj de-acolo. Vestea s-a răspândit ca para focului. Au început a scrie și cei mai fricoși și văzând că nu li se întâmplă nimic, scrisul, legăturile au devenit mai strânse. Pe urmă au încercat și-au reușit să vină unii de-acolo în chip de oaspeți și turiști la neamurile lor, la părinți, la soț, la copii. Pe urmă au plecat de aici acasă în ospetie pentru o lună. Și, după ani de zile, legăturile s-au întetit. Dar, lucru curios, toți care plecau de aici „acasă”, la familiile lor, plecau cu bucurie, și toți care se întorceau aveau, pe lângă marea durere a despărțirii, un sentiment și mai curios. Toți mi-au spus că erau cuprinși de-o neliniște, de-o frică și doreau să se întoarcă cât mai repede în „Țară”, renunțând să stea toate cele 30 de zile. Și i-am întrebat din ce pricină? Nu știau să dea motivări precise și răspundeau că „... satul nu mai este satul nostru ce l-am lăsat când am plecat; oamenii, viața s-au schimbat. S-a schimbat și portul în zile de lucru, și felul de a fi. Nu vezi oameni să rândă, să șuguiască, să povestească, să aibă voie bună, așa cum era odată. Toți grăiesc încet, aproape pe șoptite, uitându-se mereu în jurul lor ca să nu-i audă cineva. E ceva ce te apasă și parcă te temi că nu vei mi putea scăpa de acolo, să treci granița înapoi...”. Un altul îmi spunea: „... la plecare, despărțirea e tare grea și au lacrimi și plânsete ... da tu parcă abia aștepti să se miște mai repede trenul...”. Ce groaznică stare sufletească a putut să dea, în numai două decenii, o țară, un un popor ca rușii. Cu două sute de ani și mai bine în urmă cronicarul Neculce, care a stat atunci numai doi ani între ruși, cu Dimitrie Cantemir,

când a scăpat din acea colivie, aurită de promisiuni, a rușilor, a respirat ușurat și-a scris: „... rușii sunt un popor greu de suportat...”.

XIX

De-a lungul anilor multe scrisori au trecut granița „în ceea parte” și de-acolo la noi, făcând astfel legătura între familii și neamuri. Dar erau și scrisori ce veneau și din depărtatele pustiuri ale Siberiei rusești, unde trăiau, ca într-o temniță, numeroși și nefericiți deportați din satul nostru și din alte sate românești din Bucovina de miazănoapte. În plină noapte au fost ridicați de ruși zeci de mii de suflete românești (în anii 1940-1941 și după 1944) și, cu o sălbatică cruzime, bărbații au fost despărțiți de familiile lor. Bărbații au fost duși în pădurile Murmanskului unde au pierit aproape toți, iar familiile lor au fost deportate în nordul Siberiei, dincolo de Cercul Polar. Încet, s-au făcut legături de scrisori și cu cei deportați, prin mijlocirea adreselor trimise de cei de dincolo. Aceste scrisori cuprind sfâșietoare strigăte de suferință, de groază, de nădejde, de deznădejde, de îndoieli, de durere. Acest „Pohod na Sibir” al lui V. Alecsandri, realizat modern, întrece orice imaginație omenească. Oamenii aduși ca deportați au fost puși în condiții ucigătoare de climă, viață și muncă. Printre aceștia s-a găsit și fostul deputat național-tărănist Andriosciuc, învățător în satul Berhomet pe Prut, care a fost și el ridicat de ruși „ca politic” și dus în părțile Murmanskului, într-un lagăr de 24 000 deținuți. Mulți erau din părțile noastre și din satul nostru. El, ca ucrainean, a fost luat în administrația lagărului. Avea misiunea ca în fiecare dimineață, când plecau deținuții la tăiat copaci, în pădurile fără sfârșit, să controleze câți au murit în noaptea aceea și să-i îngroape. Munca în pădure era extrem de grea. Erau țânțari mari și atât de mulți de întunecau și puțină lumină ce era. Oamenii erau plini de răni. În mai puțin de doi ani au murit acolo peste 80% dintre ei. El a scăpat, că s-a anunțat voluntar în divizia cehoslovacă. Și râdea, povestind că cehii nu aveau niciodată divizia completă și pregătită de front. Ba mai trebuia să facă exerciții de tir, ba nu aveau echipamentul complet. Și așa au dus-o până s-a eliberat Cehoslovacia. „Eu am ajuns la Praga cu divizia cehă din Siberia și m-am demobilizat și-am venit în România.” Și când te gândești că numai în localitatea Zwolen din Slovacia cimitirul ostașilor români număra peste 11 000 (unsprezece mii) de trupuri românești, ce putrezesc acolo pentru eliberarea și fericirea Cehoslovaciei. Românii deportați în Siberia de miazănoapte (sau „Sever”, cu îi zic rușii) au fost duși în mase și lăsați pe locuri pustii – un fel de taiga. Li s-a dat, de fiecare familie (fără bărbați), o cazma, un topor, un hârleț și un pește sărat de 1 kg de fiecare om, rația pe o săptămână. Firește, nici o bucăică de pâine. Și li s-a pus în vedere să se grăbească să-și facă câte un bordei, că aici vine iarna repede, că este lungă și grea. Ce-a urmat e greu de povestit. Pentru asta e nevoie de un dar și un condei mai bun decât a celui ce înșiră aceste povestiri. Am stat de vorbă cu câteva femei ce-au supraviețuit acestor întinse lagăre de deportați, în pustiurile Siberiei de miazănoapte, care au contribuit la valorificarea economică a pustiurilor taigăi siberiene. Când povesteau unele întâmplări, scene din viața lor de zeci de ani de deportare, ți se făcea părul măciucă și te îngrozeau numai palidele povestiri ale acelor martiri. Ce-au păcătuat acești oameni, acești copii, aceste femei, ca să fie aruncați în nordul Siberiei, unde vara este de două luni și jumătate (și seamănă mai mult cu un fel de vreme de martie-aprilie de pe la noi din Bucovina) și unde iarna este lungă, cu omăt și ger de 55-60° Celsius. Da, au avut un mare și singur

păcat: au dorit să trăiască liberi în țara lor, pe locurile strămoșilor lor, au dorit să rămână credincioși neamului și trecutului lor românesc. Morții de-acolo și viii cer dreptate, cer libertate, cer să nu fie uitați!

Am citit sute de scrisori venite de dincolo, din „ceea parte“ a Bucovinei și din locurile îndepărtate, unde, pe nesfârșitul întins al statului rusesc, care stăpânește peste 60 de neamuri neruse și mult pământ ce nu-i al lor, trăiesc și au trăit de douăzeci de ani cei deportați și surghiuniți. Am reținut, în copie, frânturi din acele scrisori ce mi s-au părut mai pline, mai grăitoare ... Sunt frânturi de vorbe, de dorul satului lor și de ai lor, de obiceiurile de-acasă, de limba pe care încep a o pierde, de durerile și suferințele lor, spuse cu stăpânire de sine, parcă nevoind să-i amărase pe cei dragi de-acasă. Aceste scrisori ne mai arată <și> o politețe țărănească desăvârșită, înrădăcinată în firea românului, o iscusință nebănuită în forma și întoarcerea vorbeii, pentru a strecura în scrisori anumite stări și schimbări de la ei de-acolo și a da unele informații, arătând „cheia“, cum să le trimită lor vorbe de nădejde. Sunt frământări sufletești, pline de durere, de nădejdi, îndoieli, și de așteptări... Își arată setea de noutăți și strecurarea de nădejdi. Îi chinuie și grija de-a nu li se fi înțeles tâlcul scrisului lor de către cei ce vor citi și controla scrisorile lor. Nu le-a spus nimeni, dar ei știu lucrul acesta. Și să nu uităm că ei sunt simpli țărani, cu cinci clase de școală din sat, dar cu multă minte, sănătoasă judecată și deosebit bun-simț.

Să ascultăm ce scriu ei:

1. *Eugenia ȘOAREC* din Mahala, condamnată și deportată în primăvara anului 1941, scrie, la 7 iunie 1941, acasă, în sat la ea:

„Dragii mei prieteni, mai înainte de toate mă închin de sănătate, eu, Eugenia, mama și copiii noștri ... la d-ta, mătușă Ileana, și la surioare mea Pachina, micuța, și la Gheorghiuță, și la Ioniță... că eu de-acasă când am plecat multe lacrimi am vărsat, pot să fac fântână-n sat... și vă întreb ce-i nou pe-acasă și ce-i în sat și ce se mai aude? Că eu de aici n-am ce vă spune. Atât pot spune că am venit cu trenul 12 zile și 12 nopți, 60 (șasezeci) vagoane de familie ... dar ne-au despărțit, suntem numai 46 suflete, trăim într-un lagăr, dar nu știm până când... și sunt la un loc cu Măriuca a lu Petrea lu Vasile, cu Veronica lui Nandriș și sunt și din Cotenii*, și din Horecea... Nu uitați de mine, rog răspuns...”

2. *Agripina NANDRIȘ*, la fel deportată în primăvara lui 1941, scrie, la 8 iunie 1941, părinților ei din Mahala:

„... Mai întâi de toate mă închin de sănătate la scumpul meu părinte, frați și surori ... aici suntem 175 străini și 12 de la noi din sat, trei din Hotin, doi din Buda și Anița a lu Mihai Salahor... și am mers cu trenul 14 zile și 14 nopți până am ajuns aici... dragă tată și mamă, veți ști că am stat cinci ani de zile... dar cinci ani de zile vreme lungă, nu știu cine o să ajungă... și m-am pus în genunchi și tare m-au împlut jalea... Munte, munte, deal frumos, apleacă-te puțin mai jos să <mă> sui <în> vârful tău, ca să-mi văd sâtcul meu...”

Frunză verde sălcior, maică, de ți-o fi de mine dor, prisădește un merișor. Când pe mină mi-i dori, mărul vostru a-nflori, când pe mine mi-i uita, mărul vostru s-a usca...

Rugați-vă pentru mine ca să scap de străini. Pe aici e omăt, noaptea e tare lungă și nu este întuneric, e așa cum este la noi când se zorește de zi...

* O parte a Mahalalei (n.a.).

Ilenuță, să-mi scrii cum te-ai petrecut la hram, cu basmaua cea gălbioară și catrința aleasă... am o batistă de la tine, azi în zile grele îmi șterg lacrimile mele. Nu mă uitați.“

3. În iulie 1941, niște copii pășteau vitele pe șesul Prutului din Mahala, pe-aproape de gară. În șanțul liniei ferate au găsit o sticlă astupată cu dop, iar în sticlă, o batistă pe care era scris cu creion chimic:

„14 iunie 1941, cine a găsi scrisoarea asta va ști despre noi că am stat vineri în Rohozna, în gară... Chirică și Cova Ion și alți mulți bărbați și din colonia din Toporăuți și din toate părțile, au plecat dintre noi, se zice la Cernăuți, la judecată. Noi mergem spre Noua-Sulița, unde D-zeu ne va îndrepta... mama ce face? Rog pe toți vecinii și familia să îngrijească de ea. Ana Cudla și copiii, doresc toate cele bune. Mămucă, să n-ai grija noastră, că D-zeu o are...”

Povestea e scurtă: În noaptea de 12/13 iunie 1941, *Ana CUDLA* cu soțul ei, Chirică, și trei copii au fost ridicați de ruși din Mahala. Mama ei, Maria Nandriș, bolnavă de-o anchiloză reumatică la mâini și picioare de peste douăzeci de ani, cu traheotomie de 14 ani, pregătită și ea pentru deportare, a fost lăsată pe loc, în ultimul moment, la cererea unor săteni. Mama ei a rămas singură în casă, dar nu se putea nici da jos din pat, nici să-și ia un pahar de apă. Pentru ea au fost scrise rândurile din sticlă de către fiica ei. Sticla a fost aruncată pe geamul vagonului, la trecerea prin gara Mahala. Ana Cudla și copiii au stat 20 de ani în Siberia, ca deportați.

4. *Filuța POPOVICI*, deportată din Cernăuți, scrie surorii ei din București în 12 februarie 1946:

„Scumpa și iubita mea soră, află că sunt orfană*, sunt singură ... scumpa mea surioară, fă ce poți și mă scoate de aici... fă cerere la Moscova, la Kalinin, și arată că sunt născută în Dorohoi și nu în Bucovina și că locul nașterii mamei și a tatei e în România, nu în Bucovina... scumpa mea surioară, fă-ți milă și pomană de a ta soră care e la muncă silnică și pe nedrept condamnată... Viorica mea, fă o slujbă la biserică pentru scăparea mea din ghearele lungi și pentru sufletul celor morți aici și fă și un parastas pentru mama, pentru tata și Alecu. Eu sunt goală și flămândă, dorm cu pielea, fără cămașă, pe trei scânduri goale. În loc de perină pun pumnul sub cap, mă acopăr cu o pufoaică pe care o dezbrac și apoi o îmbrac, când mă scol ... Nu mă uita ...”

5. *Ștefan ALU MITRU* din Mahala scrie carte de ziua de Săncetru (Sf. Petru), 1946, prietenului său Vasile Doroș, refugiat în Banat: „... și rog pe bunul D-zeu să-ți dăruiască și ție, unde ești, sănătate, să deie D-zeu să te întorci cât mai curând și tu, și Anița, și copii tăi la cuibul tău, că amar este când lepizi cuibul tău și o ruchi” la drum de frica norodului nostru, cum a rămas timpul de astăzi...”

... știi cum grăiam noi odată, că, dacă a chica*** rândul să chice cum a fost în '40, n-are să rămâie norod în sat. Noi asta gata am pățit-o. Amu să-ți spun eu pi unde am ajuns, dacă m-o apucat acasă. A venit îndată ordin să ne ieie la front, dară noi ne-am dat înapoi, că suntem români. Am arătat actele și, adevărat, nu ne-a luat la front, dar după puțină vreme ne-au înșăcat, ne-au izbit pe toți românii care ne-am dat înapoi din front și ne-au dus tocmai în Finlanda în lagăr, într-o pustie, într-o

* Părinții și logodnicul, deportați și ei, au murit acolo (n.a.).

** O rupi (regionalism) (n.a.)

*** A pica (regionalism) (n.a.).

pădure, tăt chiatră, pe unde a fost frontul, între rețele de sârmă, pe locurile cu mine. Și acolo a fost capătul norodului nostru. Mulți dintre noi zac, săracii, acolo și n-au să mai vie pe veci acasă*.

... în Mahala este colhoz. Se poartă bine Leiba, a fost primar, a „cununat” jumătate din sat, da amu s-o cununat el singur pe dânsul, că hodinește în deal, în țintirimul jitelor**.

... pe la noi nu stă nime acasă, câtă-i un pic de pâine de strâns***. Amu o secerăm și o îmblătim și o dăm la «dârjoavă» ... și pitrinjelul îl săpăm și îl dăm, că țara noastră este mare...

Te rog, măi prietene, să-mi dai răspuns, tu știi ce vrem și așteptăm .... Hinu**** a murit, bădica tău a murit, da di Gheorghe al nostru, n-ai dat peste el? că nu se aude de el ... rog răspuns înapoi, dacă ai plăcere, poate a da D-zeu și o trece pâcla asta...”

6. *Mitruță, Vasile și Toader CUDLA*, nepoții noștri, scriu carte la 29 iunie 1946 din Siberia, dincolo de cercul polar. Ei răspund în locul mamei lor, Ana Cudla, la cea dintâi scrisoare primită de la noi. Mama lor era în acest timp la închisoare (la peste 300 km), fiind condamnată pentru a nu se fi prezentat la lucru în timpul convalescenței după tifos exantematic.

„Scumpul nostru uncheș și mult dorită mătușă,

Astăzi s-au împlinit șase ani de când ne-am despărțit și nu am avut nici o veste de la D-voastră. Dar se vede că D-zeu n-a uitat de noi, fiindcă ne-a ajutat, ca să putem afla unii de alții prin scrisoare. Pentru noi astăzi e o zi atât de mare și fericită încât nu vă putem spune.

Cu mare bucurie am citit scrisoarea de la D-voastră care era scrisă la 29 martie 1946 și de la uncheșu Toader din 27 april și încă 13 scrisori de la bunica, de la verișori și vecini din Mahala...

... noi suntem sănătoși. Eu cu Vasile suntem pescari pe mare, totdeauna împlinim planurile care ni se dau, ne numim stahanoviști, ceea ce înseamnă că suntem lucrători buni. Toader învață la școală, dar mămuca îngrijește de câini, care în timpul iernii sunt caii noștri, iar în timpul verii sunt oile noastre, îi tundem pentru lână... Despre tata nu știm nimic din ziua de 13 iunie 1941, nu știm dacă e în viață sau poate nu, dar nu avem ce face, fiindcă așa ne-a fost soarta+. Dar poate e bun D-zeu, cum scrieți și D-voastră, noi tare am avea plăcere să plecăm la D-voastră cu colinda, numai că sunteți departe și nu putem merge... Vă trimitem o mică fotografie pe care o să vedeți chipurile noastre, a nepoților D-voastră, dar nu credem că o să-i cunoașteți fiindcă în timp de șase ani mult ne-am schimbat, am crescut mari, suntem voinici, ne luptăm cu toate greutățile care vreau să ne strângă viața și până astăzi încă suntem învingători... De multe ori stăm împreună și povestim care ce-am văzut și ce-am petrecut în acești șase ani. Dacă am descrie totul ar fi un roman foarte interesant... Mama tare mult a plâns până ce-am aflat că bunica a plecat cu uncheșu Florea. Dar

* Cel ce scrie a fost trimis acasă fiind grav bolnav de tuberculoză pulmonară și a murit curând. El îi trimite <prietenului său> și un lung pomelnic cu cei morți acolo, neamuri, prieteni de-ai lui Vasile Doroș, rămași pentru totdeauna pe pământul Kareliei (n.a.).

** Vitelor (regionalism) (n.a.).

*** Grâu, secară (n.a.).

**** Finu (regionalism) (n.a.).

+ Tata lor murise în pădurile Murmanskului, după un an și cinci luni de la despărțirea lor în Sadagura (n.a.).

nu știm ce are să facă dacă are să audă că bunica s-a stins din viață. Ea nu știe fiindcă eu am cenzurat rândurile din scrisoare...”

Acești copii aveau în ziua deportării: Mitruță 14 ani, Vasile 10 și Toader 6 ani. Cei doi au ca pregătire doar câteva clase la școala din sat. Și totuși scrisul e al unor oameni cu măsurată gândire și judecată.

7. *Ana CUDLA* scrie la 1 iulie 1946 după ce s-a întors din închisoarea din Siberia, și ca răspuns la cea dintâi scrisoare primită de la frații ei refugiați în țara liberă:

„Dragă frățioare și mult dorită cumnată”,

... astăzi a fost o zi mare, zi de sărbătoare pentru sufletele noastre. A dat bunul D-zeu după șase ani de înstrăinare să aflăm unii de alții. Eu nu pot spune bucuria mea... mulțumesc lui D-zeu că nu m-a uitat cu totul, mi-a dăruit putere și sănătate să ajung iarăși să citesc scrisul cel mai dorit și așteptat. Ne-am luptat tare mult cu gândul cum am putea afla adresa D-voastră și cu ajutorul lui D-zeu am ajuns. Așa că acum m-i s-a umplut trupul de sănătate ca și cum aș fi luat cele mai scumpe doctorii ... aicea unde trăim noi este un loc tare frumos, sunt cu totul numai ape, pământul nu-i roditor de loc dar tot cresc niște fructe sălbate în forma căpșunilor noastre sălbate, a calinilor... și trebuie de mers 5-10 km să le cauți și așa când avem timp liber mergem și culegem și le avem în locul merelor și perelor de-acasă... Aici toată lumea se ocupă numai cu pescuitul, băieții sunt de patru ani de-a rândul pescari... Bădiță nu știu cum să-ți mulțumesc pentru bucuria și mângâierea ce mi le-ai făcut. Eu am fost plecată în altă parte de la copii pentru că așa a trebuit aici ... Puteți ști ce plăcere am avut după trei luni, m-am întors, adică ieri am ajuns la copii. Dar l-am găsit numai pe Toader. Mitruță și Vasile au plecat la pescuit. Mi-a fost puțin inima supărată că nu i-am văzut de trei luni, dar D-zeu e bun și mi-a dat altă mângâiere am găsit trei scrisori, una de la D-ta, una de la Toader, și una de la bădița Grigore. Când le-am citit și am văzut că încă mai am frați pe lumea asta n-am știut ce-i cu mine, e adevărat așa e, sau numai e un vis. Le-am citit de mai multe ori și nu mă puteam încrede că ar putea fi așa o minune de mare să ajung eu după atâtea nenorociri să citesc încă o dată scrisul scump al fraților mei... de altfel să vă spun trăim aicea bine, suntem multă lume din părțile noastre și din alte părți... dar nu ți le pot scrie pe toate... eu trăiesc într-o «casă», la un loc suntem cinci familii, de toți 12 suflete, trăim bine, ne înțelegem din vorbă, am devenit frați, surori de suferință, ne mângâiem amarul și necazul unul pe altul...”

10. *Vasile COVA* primește scrisoare de la sora lui *Domnica* din Mahala, scrisă la 4 decembrie 1954:

„... o ducem binișor, numai de lemne o ducem ca Handreabuleac* stăm lângă sparhat** să ne încălzim că în casă e cam frig. Astăzi e ziua de Ovidenie, aseară s-a privegheat apoi la noi timpul a fost cu omăt și ger dar amu s-a dus omătul și plouă... avem de desfăcut păpușoiul la colhoz, la noi pământul se ară cu tractorul tât la un loc. Nu mergem amu în poiană, nici în popas, nici în harbuzărie*** ... nu se cunoaște unde au fost ogorul, nici de ce grădină (gospodărie) se ținea ... a venit uncheșul Niculae acasă pe data de 22 noiembrie <din închisoare> când au venit toți au înghețat

* Străin pripășit pe vremuri în sat și foarte sărac (n.a.).

** Plită (n.a.).

*** Nume de locuri în țarină cum era altădată (n.a.).

parcă de bucurie și n-au putut grăi o vorbă mult timp. N-a fost acasă nouă ani și două luni... Ne îngrijim de Crăciun că Mihai <fratele> s-a pus flăcău*...

12. *Ion COVA*, refugiat în Banat, primește scrisoare de la fiica lui din Mahala, scrisă la 14 ianuarie 1955:

„Dragă tată și scumpii noștri frățiori să nu credeți că v-am uitat. Mult mai stau și mă gândesc pe ce cale să pornesc și la voi să mă opresc, dar și gândul greu străbate și vorbim numai prin carte... Primind bucățica de scrisoare de la D-ta, pe care a-ți trimis-o la Anița lui Avram, tare ne-am bucurat că ne aduce aminte că am avut și eu tată pe lumea asta, că dacă ne-am vedea multe ne-am spune unul altuia cum e de trăit printre străini. Noi dragă tată o ducem binisor dar fără tată nu-i sprijin de la nime, numai de la D-zeu... aștept cu nerăbdare dorind mult să vă vedem...

Domnica“

(Este prima încercare de scrisoare trimisă încolo timid și cu grijă să nu le strice celor de-acasă.)

15. *Costache și Măriuca HOSTIUC* primesc de la fiica lor, deportată în Siberia, o scrisoare din 13 februarie 1955. Părinții trăiau refugiați în Banat:

„Scumpii mei părinți... mămucă, voi întrebați cum trăiesc aicea. Eu trăiesc, nu pot să spun că-i rău de trăit. Numa tare mămucă mi-i dor de voi și de locurile unde m-am născut și unde am crescut**... ci eu mamucă doi ani de zile n-am auzit vorba noastră și apoi m-am întâlnit cu o fetiță româncă din Boian. Ea a șezut în criminali*** de-amu au ieșit, a rămas singură și trăiește în alt sat și ne întâlnim și grăim în limba noastră. Da mie mămucă mi-i mai ușor de grăit rusește decât românește... tare scumpă mamă îs dorită de voi, să vă văd, să grăiesc cu voi și să vă spun tăt ce eu am petrecut de când de voi m-am despărțit. Nu știu când mi-a ajuta D-zeu să ne vedem... Scumpa mea mămucă îți scriu, da mâinile mele tremură, nu pot scrie și ochii îs plini de lacrimi nu văd unde scriu. Singură nu-mi vine a crede că eu scriu scrisoare la scumpii și bunii mei părinți pe care eu nu i-am văzut de patrușprezece ani de zile. Mămucă scumpa mea cine pe mine m-a blestemat ca să-mi petrec viața între străini...

... Mămucă și tătucă, aicea nu-i nime de a noastră nație. În alt sat la șapte km de aici, este un român din Strojineți și-l cheamă Nazarie Ursulean. Mămucă aici unde eu trăiesc, iarna este opt luni, da vara noapte nu-i și-s tare multe gâze și țânțari și trebuie să port pe față sită...

Mamă, mitrica mea îi la voi, ori unde, că mie îmi trebuie să capăt pașaport**** și<-mi> cer mitrica+...

Sănătate++ nu di tăt că am de gând să vă mai văd...

Florica, Tamara, Ludmila“

Dar părinții ei s-au stins din viață și Florica nu-i va mai vedea și se va pierde în puhoiul rusesc.

* Asta înseamnă că a fost primit între flăcăi, cu anumit ritual și la anumită vârstă (n.a.).

** Ea s-a măritat acolo cu un localnic (n.a.).

*** Închisoare (n.a.).

**** Certificatul de naștere (n. red.).

+ Buletin (n.a.).

++ Înțeles de rămas-bun (n.a.).

16. *Ion COVA*, refugiat din Mahala, primește în Banat scrisoare de la cumantul lui, *Niculaie Bodnar*, din Mahala, scrisă la 20 februarie 1955.

„Bună ziua cumnate dragă și nepoți. În primele noastre rânduri vei afla despre noi că suntem sănătoși cu toții, care sănătate vă dorim și D-voastră să vă dea D-zeu cel bun... Pe ziua de 22 Noiembrie anul trecut am venit și eu acasă, după nouă ani și două luni. Acolo pe unde am fost am trăit foarte bine, așa cum trăia fericit la noi Toader Rauschi*.

Poate îți vine în gând pentru ce am ajuns eu pe acolo. M-ai întrebat cum stau eu cu sănătatea? Eu sunt cam bolnav. Din păr, din dinți am mai prăpădit, sunt cam pleșuv, dară are să crească altul... Și întorc foaia pe altă parte vă doresc noroc la toate și o viață cu unire și cu dor de întâlnire. Am venit acasă și n-am găsit așa mare bucurie. Am găsit amândoi frații morți și Lenuța moartă și neajunsuri fără capăt...

Pe la D-ta merge totul bine, copiii sunt mari... nu vă pot uita...

Niculaie Bodnar“

18. *Florea CUCOȘ* din Mahala, refugiat în Otopeni (București), primește scrisoare de la fratele lui, scrisă la 20 martie 1955:

„Bună ziua sau bună sara dragă frate, cumnată, nepoată și nepoți. Am primit scrisoarea D-voastră care ne-ați scris-o pe ziua de 3 martie și foarte mult ne-am bucurat că de noi n-ați uitat. Și vă mulțămim frumos că nu sunteți fuduli și ne scrieți scrisori, pentru că poate o seamă se supără de scrisori...

Dragă frățioare vă mulțumim cu toții pentru scrisoare, că tare ne-am bucurat când scrisoare am căpătat. Tot lucrul am lepădat de citit ne-am apucat și citind mica scrisoare am udat-o cu lăcrimioare; că de când nu ne-am văzut, multă vreme a trecut; căci cinci ani am fost înstrăinați** și de casă depărtați în neagra străinătate și vorbiam numai prin carte... și de multe ori mă gândeam să pot zbura numai să văd satul meu și cuibul meu și apoi să mă duc înapoi... dar când am venit și ce-am găsit mă gândeam că mai bine muream acolo, că nu e departe până la moarte și nu petreceam atâta scârbă... Dragă frățioare nu te supăra că v-am scris așa ceva, că asta îi o prostie, nu trebuie de scris, dar tare inima mă doare...”

Pașajul că unii nu se bucură când primesc scrisori de aici, e aluzie că cei ce primesc, sunt luați la ochi acolo de bolșevici.

19. *Florea DASCĂLU* din Mahala scrie nașilor lui, *Florea Cucos*, refugiat în Otopeni (București) pe ziua de 17 aprilie 1955 – zi de Paști:

„Vă zic «Hristos a înviat» scumpilor noștri nănași. În primele rânduri doresc ca mica noastră scrisoare să vă găsească în ceasurile cele bune ale vieții D-voastră... Tot colhozul este la Nandriș și la Iluță a Cudlloaie (tot Nandriș, și înșiră un lung pomelnic a celor ce-au murit în sat ... – n.a.). Băieții lui Aurel sunt mari, Sain e tractorist, tare de treabă băiat... și-a făcut acum de Paști bonghiță tot cu mărgelile de o mie de ruble... când te uiți la Sain îți trece dorul de Aurel***. Copila cumătrului meu Nicolae Coitan, Zamfira, îmblă la liceu în Cernăuți, clasa a 9-a. Ea este voinică, cuminte și tare frumoasă, de nu mai are pereche în sat... ipitropi la biserică încă sunt din oamenii bătrâni – Dascaliuc Florea, Andrei a lu Pavel, Craiuță Gheorghe, Sănduleac Florea,

* Rauschi era un venetic cerșetor (n.a.).

** La închisoare (n.a.).

*** Tata lui, Aurel mort în Siberia (n.a.).

Havriș Vasile, Spânu Iluță... Nu bănuieți că nu v-am scris tare frumos, că m-am grăbit, că amu de Paști după vechi obicei am chemat finii, avem trei finii...”

20. *Domnica CUCOȘ* din Mahala, trăitoare în Otopeni (București), primește de la finii ei din Mahala scrisoare din 22 martie 1955:

„... rugăm de la D-zeu multă sănătate, să ne vedem cu toții sănătoși și să vorbim din gură nu numai din carte... aș dori nănașă cu D-voastră să mă întâlnesc, două vorbe să grăiesc, inima să-mi răcoresc... vă sărut mâinile căci eu plec la colhoz la lucru și aștept răspuns cu nerăbdare eu, Viorica, Ionică și Mitruță”.

21. *Florica CUCOȘ*, scrie fratelui ei Florea Cucos în Otopeni, din Mahala în ziua de 1 mai 1955:

„... Merișor cu mere coapte v-am visat în vis azi noapte. Dimineată m-am sculat și cu lacrimi m-am spălat, la masă m-am așezat și de scris m-am apucat, și prin mica mea scrisoare vă doresc zile ușoare și o viață cu noroc să ne vedem la un loc... și foarte mult ne-am bucurat că de noi voi n-ați uitat că și noi nu v-am uitat cât pe acest pământ vom sta...

Întorcând pe-a doua parte cu mult dor și sănătate, vă scriu carte de departe... întorcând pe a treia parte, am ajuns la jumătate cu mult dor și sănătate eu scriu carte mai departe... (dă informații despre familie, prieteni și despre sat – n.a.)... întorcând foaia pe dos eu mă închin tare frumos, mă-nchin până la pământ și vă scriu pe-a patra parte am ajuns pe terminate...”

22. *VASĂLCA* scrie, din Mahala, surorii sale, Măriuca Hostiuc, refugiată în Banat în ziua de 17 mai 1955:

„... dragă și scumpa mea soră, mult timp au trecut de când nu ne-am văzut, nu ne-am întâlnit, nici la un loc n-am sfîțuit... totdeauna și cât voi trăi mă gândesc la sfatul cel din urmă, în seara când ai intrat la noi și ai spus că de-amu nu ne-om mai întâlni. A fost sfatul nostru cel de pe urmă. Dragă soră, noi suntem sănătoși cu toții cei în viață. Soră dragă și cumnate și nepoți, vă rog să nu vă supărați de scrisorile pe care vi le-am scris, căci poate nu ați fost doriți, și vă rog, dacă aveți plăcere, scrieți și D-voastră câteva cuvinte...”

23. *COVA Ion*, refugiat în Banat, primește scrisoare de la fiica lui din Mahala, scrisă la 20 mai 1955:

„... Bună ziua sau bună seara la D-voastră în casă, dragă tată, frați și cumnată, primind scrisoarea de la D-ta, seara am venit de la lucru și postașul ne aduce scrisoarea, n-am văzut s-o citesc, dar astăzi, ziua de Ispas, am citit-o și tare ne-am bucurat cu toții... și în satul Vancicăuți două săptămâni am lucrat și mă uitam la Prut și m-am gândit: să am două aripi, m-aș duce noaptea la voi ca să vă văd, două vorbe numai să vorbesc, inima să-mi răcoresc... dar Mihai îi cioban la oameni „pe vale”, sunt două stâni. Vasile a lui Ivan îi cioban și el. Nici în timpurile bune n-au fost împăciuire și nici acum nu este... Mamii i-au dat 15 arii în toloacă, lângă țințirim... și la noi s-au arat tolocele toate și șesul de vale...”

24. *Domnica CUCOȘ*, refugiată în Otopeni, primește scrisoare de la sora ei din Mahala:

„... m-ai întrebat de cumnatele cum petrec așa cum îi timpul aista amu. A lu Toader și jidanii s-au distrat, că au fost primar și nu da pâne la stat, că se petrecea cu cei mari și scăpa de toate greutățile și, când eram bună cu dânsa, ea îmi spunea că

n-am cap de trăit. De frații noștri nu știu unde au murit... de Ionică au spus Niculaie Grosu că știe de bună seamă că a murit... și copiii lui Ionică sunt mari și învață la noi la școală numa rusește. Care e în clasa V-VI-VII învață și franțuzește și citesc cu litere rusești, da citesc și românește limba...”

25. *Domnica TOACĂ*, din Noua Suliță, scrie din Siberia* copiilor ei la București în ziua de 11 april 1955:

„... de-acasă am primit scrisoare de la Pachina lui Ștefan. Mi-a scris că gospodăria noastră este așa cum a fost. Trăiesc în ea niște boieri mari... v-am scris că am trimis cerere în capitala mare” dar încă nu am primit nimic... acumă cos o bluză națională de-a noastră pentru doctoreasă... timpul astăzi e de 40 grade ger... cu câteva zile în urmă au fost mai mult...”

Adresa mea este: Tiumenskaia Oblast Berezovski Raion, Selo Lartinea, Dom Invalid<ov>***.

26. *Domnica TOACĂ*, din Noua Suliță, deportată în Siberia, scrie copiilor ei din București, la 5 iunie 1955:

„Dragii mei copii, Silvia și Lică, am primit scrisoarea voastră din 1 mai și tare mult m-am bucurat... și pe la noi a sosit primăvara, păduricea a înverzit, în pădurice nu mai cântă păsările cum cântau pe la noi. Pădurea-i mută... Aici sunt femei dar de alte nații – calmăci, tătari, zireni și de alte neamuri. Rușii îs tare puțini... tare sunt sătulă de străinătate și tare aș vrea să vă văd pe toți și să vorbesc cu voi, să vă povestesc povești multe și frumoase, pe care le-am învățat pe locurile aiestea... iar în timpul liber <...> cos felurite cusături de-ale noastre, ca să câștig un ban pentru zile negre, că nu știu ce mă mai așteaptă...”

Mulțamesc lui Lică pentru frumoasele lui cuvinte pe care mi le-a scris. Vă sărut pe amândoi, cu drag, a voastră mamă, Domnica.”

27. *Domnica TOACĂ* scrie, din Siberia, copiilor din București, în 10 august 1955:

„... Tare îmi pare rău că m-am despărțit de Domnica Cute. Paisprezece ani am trăit tot timpul la un loc și amândouă am împărțit și greutatea și binele și răul... acumă am rămas tare străină într străini. Nu am cu cine vorbi limba noastră. Când mă apasă necazul și greutatea pe suflet, iau scrisorile voastre, și pe toate le mai citesc plângând și apoi merg în pădure și vorbesc singură, și cu lacrimi în ochi, să-mi aud glasul... mă întorc acasă mai ușurată...”

Această scrisoare ne amintește de Ovidiu, exilat la Tomis, între străini, și care în cartea a VI-a a *Tristelor* scrie:

*Și această cânticică, ce astăzi ți-o trimit
Pornită-i de departe de pe țărmul scit.
Aici nu știe nime, nici un cuvânt latin
Și uit și eu latina puțin câte puțin.
De atâta vreme, o vorbă latinească n-am schimbat,
Grăiesc de-acumă singur, grăiesc cu tare glas
Ca graiul ausonic uitării să nu-l las...*

(traducere de Eusebiu Camilar)

* Unde era deportată (n.a.).

** Adică Moscova (n.a.).

*** Casă de Invalizi (n.red.).

Domnica Toacă, de 70 ani, româncă din Bucovina, deportată și sughiunită în Siberia de Nord, dincolo de Cercul Polar, folosește, după mii de ani și în locuri foarte depărtate, același fel de-a grăi tare și singură, ca să nu-și uite limba maternă. E o asemănare mare și un destin latin. Domnica Toacă suferea de cancer de stomac, a fost trimisă acasă și de-acolo, cu sprijinul acelor „boieri” ce locuiau în casa ei, a reușit să vină definitiv la copiii ei, în București. Am cunoscut-o, am vorbit cu ea, dar, mai ales, i-am ascultat o mică parte din viața înspăimântătoare de acolo, din Siberia.

28. *DOCHIȚA* scrie, din Mahala, sorei ei Domnica și cumnatului ei Florea Cucoș, refugiați în Otopeni, la data de 24 aprilie 1955:

„... îți zic, cumnate, să trăiești sute de ani, că ai avut minte și ți-ai luat toată familia cu tine și nu și-o bătut joc nime de femeia ta și de copiii tăi, că noi ce-am tras apoi, Doamne D-zeule ... Și tu Domnică să mulțumești lui D-zeu și lui Florea că n-ai rămas aici, că eu am mas o lună de zile în Pârloage* <în> păpușoi toamna târziu. Să-ți vie în gând că nu de flori de cuc m-am dus. Și acuma mă ia groaza când mi-aduc aminte, dară atuncea. Când mă vedeam în câmp, îmi părea rai... Dar amu o duc mai bine, azi lucrez pe unde pot, să am pe ce cumpăra pita ... Florea al meu** face armata în Siberia. Pe unde e el, e ger până la 55 grade, scrisoarea de la el o primesc în două săptămâni. Și pe la noi nou nu-i nimic... numa de aistea noutăți. Femeile istea tinere leapădă pe oamenii lor, oamenii merg la altele, așa-i o clacă nemaipomenită... Zamfira încă-i acasă, n-am fost la gramadă la lucru, băiatul umblă la școală, clasa a cincea. Zamfira toată iarna a țesut traiste alese și laicere. A făcut patru și umblă la târg și cumpără ce trebuie în casă. Ionica*** nu merge la biserică, nu-și aduce aminte de D-zeu, că are să dea seama pentru suflet...”

29. *Gheorghe BODNAR*, din Mahala, trimite carte fratelui său, în București, la 26 aprilie 1955:

„... primește Costică de la fratele tău Gheorghe Christos a înviat... Costache, îți pot spune că deocamdată suntem toți acasă la un loc, dar nu știm până când, și să știi că eu am făcut armata la marină, la Vladivostok... eu te rog nu te supăra că așa de urât scriu, că eu nu pot tare bine scrie românește și o încălesc...”

30. *Mihai BODNAR*, din Mahala, scrie fratelui său mai mare, în București, Constantin Bodnar, student în ultimul an la Politehnică:

„... acum vreo două săptămâni, la Sadagura, a avut loc întrecerea școlilor din raion. După cum știi, eu cânt la armonică (acordeon – n.n.). La Sadagura a luat parte și școala noastră de 7 ani. Am cântat la armonică la muzică**** sau la instrumente+. Din câte școli au fost numai eu am cântat mai bine. Pentru asta raionul mi-a trimis mulțumire pentru că am purtat cinste școlii...”

31. *COVA Ion* din Mahala, refugiat în Banat, primește scrisoare de la fiica lui Domnica, scrisă în 5 decembrie 1955:

* Nume de țarină (n.a.).

** Băiatul (n.a.).

*** Un copil mai mic (n.a.).

**** La muzică = în orchestră, în fanfară (n. red.).

+ Ca solist (n.a.).

„... așa, tată, nu știm ce-om face cu Ilenuța. A terminat școala în sat și tare ar vrea să meargă mai departe la școală în Boian și nu știm ce-om face că trebuie întreținere din gros și n-avem putere, că dacă ar reuși, așa ne-am necăji, dar toți învățători n-or fi. Toată lumea a mers la școli ca să nu lucreze la colhoz. Și acum care au terminat zece clase și au dat examene bune, le-au pus note proaste... îi deajuns pentru țărani...”

32. *Domnica CUCOȘ*, refugiată în Otopeni, primește de la sora ei din Mahala scrisoare, din ziua de 26 iulie 1955:

„... mai întrebat ce lucrez, leliță, umblu la câmp cu vacile colhozului, tocmai la Cotenii. Nu pot scăpa de ele, pentru că nime nu vrea, că-i cam greu ... iar copilele (pe copile – n.a.) le dau la „iesle” (la noi le zice ghetsad”).

33. *Eleonora BODNAR*, din Mahala, scrie fratelui ei, în București, Constantin Bodnar, în 11 mai 1955:

„... mama a spus să nu vii la noi, că o merge ea la tine, la nuntă. Să nu cerci norocul...”

34. De la mama sa, studentul *Const. BODNAR* primește următoarea scrisoare: „Dragul meu băiat sau fecior, să-ți dăruiesc D-zeu tare multă sănătate și noroc, voie bună și o parte bună din inima mea și de la D-zeu..., dar mama puțină sănătate are... căci mă ajung necazurile și greutățile pe care le-am suferit toată viața mea, ca să ne fie bucuria deplină, dragul mamei cel străin, și D-zeu să ne bucure...”

Această mamă a scris fiului ei la București, la 15 iunie 1955, și la două săptămâni s-a sinucis. De ce s-a sinucis, de ce l-a oprit să vină acasă, a rămas o taină dusă de ea în mormânt.

35. *Gheorghe DORUȘ*, din Mahala, refugiat în Banat, primește scrisoare de-acasă, din 3 martie 1955:

„... și m-ați întrebat de megieși care sunt megieșii noștri. Bădiță, din toți care au fost ca noi, numai Ionică este acasă, dar altcineva nime, dar ei nu-s. Ei au venit acasă și iară i-au luat și este numai Lixandru, dar stă în Cernăuți... La Anița lui Iluță nu-i nici sămânță și ei toți sunt morți, numai Constantin este prin Rusia. Și la Sain a lui Baron tot nu-i nime, nici la Florea Doruș a lui Șofort” tot nu-i nime, nici la Vasilăși, nici la Răcoarea... căci tare pustiu îi cotu nostru... Căci la noi în Mahala amu așa-i cum era odată în Rarancea, bădiță...”

36. *CIORNEI Vasile*, din Țureni, refugiat în Banat, primește scrisoare de la tata și familia lui de-acasă, din 14 noiembrie 1955:

„... strugure verde din vie, pun condeiu pe hârtie și cu drag încep a scrie, scrisoare în România... Aflați dragii mei cu toții, până în prezent noi suntem sănătoși, care sănătate rugăm pe bunul D-zeu sfântul să vă dăruiască și vouă, cât și la ai voștri prieteni de-acolo. Până ce-am scris scrisoarea, multe lacrimi am vărsat... foaie verde de pelin eu din inimă suspin și la voi eu mă închin, mă închin de sănătate și voi îmi sunteți departe, mâna zgârâie, penița-i rea, îți ceti cum veți putea, de-ți găsi că am greșit, iertați-mă că m-am grăbit. Flori frumoase înflorite să răsară în casa voastră,

* Grădiniță de copii (rusism) (n. red.).

** Pronunțat și Șofort (n. red.).

multe zile fericite vă doresc din partea noastră... și vă rog dacă aveți plăcere, dați răspuns scrisorii mele. Nu vă supărați că am încâlcit vorba, cine vă dorește iscălește

Fănuță.“

37. Bătrânul *CIORNEI*, din Țureni, scrie feciorului său refugiat în Banat, în 26 martie 1956. Bătrânul are trei feciori și tustrei au plecat, în 1944, în România:

„... dară n-am ce face măi Vasile. Tu mi-ai scris ca să fac cerere, dară cine a făcut, nu-i aprobă nimăru... astăzi așa-i cu minciuna...

Mă gândesc să tocmesc grajdul, dară mă tem să nu rămâie altuia, că pe la noi tare așteaptă unu să moară și altu să șadă în casa lui... Eu când oi mai slăbi am să vă scriu, voi păziți ca să trăiți că nu mai știu de ne-om mai vedea la grămadă ori nu... Rahila e slabă ... voi să nu întrebați de unul, de altul ce mai fac, că ei râd, voi... când ați ști cum s-au făcut ei... n-ați mai întreba și n-ați mai gândi la unul sau <la> altul. Tu ne-ai întrebat de Arsani. El s-a făcut o râie mare, nici nu mai grăiesc cu dânsu... eu am auzit că din Mahala au venit vreo patru acasă de departe, dară nu știu de bunăsamă... să trăiți toți trei, copiii mei, mulți ani cu sănătate, că suntem tare departe... Frunză verde sălcioară departe ești Timișoară...

Al vostru tată.“

38. *COVA Ion* primește scrisoare de-acasă, din Mahala, din 10 ianuarie 1956:

„... veți ști, tătucă, că o ducem binisor, ca copii de vădană. Timpul pe la noi e cu omăt și frig... sărbătorile Crăciunului le-am petrecut frumos, colinda ca în cei ani din urmă... oamenii acuma umblă cu colinda toate trei zilele, beau, mănâncă, cântă și petrec. Mihai a fost calfă mică de Crăciun și frumos a fost, dar cam supărați, că D-ta n-ai fost să rânduiești ca tată, dar a venit uncheșu Niculaie și a rânduit în locul D-mitale... și așa facem că mutăm nevoia de pe un umăr pe altul...”

39. *Gheorghe A CADINOAI* (Boiciuc) scrie cumnatului Cova Ion, refugiat în Banat, în 5 februarie 1956:

„... mai întâi de toate vei ști despr noi că ne aflăm sănătoși, amândoi, Gheorghii și Milicsina. Și îți spun, cumnate, cum trăiesc. Lucrăm la colhoz, patru ani am fost zavferm*, cinci ani am fost grăjdar la cai. În fiecare an câte cinci-șase sute trudno-zile**. Și acum, de la 1 Decembrie, am lăsat colhozu și m-am băgat*** în pădure, la tăiat fagi. Nu-i așa mare câștig, dar măcar ai ce pune pe foc. În pădure nu-i cum era odată, amu așa-i: cracii – în parte, și pentru material îți plătește. Anu ista am avut 11 luni de lucru la colhoz, 530 de trudno-zile, am scos câte 400 grame grâu, și 400 grame secară pe trudno-zi și îi vorba că vom căpăta încă 200 grame de păpușoi. Mi se pare că numai pe hârtie scris va fi. Și îți spun, cumnate, că de când lucru**** în colhoz, de zece ani, m-am prins foarte... casa mea cură cu totul și nu pot să o leg, că nu-mi ajung paiele, dar îi bună și așa. Studola mi-au luat-o. Ce trebuie studola, că de pe 25 arii de grădină,

* Șef de fermă (rusism) (n. red.).

** Zile-muncă în colhoz (rusism) (n. red.).

*** Am trecut cu lucrul (n. red.).

**** Lucrez (n. red.).

pui și sub casă cât este... Și amu, cumnate, te întreb, tu te ocupi la colhoz sau lucrezi particular...”

40. *Ana CUDLA*, din Siberia de Nord – Salehrad, scrie fratelui ei* în București, în ziua de 11 ianuarie 1959:

„... vă scriu câteva rânduri, din fugă, să știți despre noi că suntem sănătoși și gata să pornim spre locurile calde (Notă: după aproape 20 de ani de viață în ghețurile Siberiei de Nord – n.a.). Neliniștea, grija noastră numai bunul D-zeu o știe. Unde să ne oprim? La cine să mergem? Cine se bucură de noi? Îndoiala și grija nu am putere să v-o spun... Mă gândesc la tatăl ceresc, să-mi dăruiască putere și să pot rezista la toate câte ne mai așteaptă. Vineri, poimâine adică, la 25 ianuarie 1959, zi de duminică, ne-om porni de aici. Trebuie să mergem cu mașina până la tren și luni dimineața ne urcăm în tren și, dacă D-zeu ne ajută, peste șapte zile vom ajunge la locurile celea. Cred că ne oprim la început la Ocnița, cum va fi mai departe vom scrie pe urmă. D-voastră mai mult aicea nu scrieți...”!*

41. *Calina ZAHARIA*, din Cernăuți, care a fost împreună cu Ana Cudla în Siberia, eliberată cu un an mai înainte, scrie la 28 februarie 1959 doctorului Ion Nandriș în București:

„Domnule doctor, află că scumpele D-voastră cuvinte le-am primit la dorința domniei voastre... adică la sosirea Aniței Cudla din Siberia. Ne-au adus mare bucurie nouă, dară pentru ai D-voastră scumpi, nu vă pot scrie pe această slabă hârtie... Acuma scumpa D-voastră surioară se află la noi, împletește ceva lângă mine, la masă și îi râd ochii de bucuria așteptată de atâta timp...”

După o lună de zile, la 25 martie 1959, Calina Zaharia scrie din Cernăuți: „... D-voastră nu vă scrie Anița, dar eu vă spun că sunt tare disperați, din toate punctele de vedere... Vă închipuiți după 19 ani și ceva, copacii nu-s aceiași, au crescut mari, strâmbi și cu cioturi... dar lumea? ... copiii zic că de știau de așa ceva încă rămâneau acolo... eu mă supăr de așa cuvinte, ce știu ei ce aduce ceasul... Acum așteaptă să fie judecată (revizuirea condamnării lui Chirică Cudla din iulie 1941, soțul Aniței Cudla și tatăl copiilor)... Vasile trebuie să meargă înapoi pentru împlinirea contractului de muncă, Mitruță se cere să meargă și el ... știți D-voastră acel vierme ce trăiește în hrean, el crede că hreanul e cel mai dulce, dacă n-a gustat altceva mai bun. Ei oricum casa o primesc, și eu le zic să nu părăsească satul, că simt că și D-voastră așa o să vreți...”

Calina“

42. *Calina ZAHARIA* scrie din Cernăuți la 18 iulie 1959:

„... sora Anița a intrat în casa ei din Mahala, în ziua când a împlinit 20 de ani de când a fost ridicată, într-o noapte, și a plecat de acolo cu sila... La noi este acum un fel de Paști... Sora Anița e în cuibul ei, dar casa goală, pereții aproape dărâmați... dar cel ce a făcut are parte să mai facă... Vitele trăiesc și hulubii oftează. Timpul pe la noi e tare, tare cald. Cred că e mai aproape de soare, de cum a fost. Ei, domnu doctor, domnu doctor!

Calina.“

* Lui Ionică Nandriș (n. red.).

** Anița Cudla, la îndemnul fratelui său, dr. Ion Nandriș, și-a scris povestea tragică a vieții sale care, peste ani, a fost publicată de nepotul ei, dr. Gheorghe Nandriș din Sibiu.

Fruzina CUDLA, născută Doruș, tânăra soție a celui mai mic nepot, Toader, scrie din Mahala, la 8 noiembrie 1962, unchiului ei* din București:

*Foaie verde foi de tei
Eu pun mâna pe condei
Și condeiu pe hârtie
Și cu drag încep a scrie
Pe hârtie albioară
Cu dor de la inimioară
Și vă scriu mărunț și bine
Ca să știți că-i de la mine
Dar la rândul de mai jos
Eu vă rog tare frumos
Să primiți a mea scrisoare
Fără nici o supărare.*

Iar eu, uncheșule Ionică, de-amu nu lucrez, căci sunt în dicret** căci avem un fecioraș, pe care îl cheamă Gheorghe, el e de-amu mare, pe data de 14 noiembrie are două luni și-i tare isteț...”

Cele scrise mai sus sunt mici crâmpoie culese din multe scrisori, departe de a fi complete și bine rânduite, despre viața unu sat românesc de la margine de neam, căzut în robie rusească și care, supus tehnicii moderne rusești de distrugere, luptă să nu moară. De-a lungul secolelor acest sat românesc a rezistat tuturor încercărilor de deznăționalizare. Această veche așezare moldovenească – satul nostru Mahala – ar fi meritat ceva mai mult decât am putut noi face. Dar vitregia vremurilor, lăcomia, răutatea și prostia oamenilor n-au permis. Pe măsură ce vom putea urmări întâmplările de-acolo, le vom așterne pe hârtie. De vom mai găsi noi date și documente în legătură cu satul nostru și pe cât sănătatea și viața ne va permite vom completa însemnările de față.

*

* *

Când, la începutul lui iulie 1941, ne-am întors acasă, după eliberarea Bucovinei de miazănoapte, am găsit, cum am mai amintit, un adevărat dezastru în satul nostru Mahala. Mai bine de *o treime din populația satului* (subl. red.) de 6 500 suflete deportate de ruși. În felul acesta a fost nimicită partea cea <mai> de nădejde a populației, fiindcă rușii au ridicat numai familii de baștină, de adevărată valoare etnică, morală și socială. Iar populația rămasă <era> cuprinsă de durere, groază și deznădejde. După ce lumea s-a mai liniștit, i-am rugat ca cine vrea să puie pe hârtie întâmplări, fapte adevărate din viața lor și a satului din timpul ocupației bolșevice. Nu e obligat să iscălească cine se teme. După un scurt timp oamenii mi-au adus caiete, hârtii, care cum a putut, cu descrieri de întâmplări din acea vreme. Și toți cu iscălituri. Dar atunci, fiind ocupat cu alte treburi, n-am avut timp să le citesc. După mai bine de 20 ani, le-am descoperit într-un geamantan printre niște cărți. Voi reda mai jos o parte

* Dr. Ion Nandriș, autorul monografiei (n. red.).

** Concediu de leghuzie (n.a.).

dintre aceste însemnări, ca documente ale vremii. Cei mai mulți dintre ei își dorm somnul veșniciei în multe și depărtate locuri ale pământului și unii în pământ străin.

1. *Costache HOSTIUC*: „Nimeni nu se aștepta ca în vreme de pace Bucovina să fie luată de ruși în vara ceea din 1940. Sătenii nu erau pregătiți... preoții, învățătorii, jandarmii au fugit și n-au spus un cuvânt oamenilor: nici ce se întâmplă, nici ce să facă...

Oamenii cum au auzit că rușii au intrat în țară, în vinerea dinaintea Sâncetru-lui, au lepădat lucrul de pe ogoare. Se strâneau grămadă, se sfătuiau nu fără grijă de ce se va întâmpla și ce să facă...

Înspre seară pe șoseaua dinspre Boian a început să curgă armata rusească. Locuitori din satele ucrainene Rarancea și Toporăuți, mai departe de șleah* <...> au sosit cu steaguri roșii înaintea armatei bolșevice, trecând prin satul nostru. Acești ucraineni cântau cântecele lor, înjurau și batjocorau tot ce e românesc, aruncând mahalenilor vorbe urâte. Armata roșie nu vorbea cu nimeni nimic, nu lua nimic, nu cerea nimic... au venit apoi, în urma armatei roșii, milițienii <...> lepădături... căutau să fie ordine. Veneau pe la casele oamenilor, mâncau la oameni, cereau băutură, și dacă nu le dădeai erai îndată bănuț de dușman al lor și te arestau... În fiecare sat s-a făcut așa-zisul sfat popular, în locul primăriilor... Veneticii comuniști, ascunși, din satul nostru, s-au purtat mai rău ca rușii. Gheorghe Dimitriuc – prima generație de ucrainean venetic în sat – a rupt partea albastră și galbenă din steagul românesc și-a pus steag roșu la primărie... și tot el a dus arhiva primăriei la Sadagura și a dat-o rușilor și a și făcut un sfat popular cu el în frunte și alți doi bărbați și două femei din sat, fără să-i întrebe. Dar acești bărbați și mai ales cele două femei, Leahu Domnica și Ana Mosoriucă, l-au batjocorit, cum a îndrăznit să le puie în acel sfat și n-au voit cu nici un chip să primească. Și Gheorghe Dimitriuc a căzut din mărire.”

Familia Dimitriuc avea tată ucrainean, venit ca servitor la familia Ursache din Mahala, și mama româncă din sat. Acest Gheorghe Dimitriuc e fratele celebrului ministru din guvernul Antonescu, care trăiește azi ca refugiat în Călărași și cu numele de Dimitrescu. Mai are un frate, fost prefect de Rădăuți, și apoi inspector general la Interne. Iată cum ajung străinii la noi să ne conducă: întâi prin servilism, apoi prin îndrăznești și obrăznicii se ridică sus.

Ion Ghica într-o scrisoare către Vasile Alecsandri scrie: „... din natură, românul este modest, chiar sfios... și de i se poate imputa ceva, ar fi că nu are destulă încredere într-însul. El prețuiește mai mult decât pare. Nu este lăudăros, nici pretențios... Ori de câte ori am văzut la noi în țară un fanfaron, un om care se crede mai mult decât este ... am avut ocazie să mă conving că era de viță străină”.

E mare adevăr. Și *Costache HOSTIUC* scrie mai departe: „... cel dintâi secretar comunal sub ruși a fost la noi în sat un ucrainean din Șubraneți, cu numele moldovan... a fost un om foarte bun ... a căutat să acopere pe toți dar a fost dat afară și urmărit. Omul se ascundea în sat pe la unii gospodari... la urmă a încercat să treacă granița în România și a fost împușcat de ruși la graniță...” Ce semnificativ destin! Au urmat, ca secretari, oameni din sat, ca Boiciuc Ion, Axani Ion, Ieremia Vasile, toți s-au purtat cu oamenii foarte rău, i-au prigonit pe cei mai cumsecade gospodari din sat... erau conduși de la spate de jandarmul Glaubach Herșcu, adus din Cernăuți.

„Biserica la început a fost lăsată în pace, scrie Costache Hostiuc. Preoții toți au fugit din sat... gospodarii au găsit în comuna Rachitna, din Basarabia, unde biserica

* Șosea (n. red.).

a fost închisă, un preot bătrân, Leon Sorocean, și l-au adus ca preot în Mahala. Sătenii s-au angajat să-i dea locuință, un salariu de-ajuns să-i asigure existența, să întrețină biserica, să plătească impozitele pe biserică, care erau foarte mari și ... veniturile colaterale. Cel care s-a îngrijit mai mult de biserică a fost Dumitru Huzun, deportat apoi cu întreaga familie. Și de atunci nu se mai știe nimic de ei. Unii dintre conducătorii comuniști din sat, ca Vasile Ieremia, Ion Boiciuc au fost mai comuniști decât rușii. Ei au încercat să închidă biserica, spuneau vorbe urâte despre Dumnezeu, despre biserică, despre preoți, căutau să înfricoșeze oamenii, dar ei (oamenii – n.n.) tăceau, răbdau, îngrijeau biserica. Ca să nu fie pricină de închidere, plăteau impozitele, tot mai mari, întrețineau pe preot, mergeau regulat la biserică...

Școala – învățătorii s-au retras odată cu armata română... au rămas în sat învățătorul Cova Iordache, om în vârstă și bolnav, și Grigore Ermeliuc, învățător de ani de zile în Mahala, ucrainean cum spunea, din Basarabia, comuna Briceni, și mare comunist, care nu s-a trădat cu nimic tot timpul. Ca la prima ședință de partid, în Casa Națională, să declare că el este din Kamenet-Podolski, din Rusia, și e vechi membru al partidului comunist. Rușii au adus nouă învățători evrei din Cernăuți, foști avocați sau funcționari etc. În școală s-a învățat limba rusă, ucraineană și limba moldovenească cu alfabet chirilic. Intrarea preotului în școală, ca și rugăciunea, a fost oprită. Copiii însă nu se țineau de această poruncă și în fiecare dimineață, la începutul orei de învățământ, spuneau mai departe «Tatăl nostru». Așa, de pildă, elevul Aurel Todiraș a lui Prohir, din clasa a patra, venea dimineața în clasă, striga: drepti pentru rugăciune, și așteptau așa până se deschidea ușa și intra învățătorul, atunci copiii cântau în cor «Tatăl nostru». Învățătorul se retrăgea și aștepta afară până copiii sfârșeau rugăciunea. Acest copil a fost dat afară din școală. Elevul Paulovici Petru a lui Pintilie a aruncat cu o bucată de cărămidă în bustul lui Stalin din școală. La anchetă nici un copil nu l-a spus pe cel vinovat...”

2. **BUJNITĂ** Ion scrie: „...În primăvara anului 1941 rușii au început să aducă armată mai multă, tunuri, avioane, mașini. În Mahala au început să lucreze la un aeroport pe 246 fâlcii din ogoarele oamenilor, pe care nu l-au mai isprăvit. Chiar bolșevicii au început să vorbească de război și spuneau că ei sunt așa de tari, că nu se tem de nimeni și în câteva zile ajung la Berlin și București. Oamenii tăceau și așteptau ziua aceea. În duminica de 22 iunie 1941 am fost treziți din somn de niște explozii puternice, venite dinspre Cernăuți... avioane cu cruce au zburat deasupra satului nostru... autoritățile sovietice, și mai ales capii comuniști din sat, căutau să liniștească lumea spunând că sunt numai niște manevre ... când unul din șefii comuniști din sat a întrebat la telefon raionul Sadagura... că unde e armata de neînving, că populația e neliniștită, ... el a fost imediat destituit. Oamenii tăceau și se uitau la cer... în duminica aceea de 22 iunie 1941, biserica n-a putut cuprinde norodul ce-a venit și doar biserica e mare... Când în ziua de 5 iulie 1941 cele dintâi patrulare românești au trecut Prutul cu bărci, la Horecea, sătenii din Mahala au ieșit înaintea lor cu steagul tricolor, dând ajutor la prinderea unor fugari sau spioni din armata roșie. Ajunși în sat, femeile i-au primit pe ostașii români cu mâncare caldă, bărbații luând armele ostașilor au făcut patrularea mai departe lăsându-i pe ostași să se odihnească puțin... Unii oameni din sat, cu primejdia vieții lor, au salvat trei magazine de ale bolșevicilor pline cu muniții și provizii, pe care rușii în retragerea lor le-au dat foc...”

3. *CHELBEA* Ion scrie: „... un timp biserica n-a avut preot – șase săptămâni la început. Oamenii tot mergeau duminica la biserică, și în zilele de sărbătoare aprindeau lumânări pe la icoane, ca de obicei, spuneau rugăciunile; dascălul bisericii Bodnar Ion citea din cărțile lui rugăciunile, cât îi dădeau voie canoanele... și după două ceasuri lumea se întorcea acasă de la biserică parcă mai plină de mângâiere și credință. Dacă murea cineva alergau la Cernăuți și aduceau preot pentru înmormântare. Toți copiii au fost botezați și nu s-a pomenit căsătorie fără preot. Pe urmă a fost adus preotul Leon Sorocean din Rachitna și biserica a fost deplină. După sosirea românilor, a venit și preotul Ieșan, care s-a refugiat și au făcut slujba bisericească împreună cu părintele Sorocean, care apoi s-a întors la el acasă. Sătenii i-au mulțumit și i-au dat destule daruri ca aducere aminte“...

Biserica din Mahala n-a fost închisă nici o duminică din 1940 până azi.

4. *Maria MÂNDRESCU* scrie: „... era într-o joi, 22 mai 1941, după sărbătoarea Sfântului Constantin și Elena. Ca-n fiecare dimineață m-am sculat devreme, mergeam la grajd să dau de mâncare la vite și, deodată, aud împușcături... mă reped spre gardul de la drum, nu văd nimic, mă uit peste gard în grădina vecinului și mă îngrozesc ce văd... Tânărul gospodar, bunul și harnicul Vasile Mândrescu fuge nebun prin grădină spre șes, în urma lui câțiva milițieni ruși împreună cu ajutorul de primar, Ilarion Mitrofan, alergau să-l prindă. Văzând că nu-l pot ajunge au tras cu arma în el și, vai, cel urmărit cade jos. Călăii se reped asupra lui ca niște lupi... rănitul urlă și răcnește ca un leu de durere, dar cred că mai mult de necaz și să audă și să vadă lumea din jur... se prindea cu mâinile de iarbă, scormonea cu unghiile pământul de sub el. A fost adus pe o scară în drum în fața casei noastre... ajutorul de primar, Ilarion Mitrofan, sătean cu el, striga: «taci câine, nu răcni, răgi ca un bou, lasă că vei scăpa de noi dar și noi de tine, spionule... peste puțin timp a venit o mașină și l-au ridicat și l-au dus la Cernăuți la închisoare»... Dar după două, trei ceasuri s-au auzit plânsete și vaiete ca după un mort: la vecinul nostru Vasile Mândrescu... sosise o mașină cu câțiva soldați sovietici și-au luat-o pe nevastă și cei trei copilași. Pe cei trei copilași i-au găsit bând laptele lor de dimineață și i-au urcat în mașină, cu ulcelele cu lapte într-o mână și pâinea în cealaltă mână, și s-au tot dus. Noi i-am privit prin gardul dinspre vecin. De atunci nu s-a mai auzit până azi nimic de familia lui Vasile Mândrescu. După ce s-au îndepărtat neprietenii, ne-am strâns câțiva vecini și ne sfătuiam cu groază și grăiam că așa ceva ni se poate întâmpla și nouă, apoi ne-am îndepărtat cu grijă, căci eram cu ochii în patru... Cam pe la prânz au început să se audă huruitul unor mașini intrând în sat... Bărbatul meu lasă lucrul în țarină și vine acasă și-mi spune că pe șoseaua Boian-Cernăuți și până în sat sunt mașini fără număr cu soldați ruși și unii civili. Mi se pare că rușii vor s-o șteargă îmi spune bărbatul... plecarea rușilor noi o așteptam demult, nu puteam crede că vor rămâne veșnic la noi... dar planul lor de astă dată era altul...

După ce s-a lăsat noaptea pe sat, mașinile cu lumini mari au început să intre pe ulițele satului. Vine una pe drumul nostru, noi stăteam tupilați sub gard și urmăream cu groază orice mișcare. Mașina trece, nu se oprește la noi, vine a doua, a treia, a zecea și tot vin și se îndreaptă pe toate drumurile satului... vin apoi soldați călări înarmați până în dinți de parcă s-ar pregăti pentru cine știe ce bătălie în sat. În timpul acesta intră la noi tânărul și aprigul comunist evreu, feciorul Milchii, și-mi spune pe șoptite că «s-a isprăvit cu satul nostru»... au venit rușii să ridice mai întâi pe

toți aceia ce au neamuri fugite în România și peste puțin timp satul întreg s-a făcut iad.

Mașinile mișcau cu opriri și huiet ce te înfiora în plină noapte, căci pentru fiecare casă era o mașină și mașina se oprea la poarta celui pus pe o listă pregătită dinainte.

Pe uliță n-avea voie nimeni să iasă, unii cu baterii puternice luminau drumurile ca nu cumva să fugă vreunul.

Oamenii așteptau îngroziți să audă că o mașină s-a oprit la poartă. Nimeni nu știa cine e pe listă, ei se făceau că dorm, casele erau fără lumină, și o tăcere de țințirim se lăsase pe la toate casele.

Fiecare camion avea pe lângă șofer și câte patru soldați ruși. Când mașina se oprea la poarta unei gospodării, cei din casă știau acum ce-i așteaptă, dar se făceau că dorm adânc. După ce soldați intrau în casă, și alți doi se plimbau cu arma în mână în jurul casei, ca să nu fugă nimeni. Cum intrau în casă și se făcea lumină, un soldat rus scotea din buzunar o hârtie și o citea celor din casă, în limba rusă, pe care nimeni nu o înțelegea și îi silea să iscălească un proces verbal, gata pregătit, tot în limba rusă. Pe urmă au aflat că ceea ce citea rusul pe limba lui, era un fel de act de acuzare și condamnare anticipată, fără judecată, la cinci ani muncă la un colhoz. Printre alte motive era pus și faptul că avea rude refugiate în România. După asta le spunea, printr-un interpret, să se îmbrace și să urce în camion, și că au voie să ia cu ei orice doresc.

Bărbații năcuți de durere și nenorocire, se mișcau încet, femeile își îmbrăcau copiii somnoroși, plângeau și boceau cât le ținea gura. Afară câinii urlau neîncetat și în multe părți se auzea cum răgeau vite. Din când în când răzbătea glasul răstit al soldaților ruși: «dava! dava! dava!», adică să urce mai repede în camion cu lucrurile lor. Nu le era de loc pe plac acest tărboi cu plânsete și bocete ce atrăgea atenția vecinilor. Oamenii urcați în camion aveau înfățișare groaznică ce nu se poate descrie. Lăsau în urmă casa, gospodăria, neamurile, locuri scumpe, satul lor. Bițele femei se despărteau tare greu de cuibul lor, de munca și viața lor. Sărutau pereții, ușile, sărutau vitele din grajd, își făceau cruce, băteau mătânii, ridicau ochii la cer, plini de lacrimi, șoptind rugăciuni... se întorceau din nou în casă, iar ieșeau, iar sărutau pereții, sărutau pământul în ograda lor, plângeau în hohote. Sfâșietoare despărțire.

O dată urcați în camion, mașina zbura până la Sadagura, îi depuneau și-i predau acolo, apoi se întorcea după alte victime.

Acolo, în Sadagura, bărbații erau ridicați din mijlocul familiilor lor și erau duși la Cernăuți, pentru «judecată». Femeile, copiii și unii bătrâni erau puși în vagoane de vite, claie peste grămadă, iar ușile erau închise. Săptămâni întregi aceste trenuri i-au dus până departe, în Siberia.

Casele celor deportați au fost date în supraveghere unor oameni din sat, oameni de încredere de-ai lor, ai noilor stăpâni. Unii dintre ei erau oameni buni, cinstiți și nu s-au atins de nimic. Alții au furat tot ce s-a putut.

După vreo două săptămâni, au venit colhoznicii ucraineni, din satele vecine, Jucica și Rarancea, și-au luat totul din gospodăria deportaților: vite, lucruri din casă, au desfăcut grajdurile, șurile, studolele și le-au luat. Din Mahala au fost deportate 2 432 suflete...”

5. *Gheorghe CHELBEA* scrie: „... în sat a rămas bătrânul preot, bolnav, Nicolae Tăutu, care nu mult după aceea a plecat în Germania, odată cu evacuarea nemților din Cernăuți. Președinte al sfatului popular era Huruja, un ucrainean adus din Mămăiești. Primarul, străin ca și sfătuitoarii lui din sat, îl chema mereu pe preot la primărie, și îi spunea să plece din sat, că n-au nevoie nici de biserică, nici de el... Noaptea comuniștii mergeau la casa preotului și loveau cu bastoane și pietre în ușă, în ferești, ca să-l sperie și să plece din sat... Femeile în timpul acela aveau mari drepturi și mare trecere... și femeile din Mahala și-au dat seama de lucrul acesta și-au văzut că biserica e în primejdie ... atunci s-au sfătuit și-au trimis o delegație de patru femei din sat, în frunte cu Maria Mândrescu, la comandantul rus din Sadagura, să ceară o aprobare (rușii îi ziceau decret) de funcționare a bisericii din Mahala și a rămânării în sat a preotului Nicolae Tăutu, cu dreptul de a face slujbă în biserică. Delegația a fost la Sadagura în ziua de 29 august 1940. Cu ajutorul unui tâlmaci Maria Mândrescu a arătat doleanțele femeilor din Mahala. Rusul a înțeles dorința lor, dar a încercat să le convingă că nu e nevoie de preot, nici de biserică într-un stat comunist cum este Rusia. Femeile au apărut cererea lor cum au putut și cum s-au priceput, s-au rugat, au plâns... Comandantul a făcut un proces verbal, le-a dat în mână un «decret» că părintele Tăutu e liber să rămână în Mahala și la biserica de acolo și că nimeni n-are dreptul să-l scoată din casă sau să-i facă greutăți.

Delegația de femei, în frunte cu Maria Mândrescu, s-a întors acasă cu aprobarea pe care i-a dat-o președintelui sfatului, Huruja. El s-a cam supărat că au trecut peste el, că trebuia să-i ceară lui și așa mai departe... Această aprobare a fost adusă la cunoștința celor din sat și biserica a fost lăsată în pace. În biserică, scrie Chelbea Gheorghe, fiecare se simțea mai liber, aici își spunea necazurile lui D-zeu... care singurul nu trăda nimănui suferințele și gândurile lui. (Acest țaran, Chelbea Gheorghe, era starostele bisericii. El a umblat mult la Cernăuți și aducea la nevoie câte un preot să facă slujbă religioasă în biserică în timpul când satul a rămas fără preot). Într-o duminică a venit un tânăr și inimos preot, Bujoreanu, din Cernăuți și oamenii nu vor uita cât vor trăi acea duminică și acea slujbă religioasă... preotul n-a ascultat nici de porunca sovietică care oprea ținerea de predici în biserică... preotul Viorel Bujoreanu a vorbit în duminica aceea în biserica din Mahala, și a predicat de parcă și sfinții din icoane lăcrimau, nu numai oamenii...

Au plecat apoi aproape toți preoții din Cernăuți în Germania și satul a rămas câteva săptămâni fără preot. Biserica însă era deschisă în fiecare duminică și sărbătoare, lumea venea la biserică, aprindea lumânări, spunea rugăciuni, asculta apostolul și alte cetiri ale dascălului bisericesc Ion Bodnar, și se întorceau oamenii acasă mai puternici sufletește.

Pe urmă au găsit oamenii un preot bătrân din Rachitna (Basarabia) și l-au adus în sat, având grijă de el și de biserică. Venea lume la biserica din Mahala și din alte sate vecine. Părintele Sorocean făcea, de multe ori, slujbe religioase și în a doua biserică, din Cotul-Ostriței, care era închisă ... Din când în când intrau în biserică și comuniști, fie să spioneze sau să-l roage pe D-zeu să le ajute să-l dea jos pe D-zeul lor.

Intrau și soldați sovietici în biserică, se uitau tăcuți la felul cum se făcea slujba religioasă și plecau liniștiți... Într-o zi, a intrat un ofițer rus cu doi soldați, – poate să

controleze – și după ce au cercetat toate icoanele s-au oprit mai mult la cea a lui Ștefan cel Mare...”

În 1910, biserica din Mahala a fost din nou zugrăvită în interior, pe cheltuiala sătenilor. Preotul fiind nou și tânăr, nu cunoștea încă spiritul satului. Când biserica a fost gata, oamenii au întrebat: „da Ștefan cel Mare unde e?” Negăsindu-l zugrăvit pe pereții bisericii, au comandat la un pictor din Cernăuți portretul lui Ștefan cel Mare, în mărime aproape naturală, l-au înrămat frumos și atârână și azi pe peretele bisericii*. Nu știu cum s-a păstrat, dar există și azi în sat cultul lui Ștefan cel Mare.

---

* La sfârșitul anilor '80, făcându-se reparație în biserică, sub păstoria unui preot tânăr promoscovit, pe jumătate rutenizat, numit în locul Prea Cucernicului preot român Dumitru Bivolaru, trecut la cele veșnice (despre Sfinția Sa vorbește cu căldură și dr. Ionică Nandriș în monografia sa), au dispărut multe icoane vechi, românești, acestea fiind înlocuite cu altele noi, rusești, kitsch-uri fără valoare istorică sau de artă bisericească. Și icoana lui Ștefan cel Mare era cât pe ce să se „piardă”, dacă nu interveneau sătenii mai luminați, care-i știau prețul și locul de cinste în biserica unui sat care a fost moșie voievodală, făcută chiar de Ștefan însuși danie propriei ctitorii – Sfintei Mănăstiri Putna (n. red.).

Folclor bucovinean

FOLCLOR DIN SATUL DINĂUȚI DE LÂNGĂ NOUA-SULIȚĂ*

Balada păstorească

Ciulinul

(două variante)

Frunză de năgară,
Coboară, coboară
Pe drum lung de cară,
Pe drum din Hotin
Înspre casă vin
Doi tineri ciobani,
Feciori de mocani:
Unul mustăcios,
Nant și-ntunecos;
Altul tinerel,
Tras printr-un inel.
Baciul mustăcios,
Nant și-ntunecos,
Cum mergea, mergea,
Gând hiclean urzea
Că cel tinerel,
Tras printr-un inel,
Azi la iarmaroc
A avut noroc:
Turma-o neguțat,
Bani grei o luat,
Devenind bogat.
Cum mergeau în doi,
La un clin de-ogor,
Baciul mustăcios,
La suflet cânos,
Pasul contenește,
Baltașul rotește
Și mi ți-l lovește

Pe cel tinerel
La retezul capului,
Unde-i greu voinicului.
Baciul tinerel,
Tras printr-un inel,
La pământ căde
Și-iată că vede
Cum se cotele,
De pe hat pe hat,
Un ciulin uscat,
Și-așa l-o rugat:
– Ciuline, fârtate,
Tu vii de departe,
Fii martor că mor,
În câmp de mohor,
Lovit pe la spate
Și cu nedreptate.
Să spui să mă-ngroape
Nu-n țințirim, departe,
Da pe dealul cel mare,
Unde-am păscut mioare;
De aici,
De faci ochii roată
Cuprinzi lumea toată
Și vezi oi păscând
Și ciobani doinind;
Vezi plugari arând,
Fete secerând,
Și flăcăi horind...

---

* Din manuscrisul pregătit pentru tipar *Folclor din satul Dinăuți* de prof. dr. Ion Bejenaru.

Baciul mustăcios,
 Nant și-ntunecos,
 Ruga-i asculta,
 La ciulin privea,
 Triumfător râdea
 Și astfel grăia:
 „Jură, Lună, jură,
 Vezi tu cum mă fură?“
 „Las' să jure stelele
 Că ies toate serile!...“
 Banii toți lua,
 În pungă-i băga,
 Spre casă pornea
 Și mergea, mergea,
 Pân' la han se-oprea –
 Hanul Patru Crâșme*.
 Aci poposește,
 Bea și chefuiește
 De cum înserează
 Până înnoptează,
 Pân' ce alba zi
 Iarăși năstăni**.

Anul 1949. Inf. Fedot Seredencu, 35 de ani.

*
*   *

Verde de sacară,
 Într-o zi de vară
 Coboară, coboară
 Pe drum lung de țară,
 Din Hotin spre sat
 Un faeton bogat.
 Da-n faeton ședea
 Cu nevastă-sa
 Un chiabur fâlos,
 Gros și-ntunecos –
 Putred de bogat,
 Cum nu-i altu-n sat.
 Cum mergeau glumind,
 Veseli șuguind,
 Văd colea pe hat
 Un ciulin uscat,
 Cum îl mână vântul,
 Măsurând pământul.
 Chiaburu-l privește

Și râde hoțeste.
 Femeia-l vedea
 Și mi-l întreba,
 De ce el râdea?...
 – Râd că îmi ești dragă,
 Și-ești tânără – o fragă,
 Amândoi ne iubim
 Și ne potrivim
 Ca doi hulubași
 Mici și drăgălași.
 Însă nevasta
 Vorba nu-i credea
 Și iar l-întreba.
 Bărbatu-i zâmbește
 Și astfel grăiește:
 – Iaca vezi pe hat
 Un ciulin uscat?
 El îmi amintește
 De-o veche poveste...
 Atunci nevastă-sa
 Astfel îi grăia:
 – Dragul meu barbat,
 De când ne-am luat
 Nu te-am înșelat,
 Cuvântu nu ți-am călcat,
 D-amu eu văz bine
 Nu-ș ce-ascunzi de mine.
 Pentru Dumnezeu,
 Spune s-știi și eu!...
 Bărbatu se muie
 Și drept îi grăie,
 Că în tinereță,
 Într-o zi de narță,
 Zi de iarmaroc,
 Taman pe-aist loc,
 Pe-aist clin de-ogor,
 A făcut omor.
 Ciobanul când murea
 Un ciulin vedea
 Și martor mi-l lua.
 Femeia, cum auzea,
 Tare se-ngrozea,
 Din ochi lăcrăma,
 Păru-și despletă
 Și din rost grăia:
 – Oh, hiclean barbat,

* Localitate nu departe de Hotin.

** I.A năstăni – a se ivi, a începe.

Cum m-am înşalat:
Te-avui drăgălaş –
Da tu eşti ucigaş;
Mâna ta barbată
De sânge-i pătată.
Mâne ori poimâne
Îi lovi şi-n mine.
De azi – pe vecie –
Nu-ţi mai sunt soţie;
Te-oi spune la lege,

Vie, să te lege,
Du-te la-nchisoare,
Cu butuci la picioare,
La mâni cu cătuşe.
Carnea ta să pice,
Viermii te mănânce.
De viu să putrezeşti –
Blestemat om eşti!

Anul 1988. Inf. Ana Bejenaru, 85 de ani.

BALADE GENERALE

1. Nevasta plecată de la bărbat *Fuge-o nevestică...*

Frunzuliţă rugi de mure,
Pe sub deal, pe sub pădure
Fuge-o nevestică-n lume
Of, ce viaţă amară*
Fuge-o nevestică-n lume
Fugărită de bărbat.
Cu pruncul nebotezat.
Pruncul plânge tare, tare
În braţele mamei sale.
– Taci, copile, nu mai plânge,
Nu vărsa lacrimi de sânge
Că pădurea-i tare mare
Şi ne-or ieşi hoţi în cale...
Bine vorba nu sfârşe,
Hoţi-n cale îi ieşe.
– Pune pruncul la pământ
Şi stai cu noi la cuvânt.
– Pruncul la pământ n-oi pune
Şi cuvântul nu mi-oi spune,
C-aista-i sângele meu
Şi mă tem de Dumnezeu.
– Hai şi-om tăie un pălănaş

Şi-om face un legănaş,
Şi vântul când a sufla,
Copilaşu-a legăna;
Ploaia mi l-a spăla,
Sfântu Soare l-a usca,
Păsările i-or cânta,
De i-a păre că-i maică-sa.
Şi-a ploua ploaie caldă –
I-a păre că mama-l scaldă;
Şi-a ploua ploaie dulce –
I-a păre că tată suge.
Şi copilul-a creşte mare
Şi n-a şti că mamă are,
Of, ce viaţă amară!...

Anul 1960. Inf. Ileana Caulea, 22 de ani.

* Se repetă după fiecare pereche de versuri.

2. Soacra rea

A-nsurat maica feciorul

A-nsurat maica feciorul
Și tare nu-și iubea
Tânăra nevastă.
Și-a trimis feciorul
În drumuri, departe.
– Da tu, nevestică,
Du-te-n câmp la inu.
Dacă-i smulge inul,
Să te-ntorci acasă;
Dacă nu l-îi smulge,
Acasă să nu vii...
Merge nora-n câmpu,
Smulge inul, smulge,
Dară nu-l termină.
I-a făcut pe voie –
Înnoptase-n câmpu.
În genunchi se roagă
Și-n plop se preschimbă –
Subțirel și nantu –
Cât ți-i povârnișul,
Cu verzi frunzulițe,
Tinere mlădițe...

*
*   *

Vine fiu-acasă,
Și-i cade la picioare:
– Ah, măicuță dragă,
Unde mi-i nevasta?...
– Nu știu, feciorașe,
Nu știu ce să-ți spunu,
Unde ți-i nevasta!...
Amu-o ieșit din casă.
– Draga mea măicuță,
Cât eu am umblatu
În Țara Nemțească
În Țara Turcească

N-am văzut, măicuță,
Plop așa cum este
Pe ogorul nostru:
Subțirel și nantu –
Cât ți-i povârnișul,
Cu verzi frunzulițe,
Tinere mlădițe!...
– Ascute, fiule, barda
Și du-te pe-ogoru,
Taie plopul cela.
Fiu-a mers în câmpu
Și-a lovit cu barda –
Plopul s-a plecatu;
A lovit ș-a doua –
Plopul a grăitu:
– Nu mă tăie, bărbate,
Nu mă tăie, iubite,
Că eu nu sunt plopul,
Ci-s a ta nevastă!
– De-mi erai nevastă,
Ai fi stat acasă
Și-ai fi gospodăritu.
– Cum să stau acasă,
Să gospodărescu,
Dac'a ta măicuță
M-o-alungat de-acasă?!...
– Ah, măicuță dragă,
Tu ești fără suflet:
Tu copil străin
Tare-obijduiești!...

21 ianuarie 1972. Inf. Ana Bejenaru, 68 de ani.

3. Amorezul otrăvit *Vălenaș*

Frunză verde de lemn dulce,
Vălenaș, nu te mai duce.
Lasă-ți mândrele la dracu,
Ele ți-or mânca și capul!...
(Ele ți-or lua și capu).
– Taci, mămuc', nu mă sfădi,
C-așa împlă tinerii:
Cu anii și cu lunile,
Pân' s-or sfârși și zilele...

*
*   *

Vălenaș, mândru băiat,
De maica n-o ascultat:
Chica neagră-o pieptănat,
Pe Bălan l-o-ncălecat,
Pe uliță l-o plimbat
Și la mândre o plecat.
Mândrele când l-au văzut,
Toate-n cale i-au ieșit
Și din gură i-au grăit:
– Vălenaș, hai până-n casă,
Că-s bucatele pe masă
Și mândrele sânt frumoase.
Una poarta-i deschidea,
Una calu-i priponea,
Una fân la cal ducea,
Una ușa-i deschidea,
Două masa-i pregăteau,
Punând blide lângă blide:
Găini fripte, rumenite,
Pe dinăuntru otrăvite.
Vălenaș în casă-o-ntrat,
La masă s-o așezat,
Un pahar o închinat,
Din bucate o gustat –
Lumea i s-o-ntunecat,
De două ori a oftat;
A gustat de două ori
Ș-a oftat de nouă ori;
A gustat a treia oară
Și-a ieșit pe prispă-afară.
– Stai, Vălene, nu te duce,

Că ți-om da totul ce-ți place:
Buze moi de sărutat,
Trupușor de dezmiardat...
Vălenaș le răspundea:
– Nu-mi dați pernă să mă culc;
Dați-mi calul să mă duc.
Eu mai mult nu pot ședeă,
Eu mă-ntorc la maică-mea...
Pe Bălan l-o-ncălecat
Și la maică-sa-o plecat.
Cum acasă ajungea,
Măicuței așa-i grăia:
– Deschide, maică, portița,
Că mi-s gata zilele...
– Să-ți deschidă mândrele
(Să-ți deschidă curvele;
Lasă-ți deschidă curvele)
Ce ți-au luat zilele.
– Maică, nu mă blestema
Că n-ajung dimineța.
Vălenaș s-a supărat,
Cu picioru-n poartă-a dat;
Portița i s-o deschis;
Pe Bălan în grajd l-o-nchis.
În casă cum o întrat,
De măicuța s-o rugat:
– Așterne, mamă, patu,
Tare rău mă doare capu;
Pune, maică, perina –
Rău mă doare inima!...
Na, măicuță, doi creițari
Și du-te la clopotari:
Pe când zorile-or zori,
Zilele mi s-or sfârși
Și-el să tragă clopote...
Maica din ochi lăcrăma
Și din gură blestema:
– Curvelor și haitelor,
Mi-ați gătitu feciorașul!...

*
*   *

Pe la jumătat' de noapte

Vălenaș trăgea de moarte;
Pe când zorile zoreau,
Suflețelul slobozea.
Când soarele răsărea,
Maica pe-afară-l bocea...
Cântă cucul sus pe grindă,
Pe Vălenaș îl scot în tindă;
Cântă cucul sus pe casă,
Pe Vălenaș îl scot din casă;
Cântă cucul sus pe nuc,
Pe Vălenaș pe sus îl duc.
Nucu-i nant și frunza rară,
Pe Vălenaș îl îngropară.
La cap i-au pus cruce albă,
Că i-au fostu lumea dragă,

I-a fost dragă și-a iubit,
Pân' de zile s-o sfârșit.
Cucul cântă, se rotește,
Pe Vălenaș mama-l bocește:
„Frunzuliță lemn uscat,
Vălenaș, mândru băiat,
De maica n-ai ascultat
Și dragostea te-a stricat;
Mândrelor te-ai potrivit –
Mândrele te-au otrăvit.
Feciorașu-a putrezi,
Maica de dor s-a topi!...”

Anul 1949. Inf. Fedot Seredencu, 35 de ani.

O FORMĂ DE HIPERCORECTITUDINE: EVITAREA ELIZIUNII

În limba română s-a impus, probabil de la începutul istoriei sale, evitarea rostirii separate a două cuvinte alăturate dintre care unul se termină cu o vocală, iar celălalt începe cu o vocală. Prin eliziune se sacrifică, dacă se poate spune așa, o vocală, finală sau inițială, care, dacă ar fi rostită în primul cuvânt sau al doilea dintre cele care se întâlnesc în mod spontan în pronunție, s-ar produce *un hiat*, o întâlnire incomodă și dezagreabilă de sunete identice sau înrudite ca modalitate de articulație fonetică. De aceea, nimeni nu mai spune (cum nu va fi spus nici mai înainte) *se a dus*, ci *s-a dus*, nici *mă a văzut*, ci *m-a văzut*.

Tot astfel, nu este în tradiția fonetică și sintactică a limbii române să se rostească *să îmi spui*, *să nu îți dau*, *să îi ceri* etc.

Totuși, în limba română nu procedează de fiecare dată la fel, ceea ce înseamnă că hiatul este tolerat în lanțul sintactic din flexiunea verbală, când eliziunea vocalică ar afecta înțelesul verbului. El *a dus* este altceva din punct de vedere gramatical și semantic decât *el a adus*, *a adunat*, *a aflat* etc., hiatul neputând fi ocolit în această situație. Eliziunea este un fenomen fonetic asociat organic cu fenomenul sintactic, determinat de preocuparea de a evita hiatul, simțit ca un procedeu greoi și incomod de exprimare. Iar dacă vrem să facem concesii unei explicații și deci unei motivații estetice a procedurii în discuție, vom putea invoca, deși fără prea multă convingere și imixiunea unui factor estetic, ce s-ar putea numi *dizarmonie*, așadar pronunție *inestetică*. Oscilăm însă când spunem *n-a venit* și *nu a venit*, *n-are* și *nu are*, unde eliziunea lui *u* final, neavând influență asupra înțelesului verbului următor, ambele forme sunt corecte, deci în conformitate cu norma. Tot astfel se rostește și se scrie în românește *să-mi spui*, *să-ți dau*, *să-i ceri*, *s-o vad* etc., când al doilea element al îmbinării începe cu *-î* (din *îmi*, *îți*, *îi*, *își*) sau cu pronumele feminin *o*, precedat de *să*. Să adăugăm, fie în treacăt, că tendința spre comoditate a pronunției, fapt ce duce și la o rostire mai armonioasă, se manifestă sub aspect fonetic, în mai multe limbi neînrudite genealogic, ceea ce înseamnă că ea reprezintă o trăsătură generală a limbajului uman. În franceză, de pildă, se spune *mon ami*, cum și este de așteptat, dar, pentru a evita cacofonia provocată de întâlnirea dintre vocale de același fel, se spune, la feminin, tot *mon amie*, ceea ce ar fi în românește... *prietenu meu*, adică o abatere morfologică de dragul eufoniei. În maghiară, aceeași tendință merge și mai departe. În această limbă nu se tolerează succesiunea unui grup consonantic de două elemente la începutul cuvântului. De aceea, un neologism ca lat. *schola* este integrat în maghiară sub forma *iskola*, cu un *i* protetic. De altfel, și unele limbi romanice

cunosc acest procedeu în stadiul evoluției lor finale din latină la limbile naționale. Același substantiv dat ca exemplu mai înainte devine în spaniolă *escuela*, iar în franceză *école* ca și în latină *stabulum*, care a dat în sp. *establo*, în fr. *étable*. Tot astfel lat. *status*, pe care îl regăsim în sp. *estad*, în fr. *état* etc.

În ultima vreme însă este tot mai evidentă tendința de a evita eliziunea acolo unde tradiția a fixat rostirea și prin scrierea prin eliziunea cuvintelor alăturate. Iată doar câteva exemple din literatura eseistică și din publicațiile recente:

...*vorsă îl facă președinte* („Cotidianul“ nr.272[1317], 20 XI.1995, p.8); *ți se dau global bani cu care să îți plătești transportul* – (ibid.); ...*era firesc să îi aparțină* (R.H. Patapievici, *Zbor în bătaia săgeții* (1994, p.167), și tot la același autor și în aceeași lucrare: *mi-a fost greu să îl explic* (p.169); *am meritat să îl iubesc* (p.172); *când nu reușesc să îmi amintesc* (p.180); *a nu îți aminti nu este numai un gol* (p. 181); *când omul nu își amintește, ceva se degradează în el* (p.cit) etc. Paralel cu acestea, autorul scrie însă: *chiar și faptul că nu-mi pot aminti* (ibid.); *nu îndrăzneam să-mi reprezint mântuirea* (ibid). Altele exemple de același gen: *Ce blestem apasă pe creștetul românilor, ca fiecare răspântie a istoriei să îi aștepte, cu ciomagul gata pregătit, astfel de creaturi infernale* („România literară“, 1996, nr.10, p.2). Și tot în aceeași revistă și pe aceeași pagină: *după aceea au început să își arate tot mai nerușinat adevăratul chip; În clipa în care au început să îl atace pe binefăcătorul și protectorul lor improvizat, am știut că vor veni zile grele.*

Asemenea fenomene intră în categoria construcțiilor pe care le-am putea integra în ceea ce s-ar numi *hipercorectitudine grafică*. Determinarea *grafică* este necesară, deoarece, după cât se pare, procesul discutat nu este frecvent în varianta vorbită a limbii, căci rostirea independentă a cuvintelor alăturate din astfel de grupări ar suna pedant și chiar bizar, ceea ce ar șoca spiritul și structura fonetică a limbii române. În scris însă, preocuparea de a evita procedeu sintactic în discuție pornește de la impresia că el ține de registrul popular-familiar, și nu de cel îngrijit, cultivat, al exprimării scrise. În felul acesta se creează o deosebire de prisos între varianta orală și naturală a exprimării și cea scrisă și artificială, care se suprapune normei. Această variantă din urmă înfruntă, prin caracterul ei supranormat și hipercorect, uzul, opunându-i un procedeu livresc și neviabil.

Chiar și prea multă gramatică strică uneori...

NEOLOGISME ȘI/SAU BARBARISME?

A spune că limba este supusă evoluției și înnoirilor, și nu mai puțin pierderilor ca și tot ceea ce ne înconjoară, înseamnă a repeta o banalitate din domeniul evidenței. Cine vrea să se convingă de acest lucru n-are decât să compare limba textelor scrise acum 200-300 de ani cu limba scrisă și vorbită de azi. Dar nici nu e nevoie să mergem atât de departe în trecut. Putem face apel la texte din ultimele decenii, ba chiar la exemple foarte recente. Unul dintre acestea este verbul *implementa*, adoptat din franceză, și care face o strălucită carieră, eliminând corespondentele lui, vii până mai ieri, *a introduce*, *a aplica*, *a pune în practică*, simțite dintr-o dată și pe nedrept învechite și deci improprii.

Fapte similare, cu o istorie ceva mai veche, dar care nu trece, probabil, de 50-60 de ani, se găsesc din abundență în limba noastră scrisă, detectabile, evident și în exprimarea orală. Avem a face cu împrumuturi din limbile occidentale, din franceză și în mare parte, și din engleză, în ultima perioadă, dar și cu creații autohtone, din care voi aminti, la sfârșit, un exemplu dintre cele mai tipice.

De notat, în sensul celor enunțate la început, că noi nu mai suntem martori, de-o bucată de vreme, la *schimbări, transformări, modificări*, ci la *mutații* (ca și francezii, de altfel, pe care îi copiem); o lucrare, o acțiune nu *începe*, ci *debutează, demarează, antamează*, eventual, apoi nu *se mai desfășoară*, ci *derulează*. Dacă s-a ajuns la capătul ei, atunci ea nu *se termină*, nu *se încheie*, ci *se finalizează*. Noi nu mai *repetăm, reluăm* sau *reafirmăm* ceva spus mai înainte, ci *reiterăm*. Și ca să fim în pas cu moda, spunem, cu totul greșit, că ministrii, și nu numai ei, nu *sunt numiți* în ultimul timp, ci *nominalizați*, de parcă ar fi actori *propuși* de un comitet special din S.U.A. pentru obținerea unui premiu. Pe de altă parte, noi nu mai *vorbim* despre cineva, nu luăm atitudine *față* de cineva, ci *vizavi* de el. De fapt, exprimându-ne astfel vrem să facem uitată replica pârâtului din schița *Justiție* de I.L.Caragiale, care pârât îl informează pe judecător „că dumneaei (reclamanta) n-are niciodată o politică vizavi de mușterii“.

Dar cea mai nouă „achiziție“ sau, oricum, printre cele mai proaspete, este verbul sau cu alt termen barbarismul *lectura* (*lecturare*), utilizat frecvent în limbajul oamenilor cu școală (modică). Pentru că, alăturându-l la exemplele anterioare, oamenii au încetat de-o vreme să *citească*, ei preferă să *lectureze* cărțile, revistele etc.

Inovațiile de acest gen se explică, la rigoare, chiar dacă nu se justifică în fapt. Căci o dată ce există în limbă neologismul *lector* sinonim cu *cititor* și dacă actul citirii se mai numește și *lectură*, iar locul destinat contractului cu cartea, organizat oficial, poartă numele de *sală de lectură*, atunci, teoretic, este de așteptat să se formeze și un verb de la tema neologică. Așa s-a creat *a lectura* pe sol lingvistic românesc, un produs (neinspirat și de prisos) al fanteziei lingvistice naționale. Verbul este întrebuințat și sub forma substantivală a infinitivului. Se pot auzi și citi nu o dată formulări ca: după **lecturarea materialului**; *articolul a fost dat spre lecturare* etc. *Citirea*, eventual *lectura* materialului ar fi fost într-un totu la locul lor în situațiile de mai sus.

De ce atunci *lectură* și *lecturare*? Explicația este de natură subiectivă. Vorbitorul (autorul) evită termenul tradițional și consacrat de parcă acesta ar fi insuficient de propriu, ceea ce este o impresie falsă. Factorul principal este, în realitate, sentimentul vorbitorului (autorului) că a *lectura* sună mai distins și, prin urmare, cel ce recurge la formații de acest fel poate apărea în ochii altora, ascultători sau cititori, drept un intelectual mai rafinat, dovadă mijloacele de exprimare de care dispune și care nu sunt acelea ale limbii comune și ale omului de rând. O altă explicație mai simplă ar trebui căutată în spiritul de imitație. Auzind cuvântul rostit de altcineva, vorbitorul crede că ceva s-a schimbat în vocabularul românesc în mai bine, mai corect, astfel încât termenul uzual până mai ieri a cedat locul altuia, mai potrivit și a cărui folosire devine obligatorie.

Depart de a mă declara apărătorul unei concepții puriste, căci neologismele, împrumuturi sau creații interne, răspund unei necesități reale în procesul de înnoire și nuanțare a mijloacelor lingvistice, nu sunt convins totuși că limba română trebuie îmbogățită fără discernământ pe această cale artificială și improprie ei. Există multe alte căi pe care ea poate păși spre acest scop, fără a fi supusă riscului de a se înstrăina de structurile ei tradiționale, cedând prea ușor în fața modei, adică a snobismului lingvistic.

FILOSOFIE SAU FILOZOFIE?

Deși normele ortografice actuale recomandă să se scrie *filozofie*, *filozof*, deci cu *z*, și nu *filosofie*, *filosof*, cu *s*, mulți oameni de cultură, cu deosebire criticii literari, folosesc varianta cu *s*. Argumentele acestora, care și rostesc uneori substantivele în discuție cu *s*, nu cu *z*, ar fi următoarele:

- 1) Scrierea cu *s* corespunde tradiției noastre ortografice mai vechi. Ea a fost oficializată la începutul secolului și reactualizată prin normele academice din 1932.
- 2) Grafia cu *s* respectă etimologia cuvântului, așadar forma lui originară din greacă, ea fiind adoptată și de alte limbi de cultură, ca franceza, engleza, germana ș.a.
- 3) Acest din urmă argument este, în aparență, „mai științific”: *filozof*, scris cu *z*, ar putea da naștere la confuzii, deoarece al doilea element al cuvântului compus în greacă și anume *-zofos*, înseamnă în această limbă „întunerit”. În consecință, *filozof* ar putea fi interpretat de vorbitorul român ca având sensul de „iubit de întunerit”, în loc de „iubit de înțelepciune”.

Fie-mi îngăduit să afirm că primele două argumente nu sunt convingătoare, iar ultimul, cu toată aparența lui științifică, este pueril. Să le privim mai de-a-proape.

Scrierea noastră nu este, cum se știe, etimologică, ci preponderent fonetică, mai exact spus, ea este subordonată, în general, principiului fonologic, dar acest lucru din urmă nu prezintă interes în cazul de față. Este de-ajuns să invocăm principiul fonetic, potrivit căruia *s* între două vocale se pronunță cum se aude, de regulă în neologisme, ca *z*, bunăoară în *analiză*, *sinteză*, *proteză*, *viteză* etc. Celelalte limbi, la care se face referire, aplică de secole principiul etimologic în scriere, dar *s* intervocalic din exemplele date mai înainte se rostesc tot cu *z* de către vorbitorii acelor limbi. Dacă ar fi să prevaleze factorul etimologic, în detrimentul felului cum se pronunță astfel de neologisme în românește, ar trebui, pentru a fi consecvenți cu teoria în cauză, să scriem *fisică*, *fisiologie*, ba chiar să și pronunțăm așa, dat fiind că aceste substantive, și altele, împrumutate din greaca veche, se scriu în această limbă și în limbile occidentale cu *s*, potrivit etimologiei. Dar până acum nu știu să se fi gândit cineva să propună o asemenea grafie (și pronunție) în limba noastră.

În sfârșit, în legătură cu ultimul argument de natură oarecum savantă, nu există, după cât se pare, nici un pericol ca vorbitorul să confunde pe *-sofos* cu *-zofos* pentru simplul motiv că foarte puțini au în minte etimonul grecesc care ar putea să ducă la o înțelegere greșită a sensului cuvântului din cauza paronimiei, adică a unei parțiale identități fonetice între cei doi termeni.

Avem a face în astfel de împrejurări cu falsele scrupule etimologice, întemeiate pe o pretinsă motivare logică a ortografiei, cu concursul explicației strict lingvistice. Or, limba este un sistem de convenții statuate prin norme, care devin obligatorii pentru toți vorbitorii instruiți ai unei națiuni când se folosesc de limba literară (standard), cultivată și unitară. Dacă s-ar face concesii individuale în această privință, nu s-ar mai putea realiza unitatea de scriere și rostire, care este una dintre trăsăturile fundamentale ale limbii naționale ca limbă de cultură.

ȘTEFAN MUNTEANU

O NOUĂ CARTE DESPRE BUCOVINA

Într-un interval de doar 3 ani, d-l Mircea Grigoroviță „iese la rampă” cu a patra lucrare apărută la aceeași Editură Didactică și Pedagogică*. Ținând cont de conținutul precedentelor, cea de față ar putea surprinde la prima vedere. Dacă luăm însă în considerare larga paletă a preocupărilor de până acum ale autorului, diversitatea și temeinicia cunoștințelor sale despre Bucovina (este unul dintre cei mai documentați

cercetători în materie), apariția ei devine explicabilă. De fapt, o asemenea carte se cerea scrisă ca replică la numeroasele luări de poziție, părtinitoare, ale unor (mai mult sau mai puțin) specialiști din străinătate. Profesorul Mircea Grigoroviță a considerat ca o datorie de conștiință să-și exprime opinia în legătură cu această mult controversată problemă. Ca să-i înțelegem complexitatea, să ne gândim că în prezent există trei institute specializate care se ocupă de istoria și cultura Bucovinei și fiecare își apără propria poziție. Autorul arată însă că „adevărul științific istoric nu poate fi decât unul singur. Nu este posibil ca fiecare etnie să-și aibă adevărurile ei proprii, care să difere de adevărurile celorlalte etnii!” (p.10).

După câteva *Precizări teoretice* necesare pentru a-l pune în temă pe cititor, cu deosebire pe cel mai puțin familiarizat cu această controversă, autorul ne propune cap. *Problemele generale ale*

istoriei Bucovinei. Este urmărit aici destinul tragic al acestui teritoriu din momentul desprinderii sale din trupul țării. După aprecierea lui, „Răpirea Bucovinei, acest *act imperialist*, a însemnat și o *nedreptate istorică* (s.a.), care a stârnit proteste în Europa

* Mircea Grigoroviță, *Din istoria colonizării Bucovinei*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, 160 p.

de atunci..." (p.25). O dată încorporată în imperiu, asupra Bucovinei s-a abătut un lung șir de nenorociri. Una dintre ele este necurmata invazie de străini, încât „istoria Bucovinei înseamnă de fapt în mare parte *istoria colonizării ei*, Bucovina fiind considerată drept o colonie" (p.27). Scopul urmărit de autorități era de a face să dispară orice urmă a elementului românesc. Delimitându-se net de șovinism sau xenofobie, autorul observă pe bună dreptate că „atunci când colonizarea are un scop bine definit de a transforma pe băștinașii unei provincii, care formau majoritatea populației, într-o minoritate, atunci această acțiune nu mai poate fi considerată decât ca un război dus cu alte mijloace împotriva majorității băștinașe" (p.28). Obiectivul a fost parțial atins: dacă la 1848 românii bucovineni reprezentau încă majoritatea (55,48%, conform datelor oficiale), în scurtă vreme ei aveau să fie depășiți numeric de străini, în special de ucraineni.

Cea mai mare parte a lucrării este rezervată însă pentru a da răspuns unor răuvoitori, mai vechi sau mai noi, care persistă să emită „teorii științifice”, care falsifică voit adevărul istoric. În spatele acestei campanii agresive, a cărei consecvență este demnă de o cauză mai bună, se ascund interese politice ușor de descifrat: „savanții” ucraineni – pentru a legaliza criminalul pact Ribbentrop-Molotov, iar cei de limbă germană – pentru a picta în culori cât mai vii și atrăgătoare „raiul” din timpul stăpânirii austriece. Autorul se ocupă mai ales de cei din urmă. Unul dintre e este **Karl Emil Franzos** (1848-1904), autorul lucrării în 2 volume, *Din Semi-Asia. Regiuni și oameni din Europa de răsărit. Tablouri culturale din Galiția, din Bucovina, Rusia de sud și România* (1876), de altfel cunoscut, pe atunci, scriitor, publicist și editor de limbă germană. Numai că în probleme extraliterare el nu se ridică la nivelul scriitorului. Impresiilor de călătorie le conferă valoare de concluzii. Grăbit să împărtășească și altora din cele văzute după o singură trecere prin atâtea locuri străine și pe la atâtea neamuri total diferite ca origine și mod de viață, el sare peste etapa esențială a documentării științifice. Asta nu-l împiedică să se pronunțe în termeni categorici, lăsând posterității o serie de afirmații nedrepte, jignitoare, chiar referitoare la aceste popoare. În primul rând, pentru el tot ce este situat dincolo de granițele Imperiului Habsburgic aparține de așa-numitele, de el, „teritorii semibarbare” care formează *Semi-Asia*. Conform acestei teorii, poporul român se scindează în români semiasiatice (cei din Regat și Bucovina) și europeni (cei din Transilvania). Tocmai poporul român, care reprezintă în Europa un caz unic de unitate, religioasă, culturală și lingvistică, chiar în condițiile în care românii au fost nevoiți să trăiască secole întregi în formațiuni statale distincte. Numai că Franzos este prea grăbit să emită aprecieri pentru a mai avea timp să observe și asemenea „amănunte”. De altfel, el era renumit pentru îndărătnicia cu care-și apăra propriile convingeri. Dintr-o singură trăsătură de condei a anulat orice formă de cultură la popoarele din estul Europei și din întreaga Asie. Pentru el, acestea sunt popoare semibarbare și atât. Un asemenea punct de vedere explică și justifică, în opinia sa, raptul de la 1775: pentru a-i „europeniza” pe băștinași s-a „îndurat” Austria să sfărtece trupul Moldovei însușindu-și o mare parte a teritoriului ei. Pe bună dreptate d-l Mircea Grigoroviță întreabă retoric: „Cine i-a cerut Imperiului habsburgic să se îndure de „nenorocita viitoare Bucovină” și s-o salveze din ghearele patriei-mame, Moldova”? Cine i-a cerut să facă acest mărinimos gest? Nimeni!!!!” (p. 71).

Karl Emil Franzos nu înțelege apoi rostul luptei pentru libertate națională care începuse să se intensifice în cadrul imperiului. În ce-i privește pe românii bucovineni, cel care cere revenirea Bucovinei la România voiește, în fapt, după părerea sa,

revenirea aici a „barbariei“ și deci poate fi considerat nebun și trebuie tratat ca atare. Păcat că a murit fără să vadă cum au „înnebunit“ toate popoarele din imperiu, făcând să dispară acel stat artificial al cărui apologet era el.

Este inutil să mai arătăm că Franzos s-a înrolat cu aceeași grabă și nonșalanță în corul pe mai multe voci al celor care susțineau obsedant că, în anul răpirii, în Bucovina nu exista nici o formă de învățământ, după cum nu-și ascunde satisfacția pentru închiderea mănăstirilor și lăsarea lor în paragină. În legătură cu manifestațiile de protest organizate în România la un veac de la răpirea Bucovinei, Franzos se pronunță în cartea sa în cuvinte care trădează un cinism inimaginabil: „Dar noi să nu ne tulburăm amintirea zilelor minunate prin aceea că ne gândim la «domnii» români mai îndeaproape sau la veninul dezgustător cu care se încearcă să se murdărească aceste zile. Dacă ei s-ar fi mărginit să se plângă serios și demn că aici (=în Bucovina) o parte din teritoriul ei a ajuns sub stăpânire străină, atunci i s-ar fi putut răspunde la fel de serios: «Proșperitatea nu trebuie regretată. Nu cum se numește statul, ci ceea ce acesta le oferă cetățenilor», aceasta singură hotărăște. Întoarceți-vă privirile la voi și apoi la locuitorii acestei țări (=Bucovina) și bucurați-vă cu ei, pentru că compatrioții voștri din Austria sunt mai fericiți decât voi. Dar în fața insultelor, care au fost lansate acolo (=în România) încoace (=Bucovina) ne apărăm cel mai bine cu tăcerea disprețului“ (cf. M.G., p. 72).

Unul dintre puținele lucruri prezentate cu obiectivitate este modul în care s-a petrecut colonizarea Bucovinei, mai ales de către ucraineni. Aceștia „înaintează tot mai mult spre sud, micșorând tot mai mult spațiul locuit de aceia care odinioară formau populația cea mai numeroasă: românii“.

Celui de-al doilea, **Emanuel Turczinsky**, îi este rezervat cap. intitulat *În dialog cu o carte*, deși despre el s-a mai vorbit și în unele pagini precedente. Acesta a publicat în 1993, în Germania, lucrarea *Istoria Bucovinei*, o nouă luare de poziție în mult discutata problemă. Și dacă Franzos a ieșit în evidență prin consecvența subiectivismului său, Emanuel Turczinsky este de departe campionul nostalgicilor după imperiul apus în urma primei conflagrații mondiale. Și pentru a demonstra și convinge cât de bine era pe atunci, inclusiv pentru românii bucovineni, el recurge la orice mijloc. Profesorul Mircea Grigoroviță reține că în cuprinsul lucrării sunt și adevăruri afirmate cu obiectivitate. În cele mai multe cazuri însă Emanuel Turczinsky vede Bucovina „uitându-se la harta defunctului imperiu habsburgic“ (p.85). Procedeul cel mai des utilizat este eludarea (sau mutilarea) adevărului și a documentelor istorice, chiar și a celor austriece. Astfel, pentru el, răpirea nordului Moldovei nu e altceva decât un „cadou“ care i se cuvenea Austriei pentru atitudinea sa „binevoitoare“ față de Turcia (dar nu se întreabă dacă Turcia avea dreptul să facă asemenea „cadouri“ pe seama Moldovei), nici nu amintește despre protestele stărnite față de acest act samavolnic și nici despre situația demografică a Bucovinei după recensământul realizat de noile autorități în 1775, iar, când o face, ia ca bază cifrele măsluite ale recensămintelor ulterioare, nu sesizează decât în treacăt efectele dezastruoase pentru Bucovina ale alipirii la Galiția, susține, și el bineînțeles, că, la 1775, în Bucovina nu există nici o formă de învățământ, prezintă în luminile cele mai sumbre atitudinea românilor față de școală și cultură și, mai ales, denaturează cu bună știință situația economică, politică, socială și culturală a Bucovinei din perioada interbelică. Lucrarea este plină de asemenea aprecieri subiective, vădit antiromânești. Fapt semnificativ este că din bibliografia utilizată de Turczinsky lipsesc „întâmplător“ tocmai lucrările românești în legătură cu problemele abordate, ceea ce spune totul

despre „obiectivitatea“ sa. Mergând pe aceeași linie „științifică“ de analiză a istoriei Bucovinei, el emite părerea că revenirea ei la România este, nici mai mult nici mai puțin, o anexare a unui teritoriu austriac (vedeți cum s-au inversat lucrurile?), după care a urmat, atât pentru populația autohtonă, cât și pentru cea halogenă de aici, o perioadă grea datorită faptului că au fost schimbate numele străzilor din Cernăuți și din celelalte orașe bucovinene, au fost amplasate monumente de artă românească, pe care, din prea multă „simpatie“ față de români, le consideră în bloc „kitsch naționalist“, s-a declanșat un vast proces de „românizare“ etc. Interesantă optică! Oare România trebuia să ceară voie cuiva pentru a reintegra în viața țării un teritoriu, al ei dintotdeauna, smuls cu forța cu aproape un veac și jumătate în urmă? În schimb, Emanuel Turczinsky păstrează o tăcere semnificativă în legătură cu multele și marile realizări obținute în acest interval de timp, inclusiv în domeniul vieții interetnice, evidente pentru orice om de bună credință. Atitudinea șovină a acestui „om de știință“ este aici ușor de observat.

Tăcere, suspectă de această dată, păstrează Emanuel Turczinsky și în legătură cu tragicele evenimente declanșate la 28 iunie 1940, ceea ce ne face să credem că el este, de fapt, de acord cu cele întâmplate. Cu alte cuvinte, dacă Bucovina nu este a Austriei, nici a României să nu fie. E și aceasta o mostră de „obiectivitate“ din partea lui. Singurul său regret este că au avut aceeași soartă numai pentru „vina“ de a fi fost români. Lucrarea se încheie cu constatarea că, după al II-lea război mondial, Bucovina, împărțită, și-a pierdut o parte din caracterul e multinațional, nou pretext pentru a aminti, aluziv, de „tărâmul fericirii“ ce a existat aici înainte de 1914.

Marele merit al d-lui Mircea Grigoroviță constă în faptul că a urmărit (și a reușit) să demonstreze cu ajutorul argumentelor afirmațiile nedrepte ale celor doi autori din epoci diferite, uniți însă prin aceeași tendință de „cosmetizare“ a adevărului istoric. Pe tot parcursul cărții sale, scrisă pe un ton polemic ținut mereu sub control, el nu se îndepărtează de litera documentului istoric și de logică. În spatele limbajului lapidar și adesea sec al cifrelor se simt vibrațiile puternice ale unui suflet bucovinean indignat de modul total neacademic de măsurare a adevărului. D-l Mircea Grigoroviță are marele avantaj de a fi fost martor nemijlocit al perioadei interbelice din Bucovina și deci nu vorbește din auzite. Vorba cronicarului: „Nu i-au mai trebuit istoric strein să citească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa“. Dimpotrivă, Emanuel Turczinsky încalcă unul dintre principiile fundamentale de care trebuie să se țină seama înainte de a formula niște concluzii *Audiatur et altera pars*, ceea ce duce la descalificarea sa ca om de știință. Lucrarea *Din istoria colonizării Bucovinei* demonstrează fără putință de tăgadă că adevărul este de partea noastră și, ca urmare, mai devreme sau mai târziu, dreptatea va ieși biruitoare. La bogata bibliografie despre Bucovina s-a mai adăugat astfel o lucrare de care cei ce se ocupă de această problemă trebuie să țină seama în mod obligatoriu.

GH. GIURCĂ

Alexandru Toma: *CONSTANTIN DIMITRESCU-IAȘI – UN DEMOCRAT AL ROMÂNILOR*

*Editura Didactică și Pedagogică, R.A.,
București, 1996, 114 p.*

Recent apărută la Editura Didactică și Pedagogică, cartea profesorului dr. Alexandru Toma impresionează prin maniera în care reușește, într-un spațiu relativ restrâns, să concentreze și să sistematizeze, cu claritate și rigurozitate științifică, numeroasele aspecte care definesc o personalitate de excepție: CONSTANTIN DIMITRESCU-IAȘI.

Lucrarea este divizată în mai multe capitole: *Din negura amintirilor; O viață dedicată școlii; O operă risipită cu generozitate; Anexe*. Fiecare capitol este format, la rândul său, din mai multe subcapitole – unele de-a dreptul incitante: *Dulce târg al leșilor*, de exemplu.

Evocarea caldă a Iașului din care nu lipsește nostalgia se încheie revelator: „Despre Iași s-ar putea scrie la nesfârșit. Despre fiecare loc, stradă sau piață s-ar putea dezvolta adevărate monografii.

Demersul nostru nu are decât modesta intenție de a dezvălui că din acest spațiu de fertilitate spirituală s-a ridicat un bărbat în slujba interesului național, bărbat numit de unul din studenții săi «Democrit al românilor» și care, aureolat de demnități și satisfacții oferite de capitala țării, a purtat în sufletul său generos o adesea mărturisită nostalgie pentru «Dulcele târg al leșilor» (p.15).

Portretul care se încheagă sub ochii noștri arată capacitatea autorului de a surprinde complexitatea, dar, mai ales, unicitatea unui destin care s-a așezat sub semnul unei vocații niciodată abandonate.

Rolul lui Constantin Dimitrescu-Iași în formarea personalității unei generații întregi de studenți este remarcabil. „Constantin Dimitrescu-Iași nu era partizanul soluțiilor definitive. El sugerează încă de pe atunci că profesorul universitar nu trebuie să impună punctele de vedere, ci, dimpotrivă, să problematizeze, să sugereze, să cheme și să îndemne studentul către a găsi de unul singur răspunsuri și modalități interpretative” (p.41).

Deși se citește aproape pe nerăsuflăte, la o răzgândire atentă, cartea ia forma unei *exegeze* ambițioase care răspunde, înainte de toate, unui deziderat de informare asupra unei personalități pe nedrept prea puțin cunoscute în timpul nostru.

Autorul se oprește atent la toate preocupările definitorii ale lui Constantin Dimitrescu-Iași, pe care le modelează într-o viziune unitară. În prelungirea intenției de informare generală, paralel cu reconstituirea unui destin împlinit, lucrarea răspun-

de unei necesități peremptorii pe care cultura română și, mai ales școala, n-a avut-o dintotdeauna: *nevoia de modele*.

Constantin Dimitrescu-Iași se impunea celor din jur prin magnetismul adevăratelor personalități. „A fost un profesor cu o cultură multilaterală, dobândind admirația contemporanilor, mai ales prin claritatea și eleganța cu care își expunea prelegerile universitare. N-a rătăcit ca alții prin labirintul abstracțiilor sinuoase, ci s-a păstrat în orice împrejurare la o expunere academică, elegantă, concisă, plastică atât prin formă, cât și prin conținut” (p.44-45).

Anticipând cei 12 ani cât Constantin Dimitrescu-Iași a ocupat funcția de rector al Universității din București, Al. Toma subliniază locul prioritar acordat de marele om educației. Sunt citate îndemnul profesorului către tineretul universitar, de o mare actualitate: „... E firesc să căutăm, ca prin activitatea desfășurată de noi, să consolidăm capitalul național, moștenit de la generațiile anterioare, așa încât prin muncă constantă și continuă, acest capital să meargă către continua sporire. Pe ce linie? – Pe toate.” (Mai, 1902); (p.47).

El însuși slujitor al școlii, Alexandru Toma s-a oprit cu competență, afecțiune și înțelegere asupra vieții și activității unui mare dascăl, subliniind în permanență acele idei și probleme care privesc învățământul românesc – aflat și la acest sfârșit de secol în reformare – și peste care multe foruri trec cu ușurință, fie pentru că le consideră rezolvate, fie pentru că nu le cunosc, fie pentru că puțini îi deslușesc implicațiile...

Impresionează expunerea metodică, explicită, didactică chiar, temele puse în discuție fiind perceptibile, clare, distincte, logice. Subliniem, de asemenea, capacitatea autorului de a sugera de fiecare dată orizontul vast al fiecărei probleme dezbătute, tendința de a evita afirmații definitive, exclusiviste, suficiente. Cartea impune prin logică, gândire clară, exprimare plastică și nuanțată. Bazată pe o largă documentație, lucrarea prof. Alexandru Toma reușește să reactualizeze atât reperele importante ale unei vieți de excepție, cât și implicațiile marelui dascăl într-o operă multidisciplinară: filosofie, estetică, sociologie (anul acesta se împlinesc 100 de ani de la primul curs de sociologie introdus de C. Dimitrescu-Iași), pedagogie, morală, politologie. De numele lui se leagă înființarea Seminarului Pedagogic Universitar, a Revistei de Pedagogie și a celei de Filosofie, a fost principalul artizan al reformei învățământului secundar și superior din timpul ministeriatului lui *Spiru Haret*. Așadar, lucrarea ne oferă cunoștințe utile și interesante, ea putând fi folosită de către specialiști, dar și asumată cu real folos de cititorii de toate categoriile.

Scrisă într-un stil reflexiv și ponderat, lucrarea se împlinește într-o demonstrație subtilă și convingătoare a unui autentic *profil monografic*. Această exgeză are o dublă funcție: formativă și informativă. Cititorii sunt familiarizați cu metoda cercetării, sunt deprinși cu mobilitatea gândirii asociative, cu stabilirea unor conexiuni între fenomene și cu încadrarea unei opere sau personalități într-o perspectivă universală de valori. Ținuta ireproșabilă a stilului, elaveția termenilor, dar și căldura tonului fac ca lectura să fie plăcută, confortabilă. Să ne apropiem cu întreaga noastră sete de cunoaștere și bucurie de a simți românește de această carte care va rămâne mereu apropiată sufletelor noastre.

JANA-CONSTANȚA HORGA

SUMAR

Glasul Bucovinei nr. 1-4, 1996

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Acad. Vladimir Trebici – *Alexandrina Cernov*, nr. 1, p. 3-9.

Acad. Radu Grigorovici – *Alexandrina Cernov*, nr. 2, p. 3-9.

Prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc – *Alexandrina Cernov*, nr. 4, p. 3-7.

DIN ISTORIA NEAMULUI

Platon, Gheorghe, Austria și Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Politică de anexiune sau misiune civilizatoare?, nr. 3, p. 5-12.

Acad. Ștefănescu, Ștefan, Istoria și toleranța, nr.3, p. 3-4.

Acad. Ștefănescu, Ștefan, Ștefan cel Mare – orizonturile domniei, nr. 1, p. 10-14.

BUCOVINA – PROCESE POLITICE ȘI SOCIALE

Grigoroviță, Mircea, Ziarul *Bucovina* despre Max Hacman, nr. 4, p. 13-14.

Economu, Radu, Relațiile politico diplomatice dintre România și Ucraina în perioada 1918-1940, nr. 4, p. 8-12.

Fassel, Horst, Ambianța plurilingvă și Teatrul german din Cernăuți. Colaborare și concurență în creația teatrală, nr. 2, p. 42-53.

Hostiuc, Ștefan, Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? *O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei*, nr. 3, p. 31-46.

Olaru, Marian, Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, nr. 2, p. 23-28.

Olaru, Marian, Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, nr.3, p. 13-30.

Purici, Ștefan, Bucovina: 1775 – 1862. Aspecte politice, sociale, culturale, economice și demografice (Conferință științifică internațională, Rădăuți, 31 mai – 3 iunie 1996), nr. 2, p. 29-41.

Trebici, Vladimir, Diaspora bucovinenilor din București, nr. 2, p. 10-21.

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Acad. Corlățeanu, Nicolae**, Maeștri ai filologiei române din Bucovina, *nr. 3, p. 62-66*.
- Nandriș, Gheorghe**, Ion Nandriș (1889-1967), *nr. 1, p. 15-36*.
- Șcraba, Rodica**, Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928), *nr. 3, p. 47-61*.
- Șcraba, Rodica**, Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). *Îngrijire și note la „Albumul Mare”, vol. 1, nr. 4, p. 28-38*.
- Trebici, Vladimir**, Academicianul Radu Grigorovici la 85 de ani, *nr. 4, p. 15-19*.
- Țugui, Pavel**, I. G. Sbiera – evocare, *nr. 4, p. 20*.

PAGINI DE ISTORIE BISERICESCĂ

- Suru-Nemoianu, Adriana**, Întemeierea Mitropoliei Țării Moldovei, *nr. 2, p. 54-63*.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Cernov, Alexandrina**, Pentru o istorie a culturii și literaturii române din Bucovina, *nr. 1, p. 58-61*.
- Diaconu, Mircea**, Mihai Iordache. Singurătatea și tristețea oglinzilor, *nr. 1, p. 37-42*.
- Diaconu, Mircea**, Destinul poetic al lui George Drumur, *nr. 2, p. 64-75*.
- Gorda, Maria**, Tragismul unui scurt destin (80 de ani de la nașterea prozatorului V. Bableak), *nr. 2, p. 82-86*.
- Hostiuc Ștefan**, Ion Cozmei: poezia de(s)prinderii, *nr. 4, p. 47-51*.
- Iordache, Mihai**, Un precursor al avangardei: Adrian Maniu, *nr. 1, p. 43-47*.
- Irimia, Mihai P.**, Gheorghe Asachi și tipărirea PSALTIRII TĂLMĂCITE, *nr. 2, p. 75-81*.
- Mazilu, Dan Horia**, Petru Movilă sau adevărata europenizare a Estului, *nr. 3, p. 76-84*.
- Munteanu, Ștefan**, Despre arta cuvântului, *nr. 3, p. 67-75*.
- Neamțu, Anatol**, Modele culturale în literatura universală, *nr. 4, p. 39-46*.
- Palladi, Tudor**, Metafora între cuvânt și dramă, *nr. 1, p. 48-57*.

ANIVERSĂRI CERNĂUȚENE

Mihail, Paul și Mihail, Zamfira, Difuzarea scrierilor lui Petru Movilă în limba română în sec. XVII-XIX (Mărturii inedite), *nr. 2, p. 87-92*.
Suceveanu, Arcadie, Cartea de vise, niciodată întreagă, *nr. 3, p. 85-89*.

POEZIE. PROZĂ

Hostiuc, Ștefan, Răni deschise ale neamului (tabletă), *nr. 1, p. 83-85*.
Levițchi, Vasile, Poezii, *nr. 2, p. 93-107*.
Mintencu, Dumitru, Poezii, *nr. 4, p. 52-57*.
Morăraș, Mihai, Poezii, *nr. 4, p. 58-62*.
Motrescu, Ilie, Poezii, *nr. 3, p. 94-104*.
Suceveanu, Arcadie, Versuri pentru copii, *nr. 1, p. 75-82*.
Tărățeanu, Vasile, Cu un mugur de credință legată de catarg, *nr. 3, p. 90-93*.

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ

Jana-Constanța Horga, Lucian Blaga. Activitatea creatoare. Universul liric. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii și Gorunul* (Texte comentate), *nr. 1, p. 62-74*.

FOLCLOR BUCOVINEAN

Folclor din satul Dinăuți de lângă Noua Suliță, cules de prof. dr. Ion Bejenaru, *nr. 4, p. 84-89*.

ARHIVA BUCOVINEI

Din arhiva familiei Nandriș: Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu (*continuare*) de **dr. Ionică Nandriș**, *nr. 1, nr. 2, nr. 3, p. 105-109; nr. 4, p. 63-83*.

CRONICA LIMBII

Munteanu, Ștefan, O formă de hipercorectitudine: evitarea eliziunii. Neologisme și/sau barbarisme. Filosofie sau filozofie?, nr. 4, p. 90-93.

CĂRȚI. REVISTE

Giurcă, Gh., O nouă carte despre Bucovina, nr. 4, p. 94.

Horga, Jana-Constanța, Alexandru Toma: *Constantin Dimitrescu-Iași – un democrat al românilor*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., 1996, 114 p., nr. 4, p. 98-99.

Luceac, Ilie, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu. *Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)*, nr. 3, p. 110-113.

Munteanu, Ștefan, O carte cutremurătoare: Dumitru Nimigeanu. Însemnările unui țăran deportat din Bucovina, Editura de Vest, Timișoara, 1993, nr. 1, p. 100-107.

Purici, Ștefan, Ioan Cârpeanu. Bucovina: istorie și cultură românească (1775-1918), nr. 3, p. 114-115.

Purici, Ștefan, P. P. Brîțkii, Ucraina u druhi svitovii viini (1939-1945), Cernivți, Cernivetki derjavnii universitet im. Iu. Fedcoviccia, 1995, p. 114, nr. 1, p. 108-110.

Tărățeanu, Vasile, Ion Beldeanu. Bucovina care ne doare, nr. 3, p. 116-117.

Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
Tel: 650.60.15

Tiparul executat la
Tipografia „ARC” SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18

ISSN 1222-5606